

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Historický ústav

HOSPODÁŘSTVÍ SLOVENSKÉHO ŠTÁTU POHLEDEM
SOUDOBÝCH ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH EKONOMŮ

Magisterská diplomová práce

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Vladimír GONĚC, CSc.

Autor:

Ing. Josef TRUBAČÍK

Brno, červen 2011

Jméno a přímení autora:	Ing. Josef Trubačík
Název bakalářské práce:	Hospodářství Slovenského štátu pohledem soudobých českých a slovenských ekonomů
Název bakalářské práce v angličtině:	Economy of the First Slovak Republic from the Point of View of Contemporary Czech and Slovak Economists
Katedra:	Historie
Vedoucí bakalářské práce:	doc. PhDr. Vladimír Goněc, CSc.
Rok obhajoby:	2011

Anotace:

Diplomová práce se zabývá hospodářskou politikou Slovenského štátu, sumarizuje dosavadní poznatky a dává je do souvislosti s moderní ekonomickou teorií. Práce prezentuje pohled významných soudobých českých a slovenských ekonomů a politiků na hospodářskou politiku Slovenského štátu.

Annotation:

Master thesis deals with the economic policy of the First Slovak Republic, summarizes existing knowledge and places them into the context of modern economic theory. The thesis presents a view of several important contemporary czech and slovak economists and politics on the economic policy of First Slovak Republic.

Klíčová slova:

Hospodářství Slovenského štátu, Slovenští ekonomové, Imrich Karvaš, Gejza Medrický, Jozef Tiso, Peter Zaťko

Keywords:

Economy of the First Slovak Republic, Slovakia's economists, Imrich Karvas, Gejza Medricky, Jozef Tiso, Peter Zatkan

Prohlášení autora:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci Hospodářství Slovenského štátu pohledem soudobých českých a slovenských ekonomů vypracoval samostatně pod vedením doc. PhDr. Vladimíra Goněce, CSc. a uvedl v ní všechny použité literární a jiné odborné zdroje v souladu s právními předpisy, vnitřními předpisy Masarykovy univerzity a vnitřními akty řízení Masarykovy univerzity a Filozofické fakulty MU.

Vlastnoruční podpis autora

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce panu doc. PhDr. Vladimíru Goňci, CSc. za odborné vedení bakalářské práce, za pomoc a opravy drobných nedostatků. Zároveň děkuji svým rodičům za podporu při studiu vysoké školy i při psaní diplomové práce.

Obsah:

1 ÚVOD	7
1.1 Vývoj světového hospodářství za světové války.....	7
1.2 Slovenský štát a jeho hospodářství.....	9
1.3 Dosavadní poznatky	10
1.4 Postup práce	11
2 VZNIK SLOVENSKÉHO ŠTÁTU	13
2.1 Slovensko jako součást Československa.....	13
2.2 Druhá republika.....	16
2.3 Slovenské hospodářství před válkou	17
3 SLOVENSKÝ ŠTÁT	19
3.1 Hlavní představitelé státu a jeho nezávislost.....	20
3.1.1 Hlavní představitelé Slovenského štátu.....	21
3.1.2 Čtvrtá vláda Jozefa Tisa (14.3.1939-17.10.1939)	24
3.1.3 Vláda Vojtěcha Tuky (27.10.1939-5.9.1944)	25
3.1.4 Vláda Štefana Tisa (5.9.1944-4.4.1945)	27
3.2 Hospodářství Slovenského štátu.....	27
3.2.1 Hospodářská politika	28
3.2.1.1 Polnohospodářské otázky	29
3.2.1.2 Východiska samostatné hospodářské politiky.....	31
3.2.1.3 Strategie průmyslové výroby Slovenského štátu	32
3.2.1.4 Židé na Slovensku	34
3.2.1.5 Arizace	35
3.2.2 Válečné hospodářství	38
3.2.2.1 Velkoprostorové hospodářství (Grossraumwirtschaft)	39
3.2.2.2 Německá totální mobilizace	40
3.2.2.3 Slovenská účast na německém hospodářském systému	41
3.2.2.4 Slovensko ve válce	43
3.2.3 Výsledek hospodaření Slovenského štátu	45
4 POHLEDY NA HOSPODÁŘSTVÍ SLOVENSKÉHO ŠTÁTU	47
4.1 Reprezentanti Slovenského štátu.....	47
4.1.1 Jozef Tiso	48
4.1.2 Gejza Medrický	52
4.1.3 Imrich Karvaš a Peter Zaťko	55

4.2 Čechoslováci mimo Slovenský štát.....	61
4.2.1 Exil v Sovětském svazu.....	62
4.2.2 Exilová vláda ve Spojeném království	66
4.2.3 Ostatní autority	69
5 OD SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ PO KONEC VÁLKY	72
5.1 Slovenské národní povstání.....	73
5.1.1 Hospodářské dopady povstání.....	74
5.2 Konec Druhé světové války	75
5.2.1 Východiska poválečné obnovy.....	76
6 ZÁVĚR.....	77
Seznam použitých zdrojů:	79

1 ÚVOD

Velkou hospodářskou krizí postižený svět a Evropa se v druhé polovině 30. let 20. století politicky rozdělili na dvě velké skupiny států: státy demokratické a státy s totalitními režimy. Neutěšené hospodářské poměry a nevyřešené politické spory z let minulých byly následně příčinou vzniku největšího konfliktu ve světových dějinách, Druhé světové války.

Totalitní státy v čele s Třetí říší, Sovětským svazem, Japonskem a Mussoliniho Itálií stály u zrodu konfliktu světových rozměrů. Malé státy střední a jihovýchodní Evropy měly při střetu s ideologií Třetí říše dvě možnosti. Buďto se mohly nacistickému Německu podvolit a kolaborovat s ním, a nebo se mu postavit. Část států se tak s Třetí říší spojila a část byla dobytá.

Československá První republika měla zvláštní osud mezi ostatními zeměmi. Většina částí republiky byla okupována (České země, Podkarpatská Rus a jižní a východní Slovensko), ale z majoritní části Slovenska vznikl nový stát, který kolaboroval s nacismem, klerofašistický¹ Slovenský štát.²

Cílem této diplomové práce je sumarizovat dosavadní znalosti ekonomů a historiků o hospodářství Slovenského štátu. Zároveň si práce klade za cíl porovnat názory československých ekonomů žijících jak vevnitř, tak vně Slovenského štátu, jak ekonomů prorežimních, tak protirežimních, na hospodářský vývoj nového evropského státu a porovnání názorů těchto ekonomů s literaturou a současnou ekonomickou teorií.

1.1 Vývoj světového hospodářství za světové války

Válka na poli teoretické ekonomie se vybojovala dříve, než začala válka na poli politickém a ideologickém, a to už po vypuknutí Velké hospodářské krize 30. let 20. století. „Lítý boj se v době hospodářské krize odehrával na poli teoretické ekonomie. Ekonomický mainstream se rozdělil na dva nesmiřitelné tábory. Od neoklasické školy se v kolébce

¹ Klerofašismus je speciální forma fašismu, ve které vládnoucí vrstvu obyvatelstva tvoří klérus. Pojem klerofašismus se používá pro označení politické ideologie Slovenského štátu, ale i Ustašovského Chorvatska či Frankistického Španělska.

² Oficiální název země byl Slovenská republika, používá se též název První Slovenská republika. Obzvlášť v Českých zemích se pro tento stát zažil název Slovenský štát. Pojmenování Slovenský štát budu nadále používat ve své diplomové práci.

moderní ekonomie, v Anglii, konkrétně v Cambridgi, odštěpila nová škola vedená Johnem Maynardem Keynesem, škola keynesiánská.“³

Právě keynesiánské učení o centrálním řízení hospodářství a nahrazení neviditelné ruky trhu viditelnou rukou státu dominovalo před světovou válkou světovému hospodářskému myšlení. Po očividných úspěších v hospodářském rozvoji nacistického Německa i bolševického Ruska a domnělých úspěších Rooseveltova New Dealu⁴ uvěřila většina ekonomů světa ve spásnou moc řízení hospodářství pomocí aktivistické fiskální politiky. O změně v hospodářském myšlení světových ekonomů a politiků píše Židek: „To, co se však nepochybně změnilo, byla úloha státu v hospodářství. Ta se významně zvýšila a nikdy se již nevrátila na úroveň před velkou hospodářskou krizí.“⁵

Před Druhou světovou válkou keynesiánská hospodářská politika představovala nový světový vedoucí ekonomický proud. Po vypuknutí světové války se státní zásahy do hospodářství nadále stupňovaly a ve všech zainteresovaných státech se záhy začalo prosazovat tzv. válečné hospodářství.⁶ Světovou válku i následná 40. a 50. léta provázeli především v Evropě rozsáhlé znárodnování strategicky důležitých podniků, pozemkové reformy a aktivistická fiskální politika státu.

Ve své diplomové práci se zaměřím nejen na přeměnu hospodářského systému Slovenska z hospodářství volného trhu na válečné hospodářství, ale i na vliv nacistického Německa na toto hospodářství a na rozdělení hospodářských a politických kompetencí satelitního Slovenského státu mezi Slováky a Němce.

³ Trubačik, J.: *Velká hospodářská krize pohledem soudobých českých ekonomů*. Brno, Masarykova univerzita, 2009, s. 7.

⁴ „Podle Friedmana si obdiv nezaslouží ani obdivovaný Rooseveltův New Deal. Nejen že neměl vliv na ukončení krize, ale pravděpodobně napomohl k prohloubení a prodloužení této krize. New Deal nenabízel skutečné stimuly pro růstovou hospodářskou politiku. V roce 1935 se americké hospodářství zotavilo...ale nezaměstnanost zůstala vysoká... V letech 1937-1938 americké hospodářství opět upadlo do recese. V roce 1939 míra nezaměstnanosti setrvala na 17%... Teprve hrozba války a její skutečné propuknutí vedlo k hospodářskému oživení a poklesu nezaměstnanosti.“ In.: Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck, 2005. Stejně tak píše i Židek: „... je vidět, že Spojené státy se s krizí vypořádávaly velmi dlouhou dobu a Hooverova a ani následná Rooseveltova politika nebyly příliš úspěšné ve zmírňování dopadů krize.“ In.: Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 83. Fakt, že intervencionistická hospodářská politika není ideální pro růstovou strategii si však světoví ekonomové začali v hojném počtu uvědomovat až období stagflace 70. let 20. století. V době hospodářské krize, válečných let a období poválečné obnovy 50. a 60. let byla keynesiánská politika uplatněná např. v New Dealu příkladem správné podpory rozvoje národního hospodářství.

⁵ Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 83.

⁶ Válečné hospodářství: „Rozhodující část výrobních kapacit a služeb hospodářství státu, která pracuje ve prospěch zabezpečení činnosti ozbrojených sil a ozbrojených bezpečnostních sborů, uspokojení základních životních potřeb obyvatelstva a zachování základních funkcí státu. Vzniká transformací mírového hospodářství. Zahnuje potřebou formulaci cílů, změnu výrobních programů, přeměnu průmyslu, evakuaci lidí, kapacit a materiálu, alokaci zdrojů a změnu v řízení.“ In.: <http://www.mvcr.cz/mvcren/docDetail.aspx?docid=21281151&doctype=ART>. Čteno dne: 8. 5. 2011.

1.2 Slovenský štát a jeho hospodárství

Období existence Slovenského štátu je rozhodně jednou z nejkontroverznějších epizod slovenských dějin. Na jedné straně se historici shodují, že první slovenská republika byla vytvořena pro obranu slovenského národa před možnou maďarskou či německou okupací (jejíž obětí byly české země). „V princípe išlo hlavne o hľadanie východiska z vnútro politickej krízy, pretože... časť politického spektra ľudovej strany neverila, že západné veľmoci prídu na pomoc Č-SR a v prípade lokálneho konfliktu s Nemeckom by bola Č-SR porazená... sa myšlienka samostatného slovenského štátu ponúkala ako spôsob záchrany slovenského národa v prípadnom vojenskom konflikte, po zániku štátu⁷ a okupácii jeho jednotlivých častí.“⁸

Na druhou stranu stály za vznikem slovenského štátu politické ambície jeho předních představitelů a touha slovenských nacionalistů vytvořit nezávislý slovenský stát. Jozef Lettrich k tomu poznamenává: „Čo do počtu separatisti v Slovenskej ľudovej strane tvorili bezvýznamný zlomok a predsa stranu ovládli. Slovenskí ľudáci zastupovali jednu štvrtinu voličov a predsa ovládli Slovensko. V oboch prípadoch menšina vnútila svoju vôľu väčšine.“⁹ Slovensko si prošlo cestou politického osamostatnění krok za krokem. Od pouhého statusu jednotlivých krajů (se statusem slovenské samosprávné země) přes boje o samosprávu, autonomii, separatistické snahy, až po nezávislost Slovenska.¹⁰

Odvrácenou tváří Slovenského štátu pak byla kolaborace s nacisty: politická, vojenská¹¹ a hospodářská kooperace s nacistickým Německem a podpora německého velkoprostorového hospodářství a v neposlední řadě arizace, pronásledování Židů a podíl na jejich genocidě.

Stejně jako panují rozpory v hodnocení politické existence státu, tak existují kontroverze i v hodnocení jeho hospodářství. Slovenský štát bývá někdy vyzdvihován pro jeho funkci ochrany slovenského národa před maďarizací a germanizací. K tomu bývá chválen za to, že byl schopen za války zajistit svým obyvatelům solidní životní úroveň a Slováci se nikdy nedostali do potravinové nouze, jak tomu bylo např. v Českých zemích nebo i v samotné Říši. A to vše přestože po Mnichovském diktátu Slovensko ztratilo nejvýznamnější agrární oblasti země ve prospěch Maďarska.

⁷ Zaniklým státem je zde myšlena První republika (pozn. autora).

⁸ Klauzerová, B.: *Od autonómie k štátnej samostatnosti*. In.: *Na cestě k štátnej samostatnosti. Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského*. Ed. Bobák Ján. Martin, Matica slovenská, 2002, s. 176.

⁹ In.: Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 89.

¹⁰ Nezávislost pouze papírovou, ale praktickou podřízenost nacistickému Německu, jak ukážeme níže.

¹¹ Vojenská kolaborace jen ve velmi omezené míře, narozdíl třeba od Maďarska, ale i Chorvatska, či Rumunska.

V dobré kondici byl za války i slovenský průmysl. Rostl přibližně o 8,5 % ročně, snížila se nezaměstnanost, zvýšila se industrializace a částečně i urbanizace.¹² Zvýšil se podíl slovenského kapitálu na domácím průmyslu (především na úkor kapitálu židovského a českého). Celkově rostla těžba kovů. Za aktivního přispění slovenské průmyslové komory se omezila těžba v lesech a výrobní procesy v lesnictví se intenzifikovaly, což přispělo k podstatnému zlepšení stavu slovenských lesů.

Proti pozitivním jevům vývoje slovenského hospodářství vystupovaly jevy negativní. Hospodářství bylo podřízeno přáním a potřebám Třetí říše, Slováci se tak dobrovolně podíleli na podpoře německé válečné mašinerie. Není sporu o tom, že hospodářský rozvoj byl za války ve většině odvětví především extenzivního charakteru, tedy že nerostla hospodářská úroveň země, ale byly pouze zapojovány nové a nové kapacity do hospodářské mašinerie.

Především pak je potřeba brát na vědomí, že veškeré hospodářské úspěchy Slovenského štátu byly následně čerpány nacistickým Německem. Pokud tedy rostla slovenská průmyslová produkce, byly její výnosy čerpány především nacisty, a to za značně podhodnocené ceny a nebo úplně zdarma. To se snažili omezovat, a částečně se jim to i dařilo, přední ekonomové a demokratičtí představitelé Slovenského štátu.

Všechny tyto protiklady budu dále detailněji zkoumat ve své diplomové práci.

1.3 Dosavadní poznatky

Za komunismu byla jak prvorepubliková, tak válečná éra dějin českého a slovenského národa interpretována tendenčně a prorežimně. I Václav Průcha, uznávaný ekonomický statistik, v roce 1974 píše o příčinách druhé světové války: „Fašistické mocnosti sa snažili zničiť prvý socialistický štát¹³ a znovu rozdeliť svet na účet ostatných kapitalistických štátov. Na ich čele stáli najreakčnejšie monopolistické, militaristické a šovinistické kruhy...“¹⁴ A nebo dokonce: „Hospodárska pomoc týchto kruhov¹⁵ umožnila Nemecku po prvej svetovej

¹² Na rozdíl od Českých zemí, kde rostl podíl pracovníků v zemědělství. Což bylo dáno velkým potravinovým nedostatkem ve městech i snahou vyhnout se politické perzekuci, která byla ve městech mnohem agresivnější než na vesnici.

¹³ Myšleno Sovětský svaz. Pozn. autora.

¹⁴ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s. 220.

¹⁵ Francie, Anglie, USA. Pozn. autora.

vojne obnoviť ťažký priemysel, vďaka čomu mohlo v ďalších rokoch rýchlo rozvinúť svoj vojnový potenciál.“¹⁶

Ve své práci samozřejmě používám i zdroje z let 1948-1989, a to hospodářské dějiny od Václava Průchy a kol.¹⁷ a dějiny Slovenska od Eduarda Cambela,¹⁸ snažím se však o jejich, pokud možno co neobjektivnější interpretaci, bez vlivu komunistické ideologie, v jejímž duchu byly napsány. Z novodobé literatury využívám především sborníků editovaných Jánem Bobákem¹⁹ a hospodářských dějiny od Petera Mička.²⁰ Z ekonomické literatury čerpám z učebnic Roberta Holmana²¹ a Libora Žídka.²² V kapitole 4 diplomové práce čerpám ze soudobých pramenů, jejichž výčet je popsán ve čtvrté kapitole.

1.4 Postup práce

Diplomová práce je rozdělena na šest kapitol. První kapitola je věnována úvodu a poslední závěru. Další čtyři kapitoly popisují hospodářské dějiny Slovenského štátu. Ve druhé kapitole velmi zevrubně popisují politické a hospodářské předpoklady vzniku Slovenského štátu, hospodářskou politiku Slovenska jako součásti První československé republiky, a slovenské hospodářství po Mnichovském diktátu, tedy hospodářství autonomního Slovenska.

Ve třetí kapitole se zabývám politickým a především hospodářským životem první slovenské republiky, jednotlivými slovenskými vládami, polnohospodářskými podmínkami, slovenským průmyslem a zapojením Slovenska do německého velkoprostorového hospodářství. V této kapitole se zaměřuji na praktickou nezávislost, respektive závislost slovenské hospodářské politiky, její řízení nacisty a způsob exploatace slovenského hospodářství nacistickým Německem.

Pátá podkapitola je věnována soudobým ekonomům a politikům a jejich názorům na hospodářskou politiku a hospodářský vývoj Slovenského štátu. Ekonomické a politické

¹⁶ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s. 220.

¹⁷ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974. a Průcha, V. a kolektiv: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987.

¹⁸ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985.

¹⁹ *Na cestě k štátnej samostatnosti. Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského*. Ed. Bobák Ján. Martin, Matica slovenská, 2002. a *Slovenská republika (1939-1945)*. Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000.

²⁰ Mičko, P.: *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938-1945*. Krakov, Spolok Slovákov v Poľsku, 2010.

²¹ Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck, 2005. a Holman, R. a kol.: *Ekonomie*. Praha, C. H. Beck, 2005.

²² Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007.

autority jsem v této kapitole rozdělil do dvou hlavních skupin. První tvoří reprezentanti Slovenského štátu, mezi které patří první slovenský prezident Jozef Tiso, guvernér slovenské národní banky Imrich Karvaš, ministr hospodářství Gejza Medrický, nebo předseda slovenské průmyslové komory Peter Zaťko. Do druhé skupiny autorů jsem zařadil československé politiky a ekonomy žijící mimo Slovenský stát. Spadá tam tak exilová vláda v Sovětském svazu: Klement Gottwald, Julius Ďuriš, Zdeněk Fierlinger; exilová vláda ve Velké Británii: Ladislav Karel Feierabend, Jan Šrámek; a ostatní autority, kam jsem zařadil například Karla Engliše, nejvýznamnějšího prvorepublikového československého národohospodáře.

2 VZNIK SLOVENSKÉHO ŠTÁTU

Slovenský štát vznikl odštěpením Slovenska od druhé Česko-Slovenské republiky. Okolnosti vzniku Slovenského štátu byly vypjaté stejně jako doba, kdy nový evropský stát spatřil světlo světa. Druhá republika byla oficiálně politicky nezávislá, ale podmínkami Mnichovského diktátu pozbyla hospodářskou nezávislost i jakoukoli obranyschopnost. Klement Gottwald, jeden z nejradikálnějších zastánců ozbrojeného odporu proti Mnichovskému diktátu a vojenské obrany První československé republiky, k tomu později napsal: „Tak hlavní železniční trať, spojující republiku od západu na východ, byla přerývána čtyřikrát. Z Prahy do Jasiny - nejvýchodnější stanice Podkarpatska - se muselo přejíždět čtyřmi státy: dvakrát německým územím, jednou polským územím, jednou maďarským územím a jednou rumunským územím. Každý pochopí, že toto rafinované zmrzačení bylo provedeno proto, aby se země stala z hlediska vojenského neschopnou obrany a mohla být kdykoliv úplně okupována bez velkého rizika se strany útočníka.“²³

V následujících podkapitolách popisují pozici Slovenska v První československé republice na sklonku její existence a v krátkém období existence druhé Česko-Slovenské republiky. Přitom kladu důraz především na hospodářské postavení Slovenska v československém státu a na hospodářská východiska vzniku nového státu.

2.1 Slovensko jako součást Československa

Slovenská pozice ve společném československém státu byla, dalo by se říci, druhořadá. Češi nikdy nezapomněli svým východním bratrům připomenout, že jsou to především České země, kdo vytváří hlavní část bohatství státu, kdo vytváří průmyslovou a kapitálovou základnu země, a kdo doplácí na slabší Slovensko a Zakarpatskou Rus.²⁴ Slovinci naopak nesnášeli svou podřízenou pozici a čas od času žádali o autonomii přislíbenou v Pittsburghské deklaraci. Stejně jako při zrodu První československé republiky byla slovenská politická reprezentace rozdělena mezi zastánce monarchie a Uherského království a mezi zastánce státu slovanského, První československé republiky, tak byli Slovinci rozděleni na dva

²³ Gottwald, K.: *Československo pod Hitlerovým jařmem*. In.: Gottwald, K.: *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946*. Praha, Svoboda, 1948, s. 133-134.

²⁴ Sama Zakarpatská Rus byla někdy dokonce někdy chápána jako jakási kolonie Čechů. Země, kde si bohatí průmyslníci a politici stavili letní sídla a kam se jezdili rekreovat.

tábory i po celou dobu existence československého státu. Jedna část slovenské reprezentace byla vcelku spokojena se stávajícím pořádkem věcí a nevystupovala proti československému státnímu uspořádání, zatímco druhá část slovenských politiků a intelektuálů tvrdošijně trvala na slovenské autonomii v rámci Československa. Až do roku 1938 respektive 1939 však neexistovala významnější politická síla prosazující vytvoření samostatného slovenského státu.

Na Slovensku byla vyšší porodnost než v Českých zemích, ale průmyslově bylo Slovensko méně vyspělou zemí.²⁵ Z toho plynula vyšší nezaměstnanost na Slovensku a migrace obyvatelstva z východu na západ.²⁶ Na konci třicátých let porodnost na Slovensku začala pomalu klesat, zvyšovala se délka dožití, zvyšoval se průměrný věk obyvatelstva a nejtypičtějším demografickým jevem tohoto období byla zvýšená míra urbanizace.

Negativním jevem byla, jak píše Průcha, vysoká míra emigrace z První republiky do zahraničí: „V mezivojnovom období sa z Československa vystaňovalo okolo 400 000 obyvaľov, v období 1920-1929 sa vydalo priemerne ročne 32 000 vystaňovaleckých pasov a v tridsiatych rokoch 10 000 pasov. Hlavný prúd vystaňovalcov, ktorí boli prevažne v najproduktívnejšom veku, smeroval zo Slovenska a chudých poľnohospodárskych oblastí českých krajín...“²⁷

Slovensko bylo kapitálově závislé na historických zemích. Především v průběhu 20. let 20. století obsadil český kapitál klíčové pozice původního maďarského a rakouského kapitálu. Průcha k tomu píše: „Do roku 1938 sa vlastnícka sféra slovenskej buržoázie obmedzovala prevažne len na poľnohospodárstvo, obchod, miestne banky a niektoré odvetvia ľahkého priemyslu, zatiaľ čo kľúčové hospodárske pozície mal v rukách český a zahraničný kapitál.“²⁸

O možné slovenské autonomii však Češi po dobu trvání První republiky nechtěli ani slyšet. „Slovenská autonómie? S jakými lidmi by Slováci svou zem spravovali?... co třeba myšlenka československého národa, kterou jsme světu představili jako hotovou věc? A jak bychom to vysvětlili sudetským Němcům? Slováci ano, oni ne?“²⁹

²⁵ „V roce 1921 byl poměr mezi průmyslovým a zemědělským obyvatelstvem (v Českých zemích, pozn. autora) 40:30% na Slovensku to však bylo 17:61%...V českých zemích bylo soustředěno 90-92% průmyslového potenciálu celé země.“ In.: Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s.337.

²⁶ Zatímco z východu na západ První republiky migrovala především nekvalifikovaná či málo kvalifikovaná pracovní síla, druhým směrem, tedy z Českých zemí na Slovensko a Zakarpatskou Rus, přicházeli učitelé, drážní a poštovní úředníci a jiná kvalifikovaná pracovní síla.

²⁷ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, 192-193.

²⁸ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s.241.

²⁹ Čech, Z.: *Drsný střed Evropy. potlučený lev aneb Od monarchie k republice*. Řitka, Daranus, 2006, s. 199.

Myšlenka jednotného československého národa byla obranným štítem 8 milionů Čechů v Českých zemích proti 3 milionové německé menšině.³⁰ Přes mnohé rozpory mezi českým a slovenským etnikem v době existence První republiky mezi těmito dvěma národy panoval povětšinou smír, shoda a spolupráce na společné věci. Přestože si Češi v době existence První československé republiky mnohokrát nedokázali představit fungování samostatného Slovenska, Slováci brzy prokázali, že jsou schopni svůj stát spravovat sami.

Slovenský postoj k existenci První československé republiky především v letech 1938-1939 je dodnes předmětem mnoha sporů. Přední představitelé Slovenska až do podpisu Mnichovské dohody demonstrovali svou věrnost československému státu. Jak Andrej Hlinka, zakladatel Hlinkovy lidové strany, tak Jozef Tiso stáli za konceptem společného státu Čechů a Slováků a slovenské autonomie uvnitř něj. V roce 1929 Jozef Tiso ve svém projevu v Bratislavě říkal: „...Česko Čechom, Morava Moravanom, Slovensko Slovákom. Slovenská ľudová strana je prvá a jediná, ktorá s týmito zásadami vstúpila do volieb, ktorá ide brániť zásady človečenstva, ide zachraňovať slobodu...“ dále pak Hlinka pokračuje: „...samostatný slovenský národ, ktorý v tejto republike chce žiť a bojovať.“³¹

Je beze sporu, že luďáci se v roce 1938 radikalizovali, navazovali kontakty s Henleinovci³² a především mladí luďáci v čele s Vojtěchem Tukou měli separatistické tendence.

Významným zlomem v luďácké politice a přesunem od autonomismu k separatismu byla smrt Andreje Hlinky 16. srpna 1938. „Hlinkova smrt spadala do kritického obdobia predmnichovskej Hitlerovej útočnosti, keď nielen Československo, ale aj Slovenská ľudová strana potrebovali mať v čele ľudí pevných zásad, akým bol nepochybne Andrej Hlinka... Československu odišiel muž, ktorý na smrteľnej posteli ukladal svojim spolupracovníkom, aby držali Československo.“³³

³⁰ V roce 1921 mělo Československo celkem 13,6 milionu obyvatel, z toho bylo 22,8% (3,1 milionu) Němců, 5,1% (0,7 milionu) Maďarů, 0,5 milionu bylo Rusínů. In.: Vencovský, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*. Praha, Oeconomica, 2003.

³¹ Redakčné spracovanie prejavu J. Tisu na predvolebnom zhromaždení Hlinkovej slovenskej ľudovej strany 11.10.1929 v Bratislave po odsúdení V.Tuku a vystúpení HŠLS z vlády. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.I. (1913-1938)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2002. Ed.: Fabricius, M., Suško, L, s. 296-297.

³² 8. února 1938 se v Ružomberku sešla henleinovská delegace, ve které byl i K.H. Frank společně s Andrejem Hlinkou a představiteli HLS.

³³ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 68.

2.2 Druhá republika³⁴

Krátké intermezzo v české a slovenské historii představuje druhá Česko-Slovenská republika, stát, jenž vznikl po Mnichovském diktátu a rozpadl se v březnu roku 1939 na Slovenský štát a Protektorát Čechy a Morava. Politická situace okleštěného státu byla kritická. České země se nemohly pořádně vzpamatovat ze svého rozpadu na Sudety a zbytkové území a Slovensko, které se politicky radikalizovalo, začínalo separátně vytvářet vlastní státní, politickou, ideologickou a hospodářskou politiku.

„Totalitný autonomizmus po Mníchove nestrpel na Slovensku opozíciu. Boli postupne zrušené sloboda tlače, sloboda zhromažďovania, nahradila ich vládna propaganda, usmerňovaná tlač, nanútené spolky a jediná strana vedená vodcom.“³⁵ Lettrich dále píše o přímé nenávisti ze strany Ľud'áků (Hlinkovy gardy a Hlinkovy mládeže) vůči Čechům a Židům už v druhé polovině roku 1938. Jak Židé, tak Češi byli odstraňováni z veřejného života a ze státních úřadů.³⁶

Mimo národnostní a rasovou nesnášenlivost, kterou s sebou Ľud'ácký režim nesl, se období Druhé republiky na Slovensku vyznačovalo i snahou Ľud'áků o nastolení politického systému jedné strany. Ľud'áci 6. října v Žilině prakticky převzali politickou moc v zemi do vlastních rukou. Po tomto převratu začali Ľud'áci odstraňovat politickou konkurenci a otevřeně hovořit o separatismu a vzniku samostatného slovenského státu. Oporou jejich moci se staly polovojenské oddíly Hlinkova garda a Hlinkova mládež, které oblečeny do stejnokrojů po vzoru SS a Hitlerjugend procházely slovenskými obcemi a vypořádávaly se s odpůrci Ľud'áckého režimu.³⁷

18. prosince 1938 uspořádali Ľud'áci volby do sněmu slovenské krajiny. Ve volbách kandidovala jediná strana Slovenská Ľudová strana, která samozřejmě volby vyhrála s mandátem 99 % hlasů. „Tento snem nereprezentoval Slovensko. Mandát mu nedal Ľud, ale totalitná strana.“³⁸

³⁴ Pod názvem Druhá republika rozumím ve své diplomové práci stát, jenž se oficiálně jmenoval Česko-Slovenská republika a existoval v období 1.10.1938-15.3.1939.

³⁵ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 89.

³⁶ Zatímco v Českých zemích se období mezi zářím 1938 a březnem 1939 vyznačovalo protiněmeckým odporem a nostalgií za zaniklou První československou republikou, na Slovensku politická reprezentace pracovala usilovně na konceptu nového státu a sbližovala se s nacistickou Třetí říší. V Českých zemích jakoby Mnichovem skončila jakákoli politická angažovanost a rezistence, na Slovensku naopak po Mnichovu politický život země započal.

³⁷ Už v této době byla na Slovensku běžná veřejná perzekuce obyvatelstva židovského vyznání.

³⁸ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 96.

2.3 Slovenské hospodárství před válkou

Slovenské hospodárství se po hospodárské krizi zotavovalo rychleji než hospodárství v historických zemích. Bylo to dáno především nižšími náklady práce. Spousta českých průmyslníků postižená krizí své podniky postupně přesouvala na Slovensko.

„Vývoz kapitálu na Slovensko podporovala aj geografická poloha Slovenska ako pravdepodobného zázemia v možnom vojenskom konflikte s nacistickým Nemeckom. Vojensko-strategické úvahy tiež boli často v pozadí rozhodnutí vládnych orgánov o investíciách do nových ciest, železníc, elektrární a vodných diel, do diaľkového rozvodu elektriny apod.“³⁹

Slovensko bylo stejně jako historické země postiženo zábory území po podepsání Mnichovské dohody. Slovensko sice nepřišlo, tak jako České země, o nejdůležitější průmyslové součásti svého hospodárství, ale při zaboru jižního Slovenska Maďarskem přišlo o nejúrodnější agrární oblasti země.⁴⁰ Zároveň byly přerušeny důležité dopravní tepny Slovenska. Slovensko však díky Mnichovskému diktátu zvýšilo svůj relativní podíl na průmyslové produkci Česko-Slovenské republiky.

V roce 1939 bylo na Slovensku stále ještě 60 000 nezaměstnaných. Nezaměstnanost na Slovensku byla na vysoké úrovni už od Velké hospodárské krize, i když byla nižší a zároveň klesala o něco rychleji než v historických zemích. Naopak nezaměstnanost částečně narostla po Mnichovském diktátu a maďarském a polském zaboru některých slovenských hraničních území, odkud se slovenské obyvatelstvo stahovalo do vnitrozemí. Nezaměstnanost se posléze stala zbraní v rukou luďáků, kteří jí využili pro získání mocenských pozic.

6. října 1938 Slovensko vyhlásilo svou autonomii v rámci druhé Česko-Slovenské republiky. Autonomie slovenské krajiny s sebou nesla i autonomii slovenského rozpočtu v rámci Česko-Slovenska. Slovensko bylo po celou dobu existence První československé republiky kapitálově a rozpočtově závislé na Českých zemích. V době slovenské autonomie, už Praha odmítala doplácet peníze do slovenského rozpočtu. Ohledně slovenského rozpočtu vznikly obrovské třenice uvnitř Druhé republiky, které vedly až k radikálním slovům Karla Sidora vůči Praze: „Musím vám pred oči postaviť hrozný fakt. Na Slovensku ste mali za

³⁹ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 225.

⁴⁰ Průcha píše, že Slovensku ubyla: „...tretina ornej pôdy vrátene slovenskej obilnice na Žitnom ostrove a hlavných produkčných oblastí kukurice, chmeľu, hrozna, tabaku a ľanu.“ In.: Průcha, V. a kolektiv: *Hospodárské dějiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava, Pravda, 1974, s.225.

dvadsať rokov asi 40 000 českých zamestnancov.⁴¹ Keď rátame, že každý jeden z nich⁴² dostal do roka priemerne len 15 000 korún, vyjde nám 700 miliónov korún. Vezmime 700 miliónov 20-krát, učiní to 14 miliárd. A to už je pekná sumička!“⁴³

Není třeba zdůrazňovat, jak tato slova, která by se dala směle označit za tmářskou a účelovou demagogii, vyřčená ústy umírněného představitele hlinkovců, zapůsobila na odbornou i laickou veřejnost v době nacionálního vzepětí slovenského národa. Češi teď byli zloději a vykořisťovatelé, to oni bránili Slovákům v práci, bez Čechů bude na Slovensku blahobyť.

⁴¹ Karol Sidor umně mlčí o slovenském dělnictvu v Českých zemích. Pozn. autora.

⁴² To je ovšem velké zjednodušení, protože stěží pracovalo na Slovensku 40 000 Čechů po dobu 20 let. Stav českých pracovníků se měnil a souhrnně na Slovensku pracovalo 40 000 Čechů, ne po celou dobu existence První republiky. Pozn. autora.

⁴³ Sidor, K.: *Takto vznikol Slovenský štát*. Bratislava, Odkaz a Ozvena, 1991, s. 57.

3 SLOVENSKÝ ŠTÁT

V této části diplomové práce se v několika podkapitolách zaměřím na strukturu a způsob faktického fungování Slovenského štátu v době od března roku 1939 až do srpna 1944. Zvláště se zaměřím na jeho hospodářství a na konkrétní představitele slovenského národa přímo či nepřímo činné v hospodářských otázkách země. V posledních podkapitolách popíši pozice Slovenského štátu ve velkoprostorovém hospodářství nacistické Třetí říše. Dále se budu zabývat jeho praktickou podřízeností přáním a potřebám nacistického Německa a zhodnotím výsledky hospodářské politiky Slovenského štátu jakožto satelitního státu Třetí říše.

13. března 1939 si Hitler pozval do Berlína Jozefa Tisa. Na jednání v hlavním městě nacistického Německa Hitler „Povedal Tisovi, že je sklamaný postupom Slovákov. Oznámil mu, že v najbližšom čase podnikne akciu proti Čechom a so Slovákami bude zle, ak ich udalosti zastihnú ešte v spoločenstve s Čechmi. Sám si potom zobiere, čo bude potrebovať, a nemusí zdôrazňovať, aké aspirácie voči Slovensku majú Maďari a Poliaci.“⁴⁴ Hitler dal zároveň Tisovi a Slovákom čas na rozhodnutí o svém dalším osudu do jedné hodiny odpoledne následujícího dne. 14. března v devět hodin ráno rozhodli luďáci na zasedání autonomní vlády slovenské země o odtržení Slovenska od druhé Česko-Slovenské republiky. „Nový útvar z vonkajšej stránky disponoval atribútmi štátnosti, ktorá však bola podriadená nemeckým plánom, želaniam a potrebám.“⁴⁵

„Vznik slovenského štátu vydávala nacistická propaganda za príklad šľachetného postoja Nemecka k malým národom.“⁴⁶ Slovenský štát byl následnickým státem Československa. Z původní rozlohy 140 446 km² se Slovenský štát rozkládal na území 38 055 km² (tj. 27,1 %) a obývalo jej 2 655 tisíc obyvatel z původních 13 410 tisíc (celkem tedy 19,8 %). Z těchto 2,7 mil. obyvatel bylo asi 85 % obyvatelstva slovenské národnosti. Mimo majoritní slovenskou většinu žili v novém státu především Rusíni, Maďaři, Češi, Židé a v neposlední řadě i Němci, kteří brzy začali hrát prim v hospodářsko-politických otázkách země jakožto spojovací prvek mezi nacistickým Německem a jeho satelitem.

⁴⁴ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 102.

⁴⁵ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 358.

⁴⁶ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s. 230.

Slovensko bylo převážně agrární zemí. Většina průmyslového potenciálu Československa se nacházela v Českých zemích (ať už v Protektorátu Čechy a Morava nebo v Sudetech), Slovensko bylo stále charakterizováno jako agrárně-průmyslová země.⁴⁷ Nový slovenský stát tak stál před velkými cíli. V době nastávajícího světového válečného konfliktu měl Slovenský stát velmi omezenou průmyslovou základnu a ambice (především čelní ľudáckí představitelé Mach, J. Tiso a Tuka) vybudovat silnou moderní armádu, která by byla s to ubránit slovenské území a podpořit slovenské spojence. Více v podkapitole 3.2 Hospodářství Slovenského štátu. Ambice vytvoření nezávislé slovenské armády stejně jako jejího zázemí však nebyla, a zřejmě ani nemohla být⁴⁸, nikdy realizována.

3.1 Hlavní představitelé státu a jeho nezávislost

Nezávislost Slovenského štátu, a to jak nezávislost politická, tak hospodářská, byla značně omezená. Jak již jsem psal výše, Slovensko prakticky podléhalo přáním nacistického Německa, mělo však své zákonodárné a výkonné orgány a teoreticky bylo samostatnou zemí. Zákonodárným orgánem země byl Snem Slovenskej republiky, výkonným orgánem státu byla vláda. „Po prvom roku existencie štátu snem postupne strácal svoju politickú váhu. Rozhodovanie o všetkých závažných otázkach odovzdal vláde, alebo mu bolo jednoducho odobrané...Podľa predstáv slovenských fašistov snem nemal rozhodovať, ale reprezentovať súhlas národa s prácou vlády...“⁴⁹

V období existence Slovenského štátu měla země celkem tři vlády. Každá z nich byla něčím charakteristická a vystihovala samostatnou etapu vývoje politické a hospodářské situace Slovenského štátu. Čtvrtá vláda Jozefa Tisa ještě částečně navazovala na odkaz První československé republiky. Ačkoli nakonec v ľudáckém táboře převládly separatistické tendence nad tendencemi autonomistickými,⁵⁰ představovala Tisova vláda umírněné klerofašistické křídlo režimu a částečně vycházela z prvorepublikových základů. Zato vláda Vojtěcha Tuky reprezentovala radikální křídlo ľudáků a její nástup znamenal prakticky slovenský odklon od umírněného klerofašismu k agresivnímu národnímu socialismu spojenému s radikalizací sociálněpolitické situace. Poslední samostatnou slovenskou vládou

⁴⁷ Na rozdíl od průmyslově-agrárního charakteru Českých zemí. Viz kapitola 2.1 Slovensko jako součást Československa.

⁴⁸ Z důvodu odporu slovenského obyvatelstva participovat na německých válkách.

⁴⁹ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 359.

⁵⁰ Částečně zásluhou ľudácké reprezentace a částečně zásluhou nátlaku Hitlera a nacistického Německa.

byla vláda Štefana Tisa, která prakticky dosloužila jako úplná loutka nacistů pro vládu nad slovenskou zemí. Všechny tři slovenské vlády detailněji popíši v následujících podkapitolách.

Už v roce 1939 byli v Bratislavě říšští poradci, kteří v hlavním městě Slovenského štátu zastupovali zájmy nacistického Německa a dbali na to, aby jak Slovenská politická reprezentace, tak slovenské hospodářství fungovalo v Němci vymezených mantinelech. Hlavní političtí představitelé státu nebyli s to tlaku tzv. beráterů odolávat a často naprosto servilně plnili přání a potřeby nacistického Německa. A například ve vojenství šli ještě dále než Třetí říše požadovala. Proti těmto politikům se postavili slovenští ekonomové a národohospodáři, kteří neúnavně sabotovali veškerou pomoc nacistům, minimalizovali zásobování Německa a podporovali československý odboj. Nejdůležitějšími z nich byli Imrich Karvaš a Peter Zaťko, kteří byli po Slovenském národním povstání za svou podvratnou činnost odsouzeni k smrti.

Německý tlak na slovenskou vládu se stupňoval v roce 1940 a v dalších letech, kdy do Bratislavy přicházelo stále více říšských poradců. „Nemecko sa voči Slovenskému štátu správalo ako voči neplnoprávnemu subjektu. Okrem zahraničnej politiky mu určovalo aj vnútornú, najmä hospodársku a finančnú politiku. Hitler dokonca určoval, kto má byť a kto nemá byť členom slovenskej vlády. Do Bratislavy vyslal vojenskú misiu, aby kontrolovala slovenskú armádu...Nemci sa na Slovensku za Slovenského štátu správali ako na anektovanom území.“⁵¹

3.1.1 Hlavní představitelé Slovenského štátu

V této kapitole popíši nejvýznamnější představitele Slovenského štátu za světové války. Nejprve se věnuji silným individualitám, právě těm ekonomům a národohospodářům, o nichž jsem psal na předcházejících řádcích v souvislosti s organizovaným a cílevědomým odporem proti německé okupaci Slovenska. Následuje výčet a stručný popis vlád Slovenského štátu.

⁵¹ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 109.

Imrich Karvaš (1903-1981)

Imrich Karvaš byl profesí právník. Jako národohospodář se v meziválečném období zabýval zemědělskou a hospodářskou politikou Slovenska.⁵² Zároveň byl velkým zastáncem rozvoje slovenského průmyslu.⁵³ V druhé polovině třicátých let se věnoval především své akademické kariéře. Roku 1940 se stal profesorem a zároveň prvním guvernérem Národní banky Slovenska. Velmi se zasloužil o hospodářský rozvoj Slovenska za války, aktivně spolupracoval s protifašistickým odbojem. V září roku 1944 byl za spolupráci se slovenskými vzbouřenci zatčen gestapem, vyslýchán na různých místech v Říši.⁵⁴ Nakonec, po vleklých výsleších a mučení byl odsouzen k trestu smrti a internován v nacistickém koncentračním táboře, kde čekal na výkon rozsudku. (Protože byl zvláštním politickým vězněm, musel dát příkaz k provedení trestu smrti buď Hitler, nebo Himmler.) Poprava nebyla nikdy provedena a v roce 1945 koncentrační tábor, kde byl Imrich Karvaš vězněn, osvobodila americká armáda.

Po válce byl v roce 1949 odsouzen ve vykonstruovaném procesu ke dvěma letům vězení. Jeho další osud byl velmi podobný osudu významného českého národohospodáře Karla Engliše.⁵⁵ V roce 1953 byl odsunut z veřejného života. Nadále byl obviňován, sledován a perzekuován. Na rozdíl od Engliše se však v roce 1969 dočkal politické rehabilitace a život dožil v relativním klidu v Bratislavě.⁵⁶

Imrich Karvaš byl pravděpodobně nejvýznamnějším demokratickým funkcionářem ve Slovenském státu. Ze své pozice se všemožně snažil o minimalizaci slovenských válečných ztrát, o maximálně samostatnou hospodářskou politiku a minimalizaci vlivu nacismu na hospodářské otázky země. V letech 1940-1944 bojoval proti nacismu na poli ekonomickém a následně i politickém, což ho málem stálo život.

Gejza Medrický (1901-1989)⁵⁷

Gejza Medrický byl povoláním žurnalista. Do velké politiky se dostal v roce 1931 díky spolupráci s Hlinkovou stranou lidovou. V československém parlamentu Gejza Medrický

⁵² Viz Stodola, K. a kol.: *Hospodářské problémy Slovenska*. Praha, Prometheus, 1934.

⁵³ Viz Karvaš, I.: *Sjednocení výrobních podmínek v Zemích českých a na Slovensku*. Praha, Sbor pro výzkum Slovenska a podkarpatské Rusi, 1933.

⁵⁴ Mimo jiné i v proslulých brněnských kounicových kolejích. Více o jeho vězení viz Karvaš, I.: *Moje paměti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994.

⁵⁵ Pro srovnání viz: Trubačík, J.: *Velká hospodářská krize pohledem soudobých českých ekonomů*. Brno, Masarykova univerzita, 2009, s. 11-12.

⁵⁶ http://sk.wikipedia.org/wiki/Imrich_Karva%C5%A1 Čteno dne 20.5.2011.

⁵⁷ <http://www.druhasvetova.sk/view.php?cislocianku=2007080001> Čteno dne 10.6.2011.

nikdy nezasedal, byl však členem slovenské zemské rady. V rámci politiky Ľud'áků se řadil k Tisovu konzervativnímu křídlu a byl rozhodným zastáncem slovenské autonomie, ne slovenského separatismu.

O událostech 14. března 1939 Gejza Medrický ve svých pamětech později napsal: „Nikto, nikto z Ľud'ákov, ba ani zástupcov bývalých centralistických strán, nezostal sedieť, ba ani evanjelickí poslanci sa nezdržali hlasovania. Povstali sme všetci, a tým sme hlasovali za samostatnosť. Urobili sme to, lebo v tomto akte sme po správe J. Tisu a po rozhodnutí predsedníctva strany videli jedinou záchranu národa pred záhubou. Povstali sme, i keď sme si doteraz inak predstavovali budúci vývoj Slovenska. A neboli sme za týchto okolností touto zmenou nijako nadšení, ale cítili sme povinnosť nastúpiť cestu, na ktorej sa azda predsa len podarí zachrániť slovenský národ pred valiacimi sa udalosťami a zabezpečiť mu lepšiu budúcnosť než v opačnom prípade, keby nás okupovali Maďari, roztrhli Nemci, Poliaci. Alternatíva bola jednoznačná: vyhlásenie samostatnosti alebo obsadenie Slovenska Maďarmi.“⁵⁸

Medrický byl posléze zvolen prvním ministrem hospodářství nového státu na mapě Evropy. Pod jeho vedením fungovalo ministerstvo hospodářství, i díky aktivní politice Národní banky Slovenska a spolupráci se slovenskou průmyslovou komorou, vcelku uspokojivě.

Po vypuknutí sporu uvnitř Ľud'ácké strany a Tukově převzetí moci fungoval Medrický jako nástroj umírněného konzervativního křídla Ľud'áků v politice země. Tuka proti Medrickému údajně několikrát na sněmech strany vystoupil, ale vždy bez většího úspěchu. Gejza Medrický byl členem všech vlád Slovenského štátu. Po skončení světové války byl odsouzen retribučním soudem k sedmi letům vězení. Po odpykání trestu byl nucen se odstěhovat z Bratislavy a byl odsunut z veřejného života. V šedesátých letech se Gejza Medrický do Bratislavy vrátil, zemřel tam v březnu roku 1989.

Peter Zaťko (1903-1978)⁵⁹

Peter Zaťko byl slovenský národohospodář a politik. Vystudoval vysokou školu obchodní v Praze a poté až do roku 1936 pracoval v obchodní a průmyslové komoře v Bratislavě. Tam se seznámil s Imrichem Karvašem, se kterým začal velmi úzce spolupracovat.

⁵⁸ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.71.

⁵⁹ http://sk.wikipedia.org/wiki/Peter_Za%C5%A5ko Čteno dne 10.6.2011.

Společně bojovali za národní hospodářská specifika Slovenska, pro která chtěli více hospodářské samostatnosti.

V roce 1938 se stal poslancem Slovenského sněmu, kteroužto pozici zastával po celou dobu fungování Slovenského štátu. Ihned po vzniku nového státu mu bylo nabídnuto i místo ministra hospodářství, které však Zaťko odmítl. Nadále pracoval jako předseda průmyslové a surovinové⁶⁰ komory Slovenského štátu.

Peter Zaťko po celou dobu fungování Slovenského štátu bojoval proti kolaboraci s nacisty a proti pronikání německého kapitálu na Slovensko. Byl členem ilegální Slovenské národní rady i odboje, řídil přemísťování zásob na střední Slovensko v roce 1944 a zásobování Slovenského národního povstání. Na konci roku 1944 byl proto odsouzen k smrti, rozsudek však nebyl nikdy vykonán, protože Zaťko uprchl přes Karpaty na Ukrajinu. Ve slovenském hospodářství pracoval i po válce na nejrůznějších, již ne tak významných pozicích. Ani on se nevyhnul částečné politické perzekuci. Zemřel v Bratislavě v roce 1978.

Z výše popsané trojice slovenských národohospodářů byl nejradikálnějším odpůrcem Slovenského štátu rozhodně Peter Zaťko. Odmítl vykonávat funkci ve vládě a už od počátku jeho existence intrikoval proti Slovenskému štátu a připravoval zázemí pro možné ozbrojené povstání. Cílevědomě podvazoval bojeschopnost slovenské armády na německo-sovětské frontě a skrýval vojenský materiál před Němci i před Slováky.

Peter Zaťko často žádal o pomoc Imricha Karvaše, který se s ním podílel na velké části akcí. Zásluhou Karvaše měli po vypuknutí Slovenského národního povstání povstalci 5x více finančních prostředků než centrální vláda. Společně umě manipulovali Gejzu Medrického, kterému pravděpodobně nikdy úplně nevěřili. Více v kapitole 4.1 Reprezentanti Slovenského štátu.

3.1.2 Čtvrtá⁶¹ vláda Jozefa Tisa (14.3.1939-17.10.1939)

Po smrti Andreje Hlinky převzal vedoucí pozici v Hlinkově straně lidové římskokatolický kněz Jozef Tiso.⁶² O Tisově roli v rozhodných chvílích zrodu Slovenského

⁶⁰ Nový přívěsek průmyslové komory - surovinová, dává jasně najevo, kam nacisté Slovensko směřovali.

⁶¹ První tři Tisovy vlády byly ještě vlády autonomního Slovenska v rámci druhé Česko-Slovenské republiky. Proto první vláda samostatného Slovenska je Čtvrtá vláda Jozefa Tisa.

⁶² Jozef Tiso je asi nejkontroverznější postavou celého Slovenského štátu. Povoláním byl římskokatolický kněz a následně politik Hlinkovy strany lidové. Po Hlinkově smrti se stal Jozef Tiso jeho nástupcem v čele strany, stál u zrodu Slovenského štátu, kterému byl prvním premiérem a poté i prezidentem. Jozef Tiso byl hlavním

štátu jsem již psal výše. Tiso byl předsedou slovenské vlády v prvním půlroku fungování nového státu, poté byl zvolen prezidentem Slovenské republiky. Tisovo zvolení prezidentem ovšem nebylo povýšením Jozefa Tisa, ale naopak jeho odsunutím do pozadí. Tiso jakožto představitel umírněného klerofašismu byl v čele slovenské vlády vystřídán Vojtěchem Tukou, hlavním představitelem ultrapravicového, mladého křídla Ťuďáků a slovenského národního socialismu, tj. slovenského nacismu.

Tiso stál jako hlava Ťuďáků u zrodu dvou extremistických organizací, které svým fungováním podporovaly existenci Slovenského štátu a jeho režimu: Hlinkovy gardy a Hlinkovy mládeže.⁶³

Hlinkova garda byla polovojenská organizace, která se na Slovensku zformovala v polovině roku 1938 a byla oficiálně legalizována po Mnichovském diktátu. Vzorem pro vybudování Hlinkovy gardy byla německá polovojenská organizace SS. Po vzniku samostatného Slovenského štátu se Hlinkova garda přeměnila na složku branné moci země, měla však i policejní funkci.

Hlinkova garda následně, přesně po vzoru SS, vyrostla z původní polovojenské militantní organizace ve významného politického činitele s velkými aspiracemi na moc. V politickém boji představovala Hlinkova garda pravicové křídlo Hlinkovy strany lidové a byla oporou moci radikálních Ťuďáků v čele s Vojtěchem Tukou.

Vzorem pro vybudování Hlinkovy mládeže byla německá Hitlerjugend. „HM mala za cieľ vychovávať mládež vo veku od 6 do 18 rokov v duchu extrémneho nacionalizmu... Napriek tomu, že do organizačnej práce HM bola zapojená značná časť aparátu Ťuďáckého školstva... nepodarilo sa tejto totalitnej organizácii výraznejšie ideovo ovplyvniť, ani organizačne podchytiť väčšinu slovenskej mládeže.“⁶⁴

3.1.3 Vláda Vojtěcha Tuky (27.10.1939-5.9.1944)

V říjnu 1939 byl prezidentem Slovenského štátu zvolen dosavadní premiér Jozef Tiso. Tím pádem se uvolnilo křeslo premiéra země, které následně obsadil Vojtěch Tuka. Tuka nastoupil do premiéřské funkce jako v pořadí druhý premiér Slovenského štátu. Kabinet vlády

představitelem slovenského klerofašismu, po jeho nahrazení na premiéřském křesle Vojtěchem Tukou se slovenská politická scéna dále radikalizovala. Po válce byl Jozef Tiso odsouzen v politickém procesu k trestu smrti. Popraven byl v roce 1947 v Bratislavě. Třetím premiéřem Slovenského štátu byl jmenovec Jozfa Tisa Štefan Tiso. Když v diplomové práci používám příjmení Tiso bez křestního jména, jedná se vždy o Jozefa Tisa.

⁶³ Následně budu pro tyto dvě organizace používat i zaběhnuté zkratky HG a HM.

⁶⁴ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985.

zůstal téměř nezměněn oproti kabinetu Tisově. Tuka začal budovat totalitní nacistický stát pod záštitou národního sjednocení. Cíleně čistil státní úřady od nežádoucích Židů i Čechů. „Slovenská štátnosť poskytovala predtým nebyvalé možnosti zamestnania a kariéry stovkám osôb...“⁶⁵ Tuka si tak budoval vlastní aparát státní moci jemu podřízených, spolehlivých a za živobytí vděčných osob.

Vojtěch Tuka byl, jak jsem již předestřel výše, čelním představitelem mladých radikálních řuďáků.⁶⁶ Jeho vláda prakticky znamenala přechod ideologie Slovenského štátu z klerofašismu na takzvaný Slovenský národní socialismus. V této době už nemohlo být sporu o možné ideologické a politické nezávislosti Slovenského štátu. Nacisté Tukovým prostřednictvím řídili hospodářství a politiku Slovenského štátu, Jozef Tiso byl postupně odsunut do pozadí a stal se pouze ceremoniální figurkou režimu.

Vedle Tuky byli hlavními představiteli režimu Ferdinand Ďurčanský⁶⁷ a šéf úřadu propagandy a velitel Hlinkových gard Alexander Mach. Umírněné křídlo řuďáků se v polovině roku 1940 pokusilo o nastolení mírnějších poměrů na Slovensku. Podařilo se mu jak Tuku, tak Macha odvolat, načež „...sa v Berlíne rozhodli pre podstatný zásah do vnútorných pomerov na Slovensku... na rokovaníach v Salzburgu, kde nacisti diktátorsky dosiahli zmeny v slovenskej vláde: ministrom zahraničia sa stal Tuka a ministrom vnútra A. Mach. Zároveň slovenským predstaviteľom oznámili, že v záujme trvania ich štátu žiadajú od nich úplnú poslušnosť tak v zahraničnej, ako aj vo vnútornej politike, bez hľadania akýchkoľvek iných eventualít.“⁶⁸

Tuka, podpořený nacisty se vítězně vrátil zpět na pozici nejdůležitějšího muže Slovenského štátu. Jeden z jeho oponentů, Gejza Medrický na to později vzpomínal: „Keď víťazného Tuku pri návrate zo Salzburgu veľkolepo vítali v Bratislave, vyhlásil z balkóna Slovenského národného divadla: Führer nás ubezpečil, že hranice Slovenska bráni dvesto nemeckých divízií. Ja som ho uistil, že odo dneška budujeme na Slovensku národný socializmus vo všetkých odvetviach života podľa nemeckého vzoru. Začína sa éra slovenského národného socializmu!“⁶⁹

⁶⁵ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 363.

⁶⁶ Ačkoli sám Vojtěch Tuka byl věkem starší než Jozef Tiso (o 10 let) a třeba i než jeho následovník Štefan Tiso (dokonce o 17 let).

⁶⁷ Pouze do roku 1940. Ďurčanský byl posléze na Hitlerův nátlak odvolán, prosazoval totiž samostatnou slovenskou politiku bez vlivu Třetí říše.

⁶⁸ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 367.

⁶⁹ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.94.

Vojtěch Tuka 5.9.1944 ze zdravotních důvodů abdikoval na funkci premiéra Slovenského štátu. Ještě před tím však stihnul pozvat na Slovensko okupační německé jednotky. Jako válečný zločinec, původce genocidy slovenských Židů a kolaborant s nacismem byl v roce 1946 odsouzen k trestu smrti a zastřelen.

3.1.4 Vláda Štefana Tisa (5.9.1944-4.4.1945)

Vláda Štefana Tisa⁷⁰ představuje poslední mezník v dějinách Slovenského štátu. Po vypuknutí a rozhoření Slovenského národního povstání abdikoval nenáviděný Vojtěch Tuka na pozici předsedy slovenské vlády a na místo Tukovy vlády byla dosazena absolutně loutková vláda Štefana Tisa.

O vládě a době vládnutí Štefana Tisa není mnoho co napsat. Štefan Tiso byl na místo premiéra dosazen pravděpodobně především pro shodu jména s prezidentem Jozefem Tisem, kterého, na rozdíl od Vojtěcha Tuky, měl slovenský lid stále v oblibě. Štefan Tiso po dobu svého premiérování neustále deklaroval věrnost svou i slovenského lidu nacismu a spolenectví s Třetí říší.

Vláda Štefana Tisa je spojena s potlačením Slovenského národního povstání nacisty, s neúspěchem dukelsko-karpatské operace a s následným postupným obsazováním Slovenska Rudou armádou. 8.5.1945 podepsal Štefan Tiso v Rakousku slovenskou kapitulaci a předal rozhodování nad Slovenským štátem armádě USA.⁷¹

3.2 Hospodářství Slovenského štátu

Slovensko bylo pro nacistické Německo důležité z několika důvodů. Německo potřebovalo Slovensko pro jeho významnou strategickou pozici a velké nerostné bohatství. Němci už od počátku války kontrolovali nerostné a agrární bohatství země a snažili se řídit jejich využívání ve válečném hospodářství. Přes jasné agrární zaměření země vrostl ve válečných letech její průmyslový potenciál o 50 %.

⁷⁰ Štefan Tiso byl nepřímým příbuzným slovenského prezidenta Jozefa Tisa, pocházel ze stejné obce. Povoláním byl právník, v době existence Slovenského štátu byl předsedou Nejvyššího soudu Slovenské republiky. Po válce byl odsouzen k 30 letům ve vězení, kde zemřel.

⁷¹ Což však nemělo na další politický vývoj a směřování Slovenska valný vliv, protože Slovensko spadalo do sovětské, nikoliv americké sféry vlivu.

Hospodářská politika Slovenského štátu je v mnoha bodech podobná či dokonce shodná s hospodářskou politikou okolních zemí, v některých oblastech je však velmi specifická. Stejně jako v okolních zemích je pro válečné hospodářství Slovenského štátu typický extenzivní rozvoj slovenského průmyslu s absolutní orientací na válečnou výrobu a podporu odvětví, jež mohou být využity nacistickou vojenskou mašinérií. Podobně jako v okolních zemích i na Slovensku za války probíhala konfiskace židovského majetku a jeho následné rozdělování lidem kolaborujícím s režimem. Zatímco v jiných Němci okupovaných zemích se arizace stala nástrojem germanizace, na Slovensku arizovali židovský majetek ponejvíce Slováci.⁷²

Slovenským specifikem za války byla i relativně dobrá zásobovací situace. Slovensko bylo potravinově soběstačné a navíc bylo s to potraviny za války v určité míře exportovat, a to i přes rozsáhlé územní ztráty agrární základny země zaviněné podmínkami Mnichovské dohody, tj. maďarským zábořem jižního Slovenska.

Slovenská hospodářská politika byla postupně ovládána nacisty. Zpočátku si Slováci udržovali alespoň částečnou hospodářskou a politickou nezávislost, postupně však i tuto částečnou nezávislost ztráceli, v Bratislavě přibývalo německých poradců, kteří kontrolovali a řídili veškeré kroky kolaborační Tukyovy vlády. Více k hospodářské politice Slovenského štátu uvádím v následujících podkapitolách.

3.2.1 Hospodářská politika

V hospodářské politice Slovenska nastal odklon od závislosti na českém kapitálu k naprostému podřízení potřebám nacistického Německa. Většina historiků a ekonomů se shoduje, že na počátku své existence „...bolo Slovensko v porovnaní so susednými, Nemeckom ovládanými, resp. okupovanými krajinami v relativne lepšej situácii.“⁷³

Spousta Slováků získala rychle po vzniku státu práci díky arizaci a odsunu Čechů a Židů z hospodářského života země. Naproti tomu nacisté postupně, ale o to systematictěji zabírali části slovenského hospodářství pro sebe. Z počátku se Němci zmocnili slovenského exportu. Hned na počátku roku 1939 začali nacisté také těžit slovenské přírodní bohatství,

⁷² Nejdůležitější podniky pro zbrojení však i na Slovensku arizovali Němci.

⁷³ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 363.

dřevo a rudy. Postupně se pak zmocnili slovenských železnic a zbrojařských závodů.⁷⁴ Následovaly rafinérie, chemický a jiný zbrojařský průmysl.⁷⁵

Nacisté při obsazování Prahy v březnu 1939 samozřejmě neopomenuli zkonfiskovat československý zlatý poklad. Fakt, že Slovenský štát neměl žádné zlaté rezervy pro krytí své měny, byl před konferencí v Bretton Woods⁷⁶, v době zlatého standardu, velmi nepříjemný. Imrich Karvaš ze své pozice guvernéra národní banky Slovenské republiky intervenoval u Jozefa Tisa, aby nacistické Německo vydalo svému spojenci, klerofašistickému Slovensku, poměrnou část zlaté rezervy První československé republiky, ale samozřejmě zbytečně. A tak si „... Slovensko na svoje zlaté menové rezervy muselo urobiť zbierku,⁷⁷ vláda preto 11. júla 1939 schválila zriadenie Fondu hospodárskej samostatnosti... Do zbierky prispelo vyše 90 000 darcov. Zlaté krytie slovenskej meny dosiahlo dovedy 7 ton zlata.^{78, 79}“ Další zlato získal Slovenský štát těžbou ve svých dolech a udržováním kladné platební bilance se zahraničím v průběhu celé války.

3.2.1.1 Polnohospodářské otázky

Slovensko před válkou, během války i po válce bylo stále agrárně-průmyslovou zemí. Za První československé republiky byl hlavní průmyslový potenciál společného státu Čechů a Slováků v Českých zemích. Mnozí Slovenští politici a ekonomové brojili proti faktu, že Slovensko funguje na jedné straně jako pouhá zásobárna surovin českých podniků a na straně druhé jako odbytiště jejich výrobků.

⁷⁴ Například v Dubnici nad Váhom, Považské Bystrici či ve Staré Turé.

⁷⁵ Například zbrojařské závody Hermanna Göringa zabraly slévárny v Podbrezové se všemi jejich pobočkami. Odhadovaná cena sléváren byla v té době 70 milionů korun.

⁷⁶ Na konferenci v Bretton-Woods v červenci 1944 se světové velmoci v čele se Spojenými státy a Spojeným královstvím dohodly na novém, poválečném uspořádání světového měnového systému. Vznikl takzvaný Bretton-Woodský měnový systém, neboli zlatý dolarový standard. Židek k tomu píše: „Na mezinárodní konferenci v Bretton-Woods v červenci 1944 bylo přijato kompromisní řešení. Výsledkem jednání byl vznik nového mezinárodního měnového systému a také ustanovení Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj jako institucí spojených se systémem. Se vznikem Bretton-Woodských měnových institucí vzniká v mezinárodních vztazích zcela nová situace, protože měnová spolupráce začala být uskutečňována prostřednictvím nadnárodních institucí.“ In.: Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 169.

⁷⁷ Podobně jako První československá republika. Pozn. autora.

⁷⁸ Fakt, že byli Slováci schopni a ochotni Slovenskému štátu věnovat takové množství finančních prostředků, dle autora svědčí o tom, že se slovenská veřejnost nestavěla až tak striktně proti novému státu, jak o tom zhusta píší pováleční autoři. Ba naopak v počátcích nový stát v mnohém i podporovala. Vystřízlivění a odpor proti režimu přišly až ve čtyřicátých letech.

⁷⁹ Tkáč, M.: *Slovenské hospodárstvo v rokoch 1939-1945*. In.: *Slovenská republika (1939-1945)*. Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000, s. 117.

V čem však Slovensko v rámci První republiky vynikalo, byla široká agrární základna země. Většina zemědělských závodů a potravinářského průmyslu byla v držení slovenského kapitálu.⁸⁰ Bohužel Slovensko při Mnichovském záboru ztratilo malé části svého území vůči Polsku, mnohem větší územní ztráty pak mělo vůči Maďarsku. Z polnohospodářského hlediska byla nejcitelnější ztráta Žitného ostrova a dalších jižních oblastí Slovenska s hlavními produkčními oblastmi kukuřice, chmele, vína, tabáku a lnu.⁸¹

Odtržení jižních oblastí Slovenska od zbytku země mělo paradoxně pozitivní dopad na rozvoj polnohospodářských usedlostí ve zbytku státu. Protože byly nejúrodnější oblasti ztraceny, měly zbylé polnohospodářské oblasti zlepšené odbytové možnosti v důsledku podstatného oslabení konkurence. Celkový zemědělský výkon země se samozřejmě snížil, ale jak již bylo napsáno výše, zbylé zemědělské oblasti zaznamenaly rozvoj. „Po odstúpení pšeničných okresov na juhu Slovenska bude zintenzívnenie roľníckej výroby samozrejmom povinnosťou. Zjednodušenie družstevníctva všetkých oborov bude inštrumentom mnohých snáh po zjednodušení distribúcie a repartície predmetov potreby medzi obyvateľstvo.“⁸² Uvádí k tomu například Jozef Tiso.

Slovenská agrární základna byla dosti široká, aby v době světové války uživila domácí obyvatelstvo a Slovenský štát byl ještě schopen přebytky vyvážet, což napomohlo dobré (v porovnání s okolními zeměmi) zásobovací situaci obyvatelstva.

Nacisté ve válce kladli požadavky i na slovenské zemědělství.⁸³ Němci se snažili maximalizovat export slovenských přebytků do Říše, opírali se přitom o aparát slovenské vlády, ale kýženého výsledku nikdy nedosáhli. Neúspěch byl způsoben především „...subjektivními faktory, hoci pohnútky jednotlivých roľníkov sa líšili - od uvedomelej rezistencie až k egoistickej snahe využívať vojnový nedostatok potravín pre špekulácie na čiernom trhu.“⁸⁴

Polnohospodářství Slovenského štátu bylo v dobré kondici. Ve čtyřicátých letech dvacátého století však nemohlo silné zemědělství napomoci celkové pozitivní hospodářské kondici země. Čím dál tím větší tlak byl kladen na rozvoj a využívání průmyslu. Zvláště proto, že v Evropě zuřila světová válka.

⁸⁰ Myšleno slovenských zemědělských závodů a slovenského potravinářského průmyslu. Pozn. autora.

⁸¹ Průcha, V. a kol.: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987, s. 175.

⁸² Rozhovor J. Tiso s redaktorem Prager Presse o najnaliehavejších problémoch Slovenskej krajiny. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K., s. 18.

⁸³ Bylo to samozřejmě dáno i tím, že Německo po První světové válce pozbylo samo zásobitelskou schopnost.

⁸⁴ Průcha, V. a kol.: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s.250.

Ze slovenského poľnohospodárstvá stáli nacisté predovšetkým o drevo. To bolo vyvážené do Protektorátu Čechy a Morava a do Rakouska, kde sloužilo jako palivo v německých zbrojných závodoch. Gejza Medrický se z pozice ministra hospodárství snažil regulovat těžbu a především vývoz dřeva ze Slovenska, aby bylo slovenské přírodní bohatství pokud možno zachováno. Jak sám napsal, z roku 1940 do roku 1943 klesl export slovenského dřeva o 35%.⁸⁵

3.2.1.2 Východiska samostatné hospodářské politiky

„Pod vedením SNB... na čele s Imrichom Karvašom, za účinnej spolupráce hospodárskych rezortov... slovenská hospodárska reprezentácia prispela vcelku k pozitívnemu vývoju v ťažkých rokoch vojny, čoho prejavom bola stabilita slovenskej meny. SNB pri riešení menovo-hospodárskych problémov si počínala odvážne a nekompromisne čelila všetkým výpadom smerujúcim k ožobračovaniu slovenského ľudu.“⁸⁶ Vyriekol Národný súd v Bratislave v roku 1946 pri oslobodzujúcom rozsudku nad I. Karvašom.“⁸⁷

Hlavnými hospodárskymi ciele nového štátu bola intenzifikácia hospodárství a nahrazení poľnohospodárskych ztrát z roku 1938 (viz předcházející kapitola), industrializace a dosažení maximální míry zaměstnanosti. Slovensku se i za vydatného přispění Slovenské národní banky dařilo v prvních letech existence Slovenského štátu některé z těchto cílů plnit. „Skutočnosť, že Slovensko spočiatku obchádzali priame dôsledky vojny, ako aj niektoré prejavy dočasnej vojrovej konjunktúry, bola ďalším faktorom ovplyvňujúcim zmysľanie obyvateľstva a jeho vzťah k jestvujúcemu systému.“⁸⁸ Jak již jsem psal výše, Slovenský štát byl krátce po svém vzniku jeho obyvatelstvem přijímán sice rozporuplně, ale přece jen spíše pozitivně díky nesporným hospodárským úspěchům.

Hospodárský rozvoj slovenského štátu však nebyl dán intenzivním charakterem hospodárského růstu, ale naopak jeho extenzivními vlastnostmi. Zaměstnanost rostla, nezaměstnanost se snižovala, země se rychle industrializovala. Zde je nutné podotknout, že prudká industrializace Slovenska v letech 1939 a 1940 byla pozůstatkem snah První československé republiky přesunout ze strategických důvodů klíčové průmyslové podniky na

⁸⁵ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s. 139.

⁸⁶ Především ze strany nacistického Německa. Pozn. autora.

⁸⁷ Tkáč, M.: *Slovenské hospodárstvo v rokoch 1939-1945*. In.: *Slovenská republika (1939-1945)*. Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000, s. 118.

⁸⁸ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 363.

východ země. Tyto podniky, jako například zbrojovka v Dubnici nad Váhom s 8 000 zaměstnanci, byly uváděny do provozu až v době existence Slovenského štátu a totalitní klerofašistický stát nikdy neopomenul připsat zásluhy za výstavbu těchto závodů na své konto. Rychlá industrializace byla podpořena také aktivizací nevyužitých kapacit stávajících průmyslových podniků v zemi.

Rozvoje hospodářství, industrializace a zaměstnanosti chtěl Slovenský štát docílit také pomocí pobídek na rozšířenou investiční aktivitu podnikatelů. Velkým kladem slovenského hospodářství byla, jak již jsem zmiňoval výše, stabilita slovenské měny, která dodávala jistotu investičnímu prostředí. Naopak značnou brzdou investičního optimismu podnikatelů byla politická situace jak na Slovensku, tak ve zbytku Evropy a probíhající světová válka. Investiční pobídky byly rozsáhlé a šedré, přesto byly investice v letech 1939-1944 na velmi nízké úrovni.

Jediným skutečně prokazatelným a důležitým úspěchem hospodářské politiky Slovenska byla měnová stabilita země. Slovenský štát byl měnově nejstabilnější zemí nacistického hospodářského bloku. To vše díky aktivní samostatné monetární politice Slovenské národní banky.

3.2.1.3 Strategie průmyslové výroby Slovenského štátu

Peter Zaťko píše o třech hlavních cílech, které si Slovensko v hospodářské politice kladlo. Prvním cílem bylo udržet hospodářství pokud možno nezávislé na nacistickém Německu a udržovat obchodní styk s českými zeměmi. Druhým cílem byla industrializace a třetím cílem „...bolo udržať životnú úroveň národa, nakoľko to len bolo možné na stupni, ktorý dosiahol do vojny so stratami čo najmenšími a pripravovať podmienky čo najplynulejšieho prechodu do mierového hospodárstva, najmä uskutočňovaním čo najväčšieho rozsahu investícií tak do priemyslu, ako aj do poľnohospodárstva, ktoré sa mohli dobre prejaviť hneď po vojne.“⁸⁹

Podobně jako všechny státy ve válce i Slovenský štát chtěl vytvořit částečně nezávislé autarkní hospodářství, které by bylo schopno svou produkcí uspokojit všechny potřeby místního obyvatelstva a ještě by vytvářelo přebytky, jež by byly vyváženy do ciziny.⁹⁰ Za

⁸⁹ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomína*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 110.

⁹⁰ Problémem tohoto systému bylo, že téměř všech slovenských přebytků se zmocňovali Němci, kteří za ně ale Slovenskému štátu neplatili. Slovensko tak prakticky část své produkce vyhazovalo. Tento jev se usilovně snažili

cílem vytvoření soběstačného průmyslového hospodářství byl vydán nový zákon 299/1940 Sl.z.⁹¹, který vládě předložil ministr hospodářství Gejza Medrický a na jeho vypracování se podílel guvernér slovenské národní banky Imrich Karvaš. Tento zákon formuluje základní strategii rozvoje průmyslu Slovenského štátu a lze z něj vyčíst několik velmi zásadních skutečností.

Zákon nahrazuje staré vyvlastňovací zákony a umožňuje státu za účelem rozvoje a podpory průmyslové výroby vyvlastňovat stávající průmyslové podniky. Tento bod zákona se následně promítl do arizační praxe.⁹² V zákoně se píše, že je možno: „Vyvlastniť podľa ustanovení opatrenia Stáleho výboru č. 291/1938 Sb. z. a n. možno pre stavby, zariadenia a práce cieľom postavenia nových alebo rozšírenia už jestvujúcich továrenských výrobných podnikov, ktoré zavedú v tuzemsku doteraz nezastúpenú alebo len nedostatočne zastúpenú výrobu a ktorých vznik alebo rozšírenie je želateľné z dôvodov národohospodárskych, sociálnych alebo branných. Potvrdenie podľa § 4, ods. 3 uvedeného predpisu vydáva Ministerstvo hospodárstva.“⁹³ Po pečlivém pročtení předcházejících vět je vidno, že podle zákona 299/1940 Sl.z. je prakticky možno vyvlastnit vše.

Dalším důležitým bodem zákona je vládní podpora strategických podniků, a to jak ve formě přímé subvence, tak úlev (osvobození) na daních. O těchto úlevách rozhodovaly v součinnosti ministerstvo hospodářství s ministerstvem národní obrany, takže je zřejmé, jaká odvětví průmyslu měla být tímto způsobem podporována. Zákon 299/1940 Sl.z. tedy podporuje vyvlastňování podniků a výstavbu zbrojních závodů.

Abychom však tomuto zákonu nekřivdili, je nutno uvést, že zákon 299/1940 Sl.z. upravoval celkovou strategii hospodářské politiky Slovenského štátu, včetně subvencí průmyslu popsanych v předcházející podkapitole. V této kapitole své diplomové práce jsem se zaměřil na jeho negativní dopady na židovské obyvatelstvo země a na důraz kladený na zbrojní průmysl. V praxi se pak do konfrontace dostávali ministr hospodářství Gejza Medrický, který se snažil podporovat především dřevozpracující a mírový průmysl a ministr obrany Ferdinand Čatloš, který prosazoval subvence válečnému průmyslu.

Průmyslová výroba se na Slovensku za války rozvíjela velmi dynamicky. „Do roku 1943, keď dosiahla vrchol, sa priemyselná výroba na Slovensku zvýšila podľa úradného indexu o 63 % v porovnaní s predvojnovým rokom 1937. V období slovenského štátu vzrástla

eliminovat jak ministr hospodářství Gejza Medrický, tak i předseda ústředního sdružení slovenského průmyslu Peter Zatko, tím, že snižovali export zboží do Říše.

⁹¹ Zákon 299/1940 Sl.z. zo dňa 19. novembra 1940 o podpore výstavby priemyslu.

⁹² I když arizace probíhala už před vydáním zákona 299/1940 podle jiných zákonných ustanovení. Zákon 299/1940 shrnul všechny vyvlastňovací zákony a pravidla, a nahradil tak předchozí legislativu.

⁹³ Zákon 299/1940 Sl.z. zo dňa 19. novembra 1940 o podpore výstavby priemyslu.

priemyselná produkcia približne o 50 %, to znamená, že v rokoch 1939-1944 bol priemerný ročný prírastok 8,5 %.⁹⁴ Což je vysoký růst průmyslu. Vezmeme li však v potaz, že původní úroveň průmyslové produkce byla vcelku nízká, absolutní přírůstek průmyslové výroby již není tak velký.⁹⁵ Při posuzování hospodářského rozvoje Slovenského štátu je navíc nutno vzít v potaz jeho důvody popsané v podkapitole 3.2.1.2 Východiska samostatné hospodářské politiky. Celkově v průmyslu pracovalo 174 tisíc osob. Nejvíce rostly těžební, dřevozpracující a chemický průmysl.

3.2.1.4 Židé na Slovensku

„Židia na Slovensku tvorili nevýznamnú menšinu. Podľa popisu ľudu z roku 1930 sa 4,11 % (136 737) osôb hlásilo k židovskému náboženstvu a 2,18 % (72 527) k židovskej národnosti... Ich hospodársky vplyv však bol mnohonásobne väčší.“⁹⁶

Antisemitismus na Slovensku nebyl u obyvatelstva nijak zvlášť rozšířeným fenoménem. Jeho nositelé se však po mnichovských událostech dostali k moci a po vzoru německých národních socialistů na Slovensku rozpoutali perzekuci Židů. Židé byli na Slovensku nejdříve vykázáni z veřejného života, byl jim omezen přístup do veřejných institucí, podniků a dopravních prostředků. Židovské podniky byly slovenským obyvatelstvem bojkotovány. V roce 1940 byli Židé (ale i Cikáni) vyloučeni ze složek branné moci Slovenského štátu a z vysokých škol. V roce 1941 jim byl zakázán vstup do veřejných lázní a parků, obchody směli navštěvovat jen v předem stanovených hodinách a byl jim nařízen zákaz vycházení večer ven.

V roce 1941 byl na Slovensku vydán zákon 198/1941 Sl.z., který byl nazýván Židovský kodex. Podle některých historiků byl Židovský kodex k židovskému obyvatelstvu na Slovensku v některých ohledech tvrdší, než byly Norimberské zákony k německým Židům. Kodex jasně rasově vymezil židovské etnikum a zakazoval míchání ras. Židé museli být viditelně označováni žlutými Davidovými hvězdami, pozbyli občanství, byli vyhazováni z veřejných funkcí atd.

Antisemitismus se na Slovensku stále stupňoval, Židé byli vyhazováni z práce, byly zabavovány jejich živnosti, na ulicích byli obětmi násilností. Vzápětí po zákonu 198/1941 byl

⁹⁴ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s. 251.

⁹⁵ K tomu je ještě třeba přičíst, že prvotní průmyslový růst byl dán pouze využitím volných kapacit.

⁹⁶ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 139.

vydán další protizidovský zákon, a to zákon Sl.z. 199/1941, pomocí kterého stát zkonfiskoval převážnou většinu židovského majetku. Podstatou protizidovských opatření v hospodářské oblasti bylo ovládnutí židovského majetku ze strany arizátorů.

Na konci roku 1941 prohlásil Jozef Tiso v rozhovoru pro záhrebský časopis *Neue Ordnung*: „Určením katolíckej morálky hlásaná láska k národu sa prejavila na Slovensku aj účinným bojom proti všetkým škodcom slovenského národa. K týmto škodcom slovenského národa patril od dávna Žid, ktorý politicky potláčal a hospodársky vykorisťoval slovenský ľud a usiloval o jeho sociálne zničenie. Všetko, čo sme podnikli v židovskej otázke, zdôrazňuje Dr. Tiso, zodpovedá láske k nášmu ľudu. Ide o zaistenie nerušeného rozvoja národa.“⁹⁷

Hospodářsky důležitou kapitolou protizidovské politiky byla arizace židovského majetku. Jak jsem již psal výše, Židé početně představovali málo významnou sílu v rámci Slovenského štátu, ale na poli hospodářském byli významným hráčem. Přesun majetku z židovských rukou do rukou slovenských a německých formou arizace tak znamenal změnu velkého množství vlastnicko-právních vztahů v rámci slovenského hospodářství. O arizaci dále píše Průcha: „Arizaci uskutečňoval velmi iniciativně domácí klerofašistický režim a do německých rukou přešly jen větší podniky, menší arizované majetky se staly kořistí arizátorů slovenské národnosti.“⁹⁸

3.2.1.5 Arizace

Nejvýznamnější vliv na hospodářství Slovenského štátu co se „židovské otázky“ týče měly dva faktory: úbytek pracovní síly, a tím i hospodářského potenciálu země v důsledku perzekuce Židů a jejich následného odsunu do koncentračních táborů, a arizace.

Úbytek pracovní síly obyvatelstva a ekonomického potenciálu země nebyl ve válce ničím nezvyklý fakt a bylo jej možno sledovat ve všech válkou postižených zemích. Válčící země ztrácely ekonomický potenciál v důsledku mobilizace velké části obyvatelstva, perzekuce opozice a válečných ztrát. Obsazené země pak byly vyčerpávány z důvodu silné perzekuce obyvatelstva a hospodářského vysávání země ze strany vítězných mocností. Jedná

⁹⁷ Interview J. Tisu v záhrebskom časopise *Neue Ordnung* o židovskej otázke na Slovensku. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K., s.419.

⁹⁸ Průcha, V. a kolektiv: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987, s.181. I když jak uvidíme níže, většina malých židovských podniků v důsledku arizace prakticky zanikla. Pozn. autora.

se o jev, který byl vždy spojen s každou válkou,⁹⁹ přesto ekonomiky ve válce vždy dosahovaly maximálních výkonů. Úbytek pracovní síly v důsledku válečných událostí byl totiž vždy nahrazen mobilizací veškerého záložního hospodářského potenciálu státu. Civilní obyvatelstvo tak bylo nuceno pracovat prodloužené pracovní doby na vyšší výkon. Obě světové války (jakožto největší válečné konflikty v dějinách lidstva) měly také nesporný vliv na emancipaci žen ve válčících státech.¹⁰⁰

Na Slovensku byla arizace hospodářsky významnějším jevem než úbytek židovské pracovní síly. „Slovenská vláda utvorila dve inštitúcie, ktoré mali na starosti záležitosti Židov. Jednou z nich bol Ústredný hospodársky úrad (ÚHÚ), poverený dozorom nad správou židovského majetku, najmä tzv. arizáciou. Prednostom tohto úradu bol Augustín Morávek¹⁰¹ ...“¹⁰²

Židé byli ze Slovenska transportováni do koncentračních táborů v Německu a v Polsku. Za každého transportovaného Žida platil Slovenský stát Třetí říši 500 říšských marek. Peníze, které takto Slováci nacistům odvedli, byly placeny hotově a předem, na rozdíl od peněz, které měli platit nacisté Slovensku za slovenské zboží a armádní techniku, a které nebyly nikdy zaplacený. Celkem bylo ze Slovenska do Třetí říše vyvezeno přibližně 68 000 Židů (asi 2,5 % obyvatelstva země). Téměř všichni byli nacisty povražděni. Dalších asi 12 000 Židů bylo na Slovensku popraveno v rámci nacistické odvety za Slovenské národní povstání.¹⁰³

Arizace znamenala vyvlastnění majetku osob, které byly židovského původu, a jeho převedení do rukou nežidovských (tzv. árijských) správců a posléze majitelů. „Arizátori mali dvojnásobný zisk. Prvý raz, keď dostali židovské hodnoty hlboko pod cenou a za veľmi priaznivých splátkových podmienok, a druhý raz, keď vykorisťovali bývalých židovských majiteľov ako svojich zamestnancov.“¹⁰⁴

V Německem okupovaných zemích, jako byly České země, Polsko či Francie, byla arizace zároveň prostředkem germanizace hospodářství. Stačilo, aby v podniku měl být jen

⁹⁹ Nebo byl přímým válečným následkem (viz situace Německa po První světové válce).

¹⁰⁰ Ženy byly masivně zapojovány do práce po bok mužů již v první světové válce, ve druhé byly s muži pracovně rovnoprávné.

¹⁰¹ Augustín Morávek byl člověk zjištěný a bezostyšný. Jako vedoucí ÚHÚ měl nad slovenským židovstvem absolutní moc a využíval ji v plném rozsahu. Řídil arizaci a deportaci Židů ze Slovenska. Měl pod sebou na 500 zaměstnanců, kteří se o arizaci starali. Proti rozhodnutí Augustína Morávka nebylo možnosti odvolání.

¹⁰² Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 143.

¹⁰³ Jednalo se o Židy, kteří nebyli ze Slovenska odvezeni v rámci vysídlování židovského obyvatelstva. Židé, označení za hospodářsky nezbytné odborníky, na Slovensku zůstali. (Analogicky k Němcům, kteří zůstali v Československu po Druhé světové válce.) Právě těchto obyvatel se týkaly pogromy rozpoutané Němci po Slovenském národním povstání. Všichni Židé, kteří pobývali na území povstání, byli Němci vyhledáni a okamžitě zastřeleni.

¹⁰⁴ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 148.

menšinový podíl občan židovské národnosti, a podnik byl nacisty arizován. Němci takto brzy ovládli klíčové podniky v okupovaných zemích. Na Slovensku byla arizace mírnější. Slovenský štát měl přece jen status nezávislé země, hlavními arizátory tak byli Slováci. Němci obsazovali pozice pouze v největších průmyslových podnicích potřebných k podpoře německého wehrmachtu. „Sklamanie¹⁰⁵ si slovenská buržoázia aspoň sčasti vykompenzovala arizáciou židovského majetku. Hoci najvýznamnejšie objekty židovského vlastníctva pohltili nemecké koncerny, zabratím malých a stredných podnikov vznikla nová vrstva zbohatlíkov slovenskej národnosti - arizátorov, ktorá sa stala jednou z hlavných opôr ľud'áckého režimu.“¹⁰⁶

V roce 1939¹⁰⁷ respektive 1938¹⁰⁸ byly vydány zákony, které postupně omezovaly svobodu židovského obyvatelstva v nakládání s vlastním majetkem. V roce 1940 pak byly vydávány nové nařízení a zákony, které doplňovaly a nahrazovaly zákony staré. Nově vydaný zákon znamenal vždy přitvrzení zákona předchozího. Při každé peněžní operaci museli Židé část peněžních prostředků převést na vázaný účet Ústředního hospodářského úřadu, peníze měly být následně použity na pomoc Židům při jejich vysídlování do Izraele nebo jinam do ciziny. Pro tento účel však použity nebyly. Peníze byly fakticky znárodněny státem.

„V októbri a novembri 1940 vyšla séria nariadení, týkajúca sa zaistenia peňazí a cenností vo vlastníctve židov.¹⁰⁹ Odvtedy sa všetky platby v prospech židovských osôb mohli robiť iba na viazaný účet v určených peňažných ústavoch... Židia nesmeli mať u seba vyššiu hotovosť ako 3000, neskôr zníženú na 500 Ks.¹¹⁰ Podľa nariadení židovskí občania museli uložiť v peňažných ústavoch všetky cennosti: účastiny, cenné papiere, predmety z platiny a zlata (okrem snubných prsteňov a zubných vložiek), drahé kamenne, perly atď...“¹¹¹

Situace dále eskalovala v roce 1941, kdy byly vydány dva výše zmíněné zákony, tj. 198/1941 a 199/1941. V srpnu 1941 bylo na vázaných účtech spravovaných ÚHÚ nashromážděno celkem 245 milionů slovenských korun.¹¹²

Arizace prakticky probíhala od srpna 1940. „Na jeseň 1940 bolo na Slovensku okolo 12 500 obchodov a podnikov, ktoré podliehali nariadeniu o židovských podnikoch...“¹¹³

¹⁰⁵ Z toho, že většinu klíčových průmyslových odvětví po Čechách neovládli Slováci, ale Němci. Pozn. autora.

¹⁰⁶ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974, s.242.

¹⁰⁷ Nařízení 40/1939, 74/1939, 137/1939, 169/1939, 185/1939 a 327/1939.

¹⁰⁸ V souvislosti s Vídeňskou arbitráží a vyhostěním Židů do jižních oblastí Slovenska obsazených Maďarskem.

¹⁰⁹ Slovenský zákoník z roku 1940, nařízení 271/1940 a zákony 272/1940 a 293/1940.

¹¹⁰ Korun slovenských.

¹¹¹ Kamenec, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava, Archa, 1991, s. 100.

¹¹² Kamenec, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava, Archa, 1991, s. 100.

¹¹³ Kamenec, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava, Archa, 1991, s. 103.

Všechny tyto podniky byly arizovány v rozpětí jednoho roku. Převod vlastnických práv tak velkého množství podniků se neobešel bez rozsáhlých zmatků. Největší problémy byly s převodem závazků a pohledávek arizovaných podniků. Spousta především malých podniků byla často zlikvidována a byla tak oslabena hospodářská kondice země „...štát zas stratil okolo 10 000 pravidelných, viac-menej spoľahlivých daňových poplatníkov.“¹¹⁴

Z celkem 12 500 židovských podniků bylo arizováno 2 223 podniků s celkovým obratem asi 1,5 miliardy Ks ročně.¹¹⁵ Téměř 10 500 dalších podniků v rámci arizace zaniklo. Další zápornou vlastností arizace byla vysoká míra korupce a klientelismu při ní. Spousta podniků byla arizována nehospodárně ve prospěch různých zájmových skupin.

Slovenský štát Židy až do jejich odsunu využíval navíc ještě jako velmi levnou pracovní sílu. Židovští zaměstnanci měli pevně určený platový strop, který nesměl být překročen, tento strop byl však stanoven na velmi nízké úrovni, a tak bylo pro zaměstnavatele výhodné Židy zaměstnávat. Za zaměstnání Židů zaměstnavatel následně platil poplatek ÚHÚ.

Celkově se dá arizace a likvidování hospodářského potenciálu židovského obyvatelstva považovat za velmi zhoubný zásah do slovenského hospodářství. Obrovské množství malých živností bylo v procesu arizace zcela zlikvidováno, především pak pověstné obchody na korze. Střední a velké průmyslové podniky přešly do rukou nových, nezkušených, protekčních vlastníků, kteří nebyli s to naplno využít potenciál jim svěřeného majetku. Ústřední hospodářský úřad sice zkonfiskoval ve prospěch státu rozsáhlé finanční prostředky, ale jednalo se vždy pouze o jednorázový transfer finančních prostředků uvnitř státu, ne o nárůst národního bohatství či produktu.¹¹⁶ Zatímco se jedna skupina obyvatelstva Slovenského štátu obohacovala na úkor jiné skupiny, celkový hospodářský výkon státu stagnoval až upadal.

3.2.2 Válečné hospodářství

Tlak nacistů na slovenskou vládou a jejich požadavky na přímou či nepřímou podporu německé válečné mašinérie se postupem války stále více stupňoval. Slovensko bylo prakticky začleněno do nacistického velkoprostorového hospodářství (Grossraumwirtschaft), které je synonymem pro násilnou hospodářskou integraci Evropy. Průcha uvádí, že v době napadení

¹¹⁴ Kamenec, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava, Archa, 1991, s. 105.

¹¹⁵ Tato čísla vycházejí z oficiálních statistik ÚHÚ a dá se předpokládat, že především obrat podniků je hluboko podceněný.

¹¹⁶ Přičemž ještě nesmíme zapomenout na to, že část takto získaných prostředků byla záhy placena Třetí říši a Slovenský štát o ni prakticky přišel.

Sovětského svazu kontrolovalo nacistické Německo území o rozloze 4 miliony čtverečních kilometrů se 310 miliony obyvatel. V téže době se Třetí říši zároveň podařilo zdvojnásobit produkci ve zbrojním průmyslu, a to přestože průmyslová výroba na území samotného Německa, Rakouska a Českých zemí (jakožto hlavní průmyslové základny) stagnovala.¹¹⁷

Slovenskou úlohou v německém velkoprostorovém hospodářství bylo agrární a surovinové zásobování okolních průmyslových států. I po vzniku Slovenského štátu šlo 51 % slovenského exportu do Českých zemí, kde slovenské suroviny sloužily jako vstupní materiály pro české závody. Mimoto Slovensko disponovalo i částečně rozvinutým zbrojním průmyslem,¹¹⁸ který si nacisté záhy přivlastnili a začali jej využívat zcela pro potřeby wehrmachtu. V neposlední řadě Slovenský štát disponoval mladou a nezaměstnanou pracovní silou, kterou nacisté následně využili ve svých zbrojních podnicích, ať už na Slovensku nebo v Říši. Více k válečnému velkoprostorovému hospodářství na Slovensku v následujících podkapitolách.

3.2.2.1 Velkoprostorové hospodářství (Grossraumwirtschaft)

Hospodářský rozvoj, který byl v nacistickém Německu nastartován po Velké hospodářské krizi vládními ekonomickými programy a zestátněním židovského majetku, pokračoval v prudkém růstu i na počátku válečných let. Růstový potenciál Třetí říše byl podporován rychlým obsazováním a exploatací jiných evropských zemí.¹¹⁹ Nacistické Německo tak vytvářelo své velkoprostorové hospodářství, jehož cílem bylo dosažení mystické hospodářské autarkie.¹²⁰ Hnacím motorem dalšího rozvoje bylo získávání nových surovinových a lidských zdrojů (nejen výrobních kapacit) na obsazených územích.

„Široko propagovaná a v praxi uplatňovaná koncepcia veľkopriestorového hospodárstva bola pokusom vnútiť európskym národom svojrázny typ integrácie, založenej na hospodárskej a politickej nadvláde nacistov nad celou Európou. Veľkonemeckej ríši sa pripisovala úloha priemyselného jadra kontinentu, zatiaľ čo iné krajiny mali plniť funkciu surovinových a potravinových príveskov, a to aj za cenu reagrarizácie niektorých industrializovaných oblastí. Tento projekt systematickej exploatacie európskych národov

¹¹⁷ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století*. Bratislava, Pravda, 1974.

¹¹⁸ Který byl postaven za První československé republiky v rámci přesunu strategického průmyslu pro vedení války na východ. Pozn. autora.

¹¹⁹ Průcha, V. a kolektiv: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987, s. 173.

¹²⁰ Velkoprostorové hospodářství Třetí říše mělo být pomocí svého rozsahu schopno vytvořit autarkně fungující systém. I tento pokus o soběstačnosti skončil, tak jako mnohé jiné, krachem.

ovplyvňoval aj prax nemeckého zahraničného obchodu a okupačnú politiku v podmanených krajinách. Jeho cieľom bolo vytvoriť takú materiálnu bázu, ktorá by zabezpečila trvalú hegemoniu nacistov v Európe i neskoršie víťazstvo v boji o svetovládu.“¹²¹

Slovensko mělo v rámci nemeckého veľkoprosťorového hospodárství roli surovinového a agrárního přívěsku Třetí říše. Nacisté měli právo kontroly nad zemědělskou výrobou, lesnictvím a dřevozpracujícím průmyslem. Německo si zároveň nárokovalo právo rozhodovat o směru rozvoje slovenského průmyslu (viz následující kapitoly) a kontrolovalo nejdůležitější dopravní tepny země. Němci oficiálně kontrolovali i slovenské bankovníctví, ale protože komerční bankovníctví v době války v podstatě nefungovalo a centrální banku řídil až do vypuknutí Slovenského národního povstání výborně Imrich Karvaš, bankovníctví, dá se říci, bylo ve slovenských rukou.

3.2.2.2 Německá totální mobilizace

Expanze nemeckého veľkoprosťorového hospodárství skončila stagnací východní fronty a zastavena byla definitivně symbolickou porážkou u Stalingradu a vytlačéním německých vojsk z Afriky. S tím spojené ztráty potenciálních zásob ropy nezbytné pro vojsko vedly k vojenskému úpadku nacistického Německa.

Němci proto „... vyhlásili totální mobilizaci pro válku a vystupňovali ji v roce 1943 po porážce u Stalingradu. Zatímco průmyslová výroba v nevojenských odvětvích upadala, produkce válečného materiálu se zvýšila od ledna 1942 do července 1944 více než trojnásobně... Téměř 8 milionů zahraničních dělníků¹²² a zajatců bylo posláno na nucenou práci v Německu (bez vězňů v koncentračních táborech), další miliony obyvatel byly násilně zapojeny do práce pro válku v obsazených zemích.“¹²³ Na nucené práce do Říše bylo během světové války posláno asi 150 tisíc osob jen z českých zemí, o zapojení Slovenska do totální mobilizace viz další podkapitola.

Na Slovensku nacisté už v roce 1940 uzavřeli tzv. Smlouvu o válečném hospodárství, která kodifikovala německou kontrolu nad hlavními zbrojními závody na Slovensku. Mimo

¹²¹ Průcha, V. a kolektiv: *Hospodárské dějiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava, Pravda, 1974, s. 222.

¹²² Od počátku války až do roku 1944 se v Německu snížil počet domácích civilních pracovníků z 39,1 na 28,4 milionu, přičemž se o stejnou výši rozrostly řady wehrmachtu. Další 4 miliony už v té době padly. Veškeré ztráty tak byly nahrazovány otrockou prací zahraničních dělníků. Průcha, V. a kol.: *Hospodárské dějiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava, Pravda, 1974.

¹²³ Průcha, V. a kol.: *Nástin hospodárských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987, s. 174.

největších zbrojovek¹²⁴ nacisté pomocí této smlouvy kontrolovali také 25 dalších důležitých slovenských průmyslových podniků, které měly spojitost se zbrojním průmyslem.¹²⁵ Následně nacisté donutili slovenskou vládu, aby do těchto podniků investovala až 4 mld. Ks.¹²⁶

Předseda slovenské průmyslové komory Peter Zaťko napsal k událostem následujícím po červnu 1941: „Po vyhlášení brannej pohotovosti štátu, najmä po zapletení sa Slovenska do vojny po boku hitlerovského Nemecka, bolo treba očakávať, že sa bude jeho hospodárska situácia ešte zhoršovať. Zmenšia sa možnosti nákupov v zahraničí, ktoré sa do tých čias už pomerne dobre vyvíjali, a ťažšie sa bude nakupovať aj v samom Nemecku. Bolo však treba počítať aj s jeho zvýšeným záujmom o niektoré slovenské zdroje.“¹²⁷ Veškeré kapacity státu budou plně využity pro válku.

Ani to Třetí říši nepomohlo vyhrát světovou válku, jak píše Židek: „Ani toto obrovské zvýšení vojenské produkce však nemohlo zabránit německé porážce. Již v roce 1943 dosáhl sám Sovětský svaz ekonomické převahy nad nepřítelem. Pokud k tomu připočteme obrovské výrobní kapacity Spojených států, tak bylo Německo prakticky odsouzeno k porážce.“¹²⁸

3.2.2.3 Slovenská účast na německém hospodářském systému

Do německého velkoprostorového hospodářství, potažmo do totální mobilizace, byly zapojeny i obsazené České země a spojenecký Slovenský štát. „Ovládnutí Československa bylo pro nacistické Německo cenným přínosem nejen pro klíčovou polohu země v srdci Evropy, ale i pro její ekonomický potenciál. Na rozdíl od Slovenska, které bylo od počátku především surovinovým přívěskem Německa, se České země staly jedním z předních průmyslových a zbrojních arzenálů hitlerovců.“¹²⁹

„Špecifickou mocenskou pákou nemeckého ovládania Slovenska a výrazom jeho satelitného postavenia bol systém poradcov (beráterov), ktorých nacisti postupne dosadili do

¹²⁴ Dubnice nad Váhom a Povážská Bystrice.

¹²⁵ Např.: rafinérie Apollo, chemička Dynamit, strojírna v Podbřezové, v Trnavě, Staré Turé či na Myjavě, vysoké pece v Tisovci.

¹²⁶ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 376.

¹²⁷ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomína*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 103.

¹²⁸ Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007, s. 87.

¹²⁹ Průcha, V. a kolektiv: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987, s.176.

všetkých slovenských ústredných politických, bezpečnostných a hospodárskych úradov a inštitúcií, aby tu presadzovali nemecké príkazy a kontrolovali ich plnenie.“¹³⁰

Mimo obsazení pozic v centrálních úřadech obsadili Němci na počátku války i pozice v klíčových slovenských podnikách.¹³¹ Zároveň si nárokovali právo rozhodovat o struktuře slovenského hospodářství. Nacistické Německo mělo ambici Evropu ovládnout nejen politicky a vojensky, ale i hospodářsky, proto si ve vybraných odvětvích hospodářství budovalo německý monopol.¹³² Slovensku bylo navíc zakázáno budovat textilní průmysl nebo třeba i vyrábět piana - to byla německá zájmová odvětví.¹³³

Nacisté si zboží ze Slovenska pořizovali prostřednictvím tzv. clearingového účtu¹³⁴ „... prostřednictvím kterého probíhali platby mezi oboma státy. Německo se do konce vojny u slovenského státu zadlužilo více než 7 miliardami korun¹³⁵ slovenských, které Němci nechali na účtech zamrznout. Rafinovaně skonstruovaná pavučina viacerých alebo mnohoúčelových clearingov umožňovala Ríši uskutočňovať sústavné vykorisťovanie krajín, ktoré mala v područí.“¹³⁶

Mimo clearingových účtů, které Němci nedopláceli, nadhodnotila Třetí říše při směně se Slovenským štátem také svou měnu. Na začátku války byla říšská marka nadhodnocena oproti slovenské koruně asi 2x, v roce 1942 to bylo už 3x. Tím pádem nakupovali nacisté zboží ze Slovenska za poloviční respektive třetinové ceny.

Zatímco České země byly od počátku v pozici poraženého a okupovaného státu, Slovenskému štátu se na počátku války dařilo udržovat své hospodářství částečně nezávislé. Ač byl Slovenský štát papírově stále nezávislým štátem, čím více se válka prodlužovala a na německý průmysl byly kladeny stále větší nároky, zatímco potenciál německé pracovní síly v důsledku válečných ztrát a další mobilizace slábl, tím více bylo Slovensko zapojováno do

¹³⁰ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 372.

¹³¹ Prostřednictvím svých monopolních podniků, např.: I.G.Farben, H.G. Werke.

¹³² Německý podíl na průmyslu těžby a zpracování těžkých kovů na Slovensku byl téměř 100%, na kovožpracujícím průmyslu 60% a na chemickém 75%.

¹³³ Tkáč, M.: *Slovenské hospodárstvo v rokoch 1939-1945*. In.: *Slovenská republika (1939-1945)*. Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000, s. 116.

¹³⁴ Tyto takzvané nacistické clearingové účty nelze zaměňovat s clearingovými účty v jejich původní podobě, jak byly do praxe uvedeny v době zlatého standardu a systému vyrovnaných platebních bilancí. Systém, kdy mezi zeměmi byly zřízeny clearingové účty, aby export a import mezi dvěma státy byl vždy na stejné úrovni a nedocházelo tak k přesunům zlatého krytí měny a nutnosti změny směnných kurzů, je naprosto odlišný od nacistického pojetí clearingů. Ve válce se nejednalo o nic jiného než o prostou krádež.

¹³⁵ Celková částka zamrznutá na clearingových účtech se u různých autorů liší. Např. Cambel píše o 8 miliardách Kč. In.: *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 375. Pozn. autora.

¹³⁶ Tkáč, M.: *Slovenské hospodárstvo v rokoch 1939-1945*. In.: *Slovenská republika (1939-1945)*. Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000, s. 117.

německé průmyslové výroby. Po totální mobilizaci Slovensko svou částečnou ekonomickou nezávislost pozbylo.

„V úsilí pomôcť nemeckej vojnovej výrobe nariadila slovenská vláda všeobecnú pracovnú mobilizáciu slovenských občanov. Okolo 100 000 - 140 000 slovenských robotníkov bolo poslaných do Nemecka pracovať v zbrojnom priemysle... Slovenská vláda vyplácala dávky rodinám robotníkov zo svojich vlastných fondov. Výsledné straty pre Slovensko dosahovali miliardy.“¹³⁷

Slovensko bylo nacistickému Německu naprosto politicky podřízené od srpna roku 1944 po potlačení Slovenského národního povstání, po kterém následovala faktická německá okupace Slovenska.¹³⁸

Celkově se dá najít pět hlavních kanálů, jejichž prostřednictvím Třetí říše využívala slovenské hospodářství pro své zájmy. Jsou to platby za vystěhování Židů, nucené práce slovenských dělníků na území nacistického Německa, germanizace podniků, účelové nadhodnocení říšské marky a systém clearingových účtů, tedy nákup zboží s neurčitou splatností a následné neplacení tohoto zboží. Mimo tyto hlavní kanály se dá najít ještě další řada drobných nezaplacení materiálních toků ze Slovenského státu do Třetí říše, jako např. povinnost slovenského obyvatelstva potravinově zásobovat a ubytovávat jednotky wehrmachtu. Další způsoby vykořisťování Slovenska nacistickým Německem už měly na slovenské hospodářství menší vliv.

Do Slovenského národního povstání se hospodářské ztráty zapříčiněné německým využíváním země pro své vlastní potřeby odhadují na 150 milionů amerických dolarů. Proti obrovským slovenským ztrátám na úkor nacistického Německa se několikrát ostře postavil guvernér Národní banky Slovenska Imrich Karvaš, ale Němci se nenechali nikým omezovat.

3.2.2.4 Slovensko ve válce

Jakožto spojenc nacistického Německa vstoupilo Slovensko postupně aktivně do všech válek, které Německo vedlo. Nejprve se Slováci podíleli na napadení Polska, které zdůvodňovali revizí Mnichovské smlouvy a navrácením slovenských území, oddělených od Slovenska v roce 1938, zpět Slovensku.

¹³⁷ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 136.

¹³⁸ Situace Slovenska po srpnu 1944 se dá přirovnat k situaci fašistické Itálie po červenci 1943.

Velký zlom v zahraniční politice Slovenského štátu nastal v červnu roku 1941, kdy země vyhlásila válku Sovětskému svazu. Slovensko tak se svými muži vstoupilo na nejhorší a nejničivější frontu druhé světové války. Vliv na slovenskou účast ve válce se Sovětským svazem mělo určitě i Horthyovské Maďarsko. Maďarsko sloužilo Německu na východní frontě jako nejvěrnější a nejpočetnější spojenec.¹³⁹ Slovensko se v obavách o svou bezpečnost a nezávislost na Maďarsku snažilo Třetí říši prokázat, že je také oddaným, spolehlivým a pro nacistické Německo potřebným spojencem. Jozef Tiso při vzpomínce na padlé vojáky na sovětské frontě v listopadu 1941 prohlásil: „Robíme to v mene národa... Tento slovenský národ, ktorý dostal sa do európskej rodiny slobodných národov pomocou Nemeckej riše a jej Führera Adolfa Hitlera, dokazuje, že z nového medzinárodného vývinu nechceme mať len výhody, aké poskytuje sloboda a vlastná štátnosť, ale čestne, ako prvý, od začiatku plní i svoje povinnosti oproti spoločenským európskym záujmom.“¹⁴⁰

Slováci poslali na sovětskou frontu v roce 1941 asi 50 000 mužů. Slovenská armáda a její členové však byli proti válce se Sověty. Po prvních válečných masakrech na Ukrajině¹⁴¹ začaly slovenské oddíly přebíhat k Rudé armádě. Klement Gottwald v jednom ze svých projevů citoval (údajného) slovenského zběha k Rudé armádě: „My, vojáci slovenské náhradní divise, jsme byli v Bělorusi, kde jsme vykonávali strážní službu při ochraně železničních tratí, mostů a jiných objektů. Němci prováděli i vůči místnímu sovětskému obyvatelstvu neslýchaná zvěrstva a hnusné zločiny. My jsme se přesvědčili, že Češi a Slováci nemohou mít s Němci nic společného. Nechceme jim pomáhat a střílet nevinné děti, ženy a starce. Jakožto synové velké rodiny slovanských národů jsme přešli k partyzánům a společně s nimi v hlubokém zázemí bijeme Němce...“¹⁴²

Už v srpnu 1941 tak byla většina slovenské armády o síle 35 000 mužů stažena z fronty. V roce 1943 na sovětské frontě slovenské oddíly nebyly, ať už z důvodu zběhnutí, smrti či odvelení pro nespolehlivost. Zdeněk Fibinger k tomu napsal, že: „...slovenští vojáci i důstojníci, pokud mohli, využili první příležitosti, aby přešli na sovětskou stranu. Jakmile se ocitli u Rusů, prohlásili se pro Československou republiku, vstupující houfně do československé armády.“¹⁴³ K tomu pak ještě posměšně dodává: „V budoucnu si to německé

¹³⁹ Až do začátku roku 1943 a obrovského masakru maďarských honvédů u Stalingradu, po kterém byla hlavní maďarská armáda prakticky zničena.

¹⁴⁰ Tiso, J.: *Prejav J. Tisu pri pietnej spomienke na padlých vojakov*. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv. II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s.406.

¹⁴¹ Páchaných jednotkami wehrmachtu vůči civilnímu sovětskému obyvatelstvu.

¹⁴² Gottwald, K.: *K prvému vystoupení československé jednotky na německo-ruské frontě*. In.: Gottwald, K.: *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946*. Praha, Svoboda, 1948, s. 197-198.

¹⁴³ Fierlinger, Z.: *Od Mnichova po Košice 1939-1945. Výbor z rozhlasových projevů Zdeňka Fierlingra velvyslance ČSR v SSSR*. Praha, Práce, 1946, s. 261.

velení dobře rozmyslí, dříve než nějakou slovenskou jednotku znovu pošle bojovat proti Rusům.¹⁴⁴ V zimě 1941 pak Slovenský štát vyhlásil válku symbolicky i Spojeným státům a Spojenému království.

Válka a odchod 50 000 mužů na frontu měly negativní dopad na slovenské hospodářství. „Od leta 1941 sa prudko zhoršilo zásobovanie obyvateľstva spotrebným tovarom a najmä základnými životnými potrebami.¹⁴⁵ Prehlbujúce sa zásobovacie ťažkosti posilnili čierny trh a vyvolali prudké stúpanie cien.¹⁴⁶ So zvýšeným bombardovaním nemeckého územia sa slovenské priemyselné podniky - nielen zbrojárske - stávali stále dôležitejšími výrobcami zbraní, munície, polotovarov, súčiastok a vojenskej výstroje... to síce odstránilo nezamestnanosť, no pritom ťažko poškodzovalo slovenské hospodárstvo ako celok.¹⁴⁷“¹⁴⁸

3.2.3 Výsledek hospodaření Slovenského štátu

Hlavním politickým činitelem při vzniku Slovenského štátu bylo bezesporu nacistické Německo, to si také nárokovalo rozhodovací pravomoci v politických a hospodářských otázkách země. Třetí říše potřebovala Slovensko jako potravinovou a surovinovou základnu pro svůj vojenský průmysl a očekávala plnou slovenskou kooperaci. Vliv Německa na slovenské hospodářství byl velmi vysoký, na druhou stranu na Slovensku byli schopní národohospodáři, kteří se snažili provádět maximálně samostatnou hospodářskou politiku a omezit vliv nacistického Německa. Více o těchto národohospodářích píše v podkapitole 4.1 Reprezentanti Slovenského štátu.

Přes veškeré snahy o probuzení investičního optimismu u obyvatel země, přes rozsáhlé znárodnování a arizaci, a i přes počáteční ekonomickou podporu obyvatelstva se hospodářství Slovenského štátu pomalu rozkládalo. Státní rozpočet byl rok od roku více schodkový a na popud vlády Centrální banka Slovenska státní dluh monetizovala.¹⁴⁹ Důsledky monetizace

¹⁴⁴ Fierlinger, Z.: *Od Mnichova po Košice 1939-1945. Výbor z rozhlasových projevů Zdeňka Fierlingra velvyslance ČSR v SSSR*. Praha, Práce, 1946, s. 261.

¹⁴⁵ Zde je opět potřeba podotknout, že oproti okolním zemím bylo zásobování Slovenska především z důvodu agrárního charakteru země v celkem dobré kondici. Pozn. autora.

¹⁴⁶ Na růst cen měla nesporný vliv i velká inflace. Ta na Slovensku za války meziročně dosahovala až 15 %. Přesto bylo Slovensko měnově jednou z nejstabilnějších zemí. Pozn. autora.

¹⁴⁷ Protože Němci za vyrobenou produkci stejně neplatili.

¹⁴⁸ *Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985, s. 409.

¹⁴⁹ Monetizace státního dluhu je jev, kdy centrální banka skupuje domácí státní dluhopisy a ty poté nevrátí do oběhu. Do ekonomiky tak dodává nové peníze a snižuje státní zadlužení. Negativním jevem monetizace je vyvolávání vysoké inflace v ekonomice. Nezávislé centrální banky státní dluh nemonetizují.

státního dluhu nebyly nijak zvlášť závažné pro zahraniční obchod, protože drtivá většina zemí Evropy tiskla ještě více peněz než Slovensko.

Největší počet obyvatelstva Slovenského štátu pracujících v průmyslu byl zaměstnán ve dřevozpracujícím, především v těžařském průmyslu.¹⁵⁰ Dále to byl průmysl potravinářský, papírnictví, těžba kovů a v neposlední řadě zemědělství.

Na začátku 40. let Slovensko skutečně zažívalo hospodářský boom, roky 1939-1943 se dají nazvat léty hospodářské konjunktury. Ten byl však dán především tím, že Slovenský štát postupně do hospodářství zapojoval všechny nevyužité kapacity ze 30. let. Poté, co už nebyl extenzivní rozvoj hospodářství možný, a ekonomika státu začala být naopak vyčerpávána nacistickým Německem, začala země stagnovat a hospodářsky upadat. A protože hospodářství nerostlo, spíše naopak, ale výdaje státu rostly velice dynamicky¹⁵¹, stát se částečně zadlužil a částečně svůj deficit monetizoval.

Velmi neblahý vliv na Slovenské hospodářství měla arizace. Velké množství malých podniků, které jsem výše v textu označil za více méně spolehlivé daňové poplatníky, v procesu arizace zaniklo. „Do čela podnikov sa poväčšine dostali neschopní majitelia, ktorí chceli na arizácii získať vlastné výhody a arizovaný podnik išiel následne do straty a úpadku.“¹⁵²

Slovenský štát se, jakožto spojenec nacistického Německa, aktivně zapojil i do německých válek. Tažení do Polska bylo krátké a relativně malého rozsahu. O to větší byla válka se Sovětským svazem. Slovensko do války vytáhlo Německu po boku, ale brzy se z války stáhlo. Vliv na to měl odpor slovenských vojáků válčit proti Sovětům, ale i hospodářské otázky a obtíže při vyzbrojování slovenského vojska. Tato otázka bude podrobněji popsána v podkapitole 4.1.3 Imrich Karvaš a Peter Zafko.

¹⁵⁰ Dřevo bylo alternativou číslo jedna k černému a hnědému uhlí, jež bylo téměř bezvýhradně spotřebovááno ve zbrojařském průmyslu.

¹⁵¹ Od roku 1939 do roku 1945 asi třináctinásobně.

¹⁵² Mičko, P.: *Hospodárska politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938-1945*. Krakov, Spolok Slovákov v Poľsku, 2010.

4 POHLEDY NA HOSPODÁŘSTVÍ SLOVENSKÉHO ŠTÁTU

Ve čtvrté kapitole své diplomové práce přejdu od popisu obecných okolností politického a hospodářského fungování Slovenského štátu k rozboru názorů nejvýznamnějších státních i exilových (česko)slovenských národohospodářů a politiků. Čtvrtá kapitola je rozdělena na dvě podkapitoly. V první části popisují názory oficiálních představitelů Slovenského štátu - Jozefa Tisa,¹⁵³ Gejzy Medrického,¹⁵⁴ Imricha Karvaše¹⁵⁵ a Petera Zaťka.¹⁵⁶ V druhé podkapitole se soustředím na československý exil v Sovětském svazu: Klement Gottwald,¹⁵⁷ Gustáv Husák,¹⁵⁸ Julius Ďuriš¹⁵⁹ a Zdeněk Fierlinger,¹⁶⁰ exil ve Spojeném království: Ladislav Karel Feierabend¹⁶¹ a Jan Šrámek¹⁶² a ostatními autoritami, jako je Karel Engliš.¹⁶³

4.1 Reprezentanti Slovenského štátu

V podkapitole 4.1 Reprezentanti Slovenského štátu budu popisovat názory a postoje čelních představitelů Slovenského štátu na fungování hospodářství nové evropské země. Vybrané představitele Slovenského štátu jsem rozdělil do tří skupin. Jako první popisují názory Jozefa Tisa, prvního premiéra a zároveň i prvního prezidenta země. V kapitole 4.1.2 se zabývám postoji Gejzy Medrického, jediného ministra hospodářství Slovenského štátu, zástupce Tisova umírněného křídla v Hlinkově straně lidové. Gejza Medrický představuje sice

¹⁵³ Jozef Tiso. *Prejavy a články. Zv.I. (1913-1938)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2002. Ed.: Fabricius, M., Suško, L. *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K.

¹⁵⁴ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993.

¹⁵⁵ Karvaš, I.: *Moje pamäti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994.

¹⁵⁶ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994. Zaťko, P.: *Kus našej hospodárskej problematiky*. Bratislava, Ústredné združenie slovenského priemyslu, 1940.

¹⁵⁷ Gottwald, K.: *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946*. Praha, Svoboda, 1948.

¹⁵⁸ Husák, G.: *K Slovenskému národnému povstání*. Praha, Mladá fronta, 1974.

¹⁵⁹ Ďuriš, J.: *Přítomnost a budoucnost československého zemědělství*. Praha, Ministerstvo zemědělství, 1945.

¹⁶⁰ Fierlinger, Z.: *Od Mnichova po Košice 1939-1945. Výbor z rozhlasových projevů Zdeňka Fierlingra velvyslance ČSR v SSSR*. Praha, Práce, 1946. Fierlinger, Z.: *Ve službách ČSR I. Paměti z druhého zahraničního odboje*. Praha, Svoboda, 1951. Fierlinger, Z.: *Zač bojuje slovenský lid*. Moskva, Vydavatelství cizojazyčné literatury, 1944.

¹⁶¹ Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky I*. Brno, Atlantis, 1994. Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky II*. Brno, Atlantis, 1994. Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III*. Brno, Atlantis, 1996.

¹⁶² Šrámek, J.: *Politické projevy v zahraničí*. Praha, Výkonný výbor československé strany lidové, 1946.

¹⁶³ Engliš, K.: *Hospodářské soustavy*. Praha, Vyšehrad, 1946.

člena slovenské vlády, ale zároveň velkého oponenta radikálů a Vojtěcha Tuky a odpůrce podřízení slovenského hospodářství potřebám a přáním nacistického Německa.

Třetí skupinu ekonomů Slovenského štátu představují dva slovenští národohospodáři: guvernér slovenské národní banky Imrich Karvaš a předseda slovenské průmyslové komory Peter Zaťko. Oba dva byli, podobně jako Gejza Medrický čelními představiteli Slovenského štátu. Oba však stáli mimo Hlinkovu lidovou stranu, naopak režim a jeho ideologii otevřeně kritizovali a nakonec proti němu stanuli i v otevřeném boji, jakožto představitelé slovenských povstalců v Slovenském národním povstání.

4.1.1 Jozef Tiso

V mé diplomové práci představuje Jozef Tiso typického, oficiálního prorežimního představitele Slovenského štátu. Před válkou brojil téměř proti všemu, co První československá republika udělala a představovala. Po vzniku Slovenského štátu nekriticky vychvaloval vše, co s ním bylo spojeno. V obou případech tmářsky klamal své příznivce, napomohl rozpadu Československa a kolaboraci Slovenska s nacistickým Německem a nikdy se nepostavil proti nacismu.

Jozef Tiso byl čelním představitelem Slovenského štátu. Byl ústřední figurou při jeho zrodu, první premiér nové země a nakonec i první prezident Slovenské republiky. Tiso byl členem Hlinkovy strany lidové už od vzniku První československé republiky. Ve své diplomové práci čerpám Tisovy názory ze dvou knih jeho sebraných spisů, projevů a statí.¹⁶⁴

Tiso byl po vzoru Andreje Hlinky velkým zastáncem Pittsburské dohody a autonomie pro Slovenko v rámci společného státu Čechů a Slováků. Byl silným věřícím a stavěl se proti ateismu šířícímu se mezi mladou slovenskou generací a proti jiným morálním nešvarům ve slovenské společnosti.

Jozef Tiso začal kriticky vystupovat proti První československé republice zejména po vypuknutí Velké hospodářské krize. Vládě v Praze na jednu stranu vyčítal nevyrovnanost rozpočtů, na druhou stranu ji obviňoval z ožebračování rolníků. Vše vysvětloval velkou nehospodárností, říkal, že stát za státní zakázky utrácí až dvakrát více, než by měl. Zároveň obviňoval státní správu z přebujelosti a upřednostňováním českých před slovenskými

¹⁶⁴ *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.I. (1913-1938)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2002. Ed.: Fabricius, M., Suško, L. a *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K.

zaměstnanci.¹⁶⁵ Dále Tiso mluvil o úpadku slovenského hospodářství takto: „Na Slovensku, priznávam sa, doteraz dôchodok jednotlivého úbohého roľníčka a i českého roľníčka je jedna ku stu.¹⁶⁶ Priemysel odbúraný, prenášaný do Čiech, treba ten slovenský priemysel a to Slovensko znovu spriemyselniť...“¹⁶⁷

Jak již bylo zmíněno několikrát výše Tiso stál u zrodu Slovenského štátu jako jeho nečelnější představitel, a tak následně vystupoval po celou dobu jeho existence. Po říjnu 1938 respektive po březnu 1939 se jeho projevy o hospodářské situaci Slovenska diametrálně změnily. Slovensko v Tisových projevech již nadále neupadalo, ale naopak díky úsilí slovenského lidu začalo konečně vzkvétat a prosperovat.

Už v listopadu 1938 Jozef Tiso otevřeně prohlásil: „Začneme s prevýchovou ľudí pre obchod, remeslo a živnosť vôbec. Treba vytláčiť cudzí element. Na miesta židov v obchode a finančnom živote dať Slovákov.¹⁶⁸ Odídu i neslovenskí zamestnanci.“^{169,170}

Po celou existenci První republiky kritizoval Jozef Tiso na půdě parlamentu rozpočtovou politiku československého státu. Jeho projevy byly plamenné, dlouhé a nesmlouvavé. Velkou změnou proto bylo, když při schvalování prvního rozpočtu autonomního Slovenska vystupoval velmi smířlivě a mírně. Nezapomenul si ani kopnout do starého režimu a pošpinit jej: „Minule som mal príležitosť prísť do styku s povedal by som najnižšou vrstvou nášho národa, s robotníkmi, roľníkmi, mešťanmi atď.“¹⁷¹ Nadhodili mi, že im bolo predsa kedysi lepšie, dávali im vraj subvencie na toto a na ono, dávali podpory, dostávali stravovacie lístky, slovom bolo vraj len predsa lepšie. Ja som im na to povedal, že týmto hospodárením to dovedol bývalý režim tak ďaleko, že 60 miliárd rozhádzali.“¹⁷²

Jozef Tiso neztratil ani slovo pochvaly a uznání pro bývalý režim a pro jeho snahu podpory dle jeho slov nejnižších vrstev obyvatelstva. (Na tomto místě uznal, že

¹⁶⁵ Stenografický záznam rozsiahlej parlamentnej reči J.Tisu prednesenej v rozprave o štátnom rozpočte na rok 1932. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.I. (1913-1938)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2002. Ed.: Fabricius, M., Suško, L, s. 338-349.

¹⁶⁶ V porovnaní s úředníky v Praze. Pozn. autora.

¹⁶⁷ Stenografický záznam prjavy J. Tisu v rozprave o štátnom rozpočte na rok 1937. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.I. (1913-1938)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2002. Ed.: Fabricius, M., Suško, s. 508-518.

¹⁶⁸ Je zcela evidentní, že Jozef Tiso vše toto pronáší pouze s myšlenkou politického a sociálního zvýhodnění slovenského národa. Jeho nacionální zapálení ale postrádá logiku a je ekonomicky neefektivní. Kvalifikované a zkušené Židy nahradí nekvalifikovaní, nezkušení a v oboru pravděpodobně neschopní Slováci. Je nasnadě, že jejich ekonomický výkon bude o poznání nižší. Pozn. autora.

¹⁶⁹ Tedy Češi. Pozn. autora.

¹⁷⁰ Rozhovor J. Tisu s redaktorem Slováka o posláni slovenského snemu, zamestnávani žien, viacnásobných platoch a prevýchove obyvateľstva. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 31.

¹⁷¹ Po tomto výčtu tzv. nejnižší vrstvy národa zůstává otázka, kdo zůstává ve střední vrstvě. Pozn. autora.

¹⁷² Prejav J. Tisu na zasadnutí rozpočtového výboru Snemu Slovenskej krajiny pri prejednávaní rozpočtu Slovenskej krajiny na rok 1939. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 59.

československý stát rolníky subvencoval, i když to ve svých projevech na konci 20. a na začátku 30. let popíral.) Slovenský štát měl skutečně aspiraci na vyrovnaný rozpočet, ale stejně tak tomu bylo i u První republiky. Je pravdou, že prvorepublikový rozpočet končil ve 30. letech pravidelně nakonec deficitem, ale opět stejně tomu bylo i u rozpočtu slovenského. Slovenský štát neměl jediný nedeficitní rozpočet a schodek hospodaření se rok od roku zvětšoval.¹⁷³

Každý schodek československého rozpočtu byl pro Tisa důvodem hanět a špinit vládu. Ale už v březnu roku 1939 jsme se od něj dozvěděli, že když si Slovensko půjčuje, protože má schodek rozpočtu, tak je to dobré a potřebné, neboť se tím dovrší boj za autonomii Slovenska a podporuje to slovenskou suverenitu.¹⁷⁴ Pokud zrekapitulujeme dva poslední zmiňované Tisovy projevy: pokud si půjčuje Československo a dotuje hospodářství státu je to neehospodárné mrhání prostředky. Pokud to za pouhý rok dělá autonomní Slovensko je to dobrý a potřebný krok pro povznesení krajiny a národní suverenitu. Tiso ve svém projevu dokonce tvrdí, že státní půjčka je zkouškou státotvornosti slovenského národa. V tomto bodě (tedy v rozpočtové politice státu) ztrácejí Tisovy názory jakoukoli konzistenci a logičnost a jsou pouze prázdnými frázemi poplatnými době a politickým záměrům.

Postupně způsobem podobným předešlé argumentaci Tiso zdůvodňoval veškeré, a to jakékoli kroky vlády. Při regulaci mezd Tiso tvrdil: „Ide nám o povznesenie životnej úrovne nášho národa. Treba čím skôr odstrániť zo slovenského života biedu. Tá je pracujúceho človeka nedôstojná a škodí nielen jednotlivcovi, ale i celku. Prvou vecou je zaistiť každému prácu. Za dobrú prácu treba dať dobrú plácu. Záujem štátu vyžaduje, aby na mzdovú politiku mal vplyv. Ide o spôsob regulovania miezd a odstránenie rušivých zásahov.“¹⁷⁵

V polovině roku 1942, když se zhoršovala zásobovací situace v celém německém bloku a stát vytvářel stále větší tlak na své obyvatele, aby zvýšil hospodářskou produkci Tiso říkal, že je: „Treba, aby štát uplatnil svoje mocenské postavenie a načim, aby jednotlivci poslúchali nariadenia štátu.“¹⁷⁶ Za tohto predpokladu prekonajú sa nielen všetky ťažkosti, ale

¹⁷³ Schodek se meziročně zvětšoval v absolutní výši. Pokud uvažíme vcelku vysokou inflaci v zemi, je nutno přiznat, že vzhledem k cenové hladině byl schodek hospodaření vcelku stabilní.

¹⁷⁴ Prjav J. Tisu v slovenskom rozhlase pri príležitosti vyhlásenia upisovania pôžičky na hospodárske povznesenia Slovenska. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 94.

¹⁷⁵ Preslov J. Tisu na porade HSES o mzdových otázkach (1.října 1940). In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 280.

¹⁷⁶ Opravdu ostrá slova, která národu sděloval jeho prezident. Ale situace je dle Jozefa Tisa stále pod kontrolou. Pozn. autora.

pri primeranom nariadovaní štátu a pri poslušnosti všetkých občanov dosiahnuť sa môže neočakávané zlepšenie pomerov.“¹⁷⁷

Otázkou je, kde se ztratila svoboda každého jednotlivého Slováka, kde je slovenský blahobyt a rozkvět, o němž Tiso plamenně mluvil před dvěma lety. Nyní však musel obyvatelstvu vysvětlit, proč Hlinkovy gardy kontrolují každý jeho krok a veškerou hospodářskou produkci země. Jozef Tiso všechna nepopulární opatření ve svých projevech vždy zdůvodnil novými argumenty, které však byly mnohdy přímo v opozici proti jeho názorům minulým. Situace ve Slovenském štátě se navzdory Tisových proklamací stále zhoršovala.

Při neustálém zhoršování zásobovací situace v Říši i na Slovensku, intervenoval Jozef Tiso neustále u slovenských rolníků, aby zvýšili odvody státu a pomohli tak zemi ze svízelné situace. Na Slovensku však, stejně jako v okolních zemích, bujel především černý trh, rolníci svou produkci utajovali, schovávali a prodávali na černo. Na počátku roku 1944 už Jozef Tiso na situaci ve svém projevu částečně rezignoval, přesto se stále snažil rolníky oslovovat a dle jeho slov, hovořit k nim otevřeně: „Zdravý zmysel a určitá vypočítavá schopnosť u roľníka je. A preto dovoľím si otvorene hovoriť k roľníkom, lebo viem, že oni kontrolujú všetko. Roľnícka verejnosť bude so mnou súhlasiť, keď zdôrazním: Nestaraj sa, aká bude cena, ale staraj sa o to, aby si viac produkoval.“¹⁷⁸ Tak doženieš aj ten rozdiel v cene, ktorý si prípadne sám vypočítal.¹⁷⁹ Preto viac produkovať a ešte ďalej ísť: zachytávať pôdu, ktorá doteraz neslúži našej vyživovacej politike! Keď ináč nie, aspoň pasienok bude z toho, čo ešte dnes stojí opustené, keď ináč nie, ovocné stromy budú stáť tam, čo dnes stálo akosi naprázdno.“¹⁸⁰

Po vypuknutí Slovenského národného povstání a okupaci Slovenska nacistickým Německem se Jozef Tiso až do konce války stáhl do ústraní. Hospodářská situace se neustále zhoršovala, osvobození ale už bylo blízko, poslední rok slovenští rolníci i přes enormní tlak okupačních vojsk a SS vydrželi.

¹⁷⁷ Úvodník J.Tisu o poslání štátu vo vojnových pomeroch. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 478.

¹⁷⁸ Tato Tisova výzva stojí proti všem základním poučkám o ekonomickém jednání lidí, jak jej popsal už Adam Smith ve svém člověku ekonomickém. Možná že by Jozef Tiso u rolníků uspěl v prvním či druhém roce války, ale po pěti letech neustálých slibů, už asi ani sám nevěřil v úspěch. Pozn. autora.

¹⁷⁹ Jozef Tiso ale už zapomíná říct, že přebytky, které rolníci odvedou státu, jim nikdo nezaplátí.

¹⁸⁰ Prejav J. Tisu na spoločnom zasadnutí Pôdohospodárskeho združenia a Roľníckej komory. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 626-627.

4.1.2 Gejza Medrický

Gejza Medrický byl ministrem hospodářství ve všech vládách Slovenského štátu. Ačkoli byl čelním představitelem vlády a věrným stoupencem Tisova křídla Hlinkovy strany lidové, s klerofašismem respektive s národním socialismem se neztotožňoval. Nikdy však proti režimu, jeho politice a ideologii otevřeně nevystoupil. Ve své práci jej tak nestavím naroveň Jozefu Tisovi, ale ani Imrichu Karvaši a Peteru Zaťkovi a píši o něm v samostatné podkapitole.

Gejza Medrický byl odpůrcem separatismu, ale rozhodným zastáncem slovenské autonomie v rámci Československa. Podporoval rozvoj samostatného slovenského národa uvnitř společného státu Čechů a Slováků, ale byl proti myšlence jednotného Československého národa. Ve svých vzpomínkách píše o vzniku a účelu HSLS: „... a keby ľudová strana nebola burcovala národ, možno už dnes by sa nehovorilo o politických právach svojbytného slovenského národa, ba ani o samotnom národe, len o Slovákoch ako napríklad o Moravanoch a iných etnikách jednotného československého národa.“¹⁸¹

Dále Medrický píše o neúnosné hospodářské situaci v době druhé Česko-Slovenské republiky: „Hospodárska situácia nebola dobrá. Bola zlá a ustavične sa zhoršovala, lebo neistota v celej strednej Európe a najmä v okyptenej ČSR ochromovala podnikavosť, investície. Rástla nezamestnanosť, znásobovaná tisícami utečencov z Maďarska a stovkami, možno tisícami slovenských robotníkov vyhánaných z Čiech. Česi na Slovensku (úradníci, žandári, živnostníci, bankári) boli zarazení, židia vystrašení hroziacim nacizmom zo susedstva, nuž neprejavovali nijakú iniciatívu a podnikavosť...k podnikateľskej stagnácii sa pridáva aj strata tretiny ornej pôdy Slovenska.“¹⁸²

Díky vídeňské arbitráži bylo Slovensko ochuzeno o 43% produkce pšenice a dokonce 63% produkce kukuřice. Při těchto a dalších hospodářských ztrátách musel Gejza Medrický, jako 38 starý ministr hospodářství předložit vládě rozpočet pro krizový rok 1939. Mimo ztráty Žitného ostrova a nejdůležitějších jižních polnohospodářských oblastí Slovenska je třeba si uvědomit, že Slovensko ztratilo i průmyslově důležité Košice a železnice ze západu na východ země vedla znepřáteleným Maďarskem.

Po vzniku Slovenského štátu byla funkce ministra hospodářství nabídnuta Peteru Zaťkovi. Zaťko však nabízený post odmítl: „Argumentoval som...že nemôžem byť členom vlády štátu, za ktorý som nepracoval a odsudzoval som tých, čo sa oň usilovali. Odpovedali

¹⁸¹ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.6.

¹⁸² Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s. 42-43.

mi, že to vedia, ale že sú presvedčení, že mi záleží na hospodárstve Slovenska, a že veria, že by som tento rezort viedol v jeho prospech. Poďakoval som...za dôveru a vyhlásil som, že ministerstvo za nijakých okolností neprijmem. Nato ma požiadali, aby som aspoň niekoho navrhol, kto by sa na túto funkciu najlepšie hodil. Navrhol som Gejzu Medrického.“¹⁸³

První slovenský rozpočet, který společně s ministrem financí vypracoval i Gejza Medrický,¹⁸⁴ byl deficitní. A to přesto, že si Slováci uvědomovali, že posledních 8 let nadávali na centrální vládu v Praze na to, že centrální rozpočet byl schodkový a hospodaření státu bylo dle slovenských ekonomů neefektivní. Pro rok 1939 dostali Slováci příležitost sestavit svůj rozpočet sami. Jeho schodkovitost odůvodňovali ztrátou důležitých hospodářských oblastí, velkou imigrací obyvatelstva a dalšími činiteli, které nemohli sami ovlivnit, viz. předchozí odstavce. Žádný další slovenský rozpočet však nikdy vyrovnaný nebyl.

Gejza Medrický v roce 1940 jako ministr hospodářství prosazoval dva hlavní směry hospodářské orientace státu. Za prvé to byla podpora zemědělství prostřednictvím financování vodohospodářských a melioračních prací. Druhým bodem bylo vytvoření dostatečné potravinové rezervy pro válku. Zde, jak sám napsal, nenašel ve vládě schodu, protože všichni před vyhlášením války Sovětskému svazu čekali brzké skončení bojů. Vytvoření potravinové zásoby se Gejzovi Medrickému nepovedlo, ale do vodohospodářských staveb se v době války investovalo přes 600 milionů Ks.,

O roli Gejzy Medrického v těžařské politice Slovenského štátu jsem již psal výše v podkapitole 3.2.1.1 Polnohospodářské otázky. Kvůli cílenému snižování exportu dřeva se dostal slovenský ministr hospodářství do ostrého sporu s německými berátery. Nacistické Německo nutně potřebovalo pro vedení války přísun celulózy, a to za každou cenu, neustále tlačili na Slovensko, aby zvýšilo přísun dřeva. Gejzovi Medrickému se však šikovnou hospodářskou a diplomatickou politikou dařilo export na západ neustále snižovat.

Ministr Medrický se naopak v době trvání války zasazoval o obnovou vytěžených lesů a modernizaci lesnického průmyslu. Sám o tom napsal: „Usilovali sme sa pôsobiť tak, aby všetci majitelia lesov, no najmä štát ako vlastník 367 000 ha lesnej pôdy spravovanej podnikom Štátne lesy a majetky, vzorne hospodárili a zveľaďovali svoje lesy. Napríklad štátne lesy každý rok viacnásobne zvyšovali investície do budovania lesných ciest, železníc, moderných dopravných prostriedkov, do mechanizace lesných prác. Rozšírili sme zakladanie lesných škôlok, zorganizoval sa zber lesných semien z presne evidovaných stromov. Starali

¹⁸³ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 80.

¹⁸⁴ A s nimi mimo jiné i Imrich Karvaš a Peter Zaťko.

sme sa o odborné školstvo a založili lesnícky odbor na Vysokej škole technickej...sme vybudovali modernú štátnu pílu v Oravskom Podzámku, preto sme zakladali nové podniky na spracovanie dreva, ďalej podniky na impregnovanie dreva, a preto sme podporovali modernizáciu mnohých drevospracujúcich priemyselných podnikov novými dovezenými strojmi.“¹⁸⁵ Je nutno uznať, že zatímco v Protektoráte Čechy a Morava se celková produkce dřeva za války zvýšila o 50%, na Slovensku se těžba snižovala, tím Slovensko alespoň částečně podvazovalo německý válečný průmysl.

Mimo kladné zásluhy o Slovensko v době existence Slovenského štátu je nutno zmínit, že z jeho vzpomínkové knihy je v židovské otázce cítit antisemitismus. Medrický zdůrazňuje, že Židé nikdy nesplynuli se slovenským etnikem, jejich podíl na hospodářství byl neúměrně vysoký jejich počtu a prostřednictvím lichvy vysávali slovenský národ. Tvrdí, že slovenský odpor k Židům nebyl rasového ani náboženského charakteru, ale národně a sociálně existovala mezi Židy a Slováky nepřekonatelná propast. Slovenský podíl na židovské genocidě Gejza Medrický omlouvá tím, že Slováci o osudu Židů nevěděli a Židé byli koneckonců deportováni i z Protektorátu, Beneluxu či Francie. A to „v oveľa väčšom absolútnom i relatívnom počte než zo Slovenska.“¹⁸⁶ Dle Medrického dosáhli Němci deportací pouze díky oklamání Tuky a „...ako zaobchádzali s deportovanými, to bola výlučne nacistická, hitlerovsko-himmlerovská záležitosť prebiehajúca bez vedomia a zodpovednosti ktoréhokolvek slovenského politického činiteľa.“¹⁸⁷

Podobně kontroverzní je i Medrického postoj k otázce Slovenského národního povstání. Medrický se ve svých vzpomínkách zastal role Jozefa Tisa i Alexandra Macha, kteří se dle něj snažili příchodu německých vojsk zabránit do poslední možné chvíle, ale povstalci jim dle Medrických nedali na výběr. Povstání bylo nepromyšlené, unáhlené a chaotické, kdyby povstalci počkali, až okolnosti uzrají, bylo by možno povstání zorganizovat úspěšně se zapojením všech slovenských a protinacistických sil.

Gejza Medrický se ve své funkci ministra hospodářství Slovenského štátu zasloužil o budování slovenského průmyslu a o zachování částečné slovenské hospodářské nezávislosti na nacistickém Německu. Svojí politikou zabránil extrémní exploataci slovenského hospodářství Třetí říší. Na druhou stranu byl zastáncem režimu až do jeho kapitulace v květnu 1945, ostře se nepostavil ani proti vysídlování a perzekuci Židů, ani proti německé okupaci. Veškeré prohřešky Slovenského štátu zdůvodňoval tím, že okolní státy Třetí říši taky

¹⁸⁵ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.149.

¹⁸⁶ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.219.

¹⁸⁷ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.219.

pomáhaly. Z ostatních ekonomů si vážil Imricha Karvaše a Petera Zaťka, uznával i Karla Engliše a Josefa Macka, které však označoval za velké teoretiky.

4.1.3 Imrich Karvaš a Peter Zaťko

Vztah Imricha Karvaše a Petera Zaťka k Slovenskému štátu byl diametrálně odlišný od předchozích dvou autorů. Jak Karvaš, tak i Zaťko měli úzké vazby na Prahu, ve veřejném životě byli velmi aktivní již za doby existence jednotného československého státu. Ve Slovenském štátě tak působili proto, aby se pokusili minimalizovat ztráty a maximálně pomohli slovenskému národu v těžkých dobách jeho existence. Peter Zaťko dokonce omítl křeslo ministra hospodářství a trval na tom, že bude zcela apolitickou osobou v hospodářském životě země, a že si nárokuje právo na naprostou nezávislost ve své pozici.

Oba dva se podíleli na přípravě Slovenského národního povstání a byli jeho aktivními činiteli. Gejza Medrický, jinak jejich dobrý přítel, který se, jak již bylo napsáno výše, k povstání nepřidal, jejich účast na povstání bagatelizuje: „Je pravda, že potom sa niektorí z hospodárskych pracovníkov pridali k príprave Povstania. No neboli to len Karvaš, Zaťko...ale pracovníci z každého úseku verejného a štátneho života...na príčine bol blížiaci sa front a odpor voči nacistom, nie voči slovenskému štátu. Karvaš a Zaťko...by boli i naďalej verne slúžili slovenskému štátu, nebyť blízkej vidiny obnovenia Československa následkom nepriaznivého priebehu vojny pre Nemcov.“¹⁸⁸

Imrich Karvaš

Imrich Karvaš byl špičkový hospodářský teoretik a zároveň vedoucí hospodářský činitel Slovenska. Jeho kariéra v hospodářském životě země začala už na konci dvacátých let, mezi vedoucí osobnosti slovenského hospodářského a politického života se zařadil v letech třicátých. Byl stoupencem Čechoslovakismu a blízkým spolupracovníkem Milana Hodži. Společně s Hodžou podporoval myšlenku Panevropské unie, v roce 1938 se stal československým ministrem.

Po vzniku Slovenského štátu se stal guvernérem národní banky slovenské a následně v roce 1942 předsedou nejvyššího úřadu pro zásobování. Za války velmi úzce spolupracoval

¹⁸⁸ Medrický, G.: *Minister spomíná*. Bratislava, Litera, 1993, s.265.

s Peterem Zaťkem, společně se snažili podkopávat národní socialismus a válečné snahy Slovenska.

Před vznikem Slovenského štátu byl Imrich Karvaš generálním tajemníkem národohospodářského ústavu Slovenska a Podkarpatské Rusi. Poukazoval na to, že při Velké hospodářské krizi byly na Slovensku nejvíce postiženy odvětví těžby rud a dříví, zpracování železa a kožedělný průmysl. Všechny tyto odvětví byly za války podporovány v rozvoji.

V této souvislosti mluvil Karvaš přímo o přesycení půdy na Slovensku výdělečně činnými osobami. „Z toho plyne, že účelem hospodářské politiky na Slovensku je zlepšit způsob výroby existujících zemědělských podniků a vytvořit pro populační přírůstek výrobní možnosti také mimo zemědělskou výrobu.“¹⁸⁹

Dle Imricha Karvaše bylo nutno vybudovat předpoklady pro rozvoj průmyslové výroby především zlepšením dopravních a odbytových možností.

Jako guvernér národní banky slovenské řídil Imrich Karvaš monetární politiku Slovenského štátu. Hlavně zásluhou Imricha Karvaše a jeho spolupracovníků se Slovensko mohlo pyšnit relativně stabilní měnou, jak již bylo zmiňováno výše. Karvaš také tlačil dolů úrokové míry, aby tak podnítil investiční aktivitu na Slovensku. V čele slovenské národní banky měl Karvaš téměř neotřesitelnou pozici, ani Jozef Tiso, ani Vojtěch Tuka a ani Alexander Mach do politiky centrální banky nemluvili.

Imrich Karvaš ze své pozice loboval pro minimalizaci vývozu ze Slovenska do Třetí říše a naopak zastával politiku vývozu do neutrálních zemí. To se mu následně stalo přítěží po jeho zatčení a při výsleších gestapem. Karvaš však trval vždy na svém: jakožto představitel nezávislého suverénního státu dbal vždy pouze a především na zájmy své země. A pokud Německo za slovenské zboží neplatilo, (viz výše) bylo jen logické, že Slováci směřovali svůj export jinam do ciziny.

Fakt, že Slovensko při exportu upřednostňovalo před Německem například Švýcarsko, zdůvodňoval později Karvaš před gestapem takto: „Nemecko nepriznalo Slovensku žiadny podiel na devízových a zlatých zásobách Československej národnej banky, hoci sme mali na to nárok. Slovensko si musí preto vytvárať potrebné devízové rezervy vývozom tovaru do iných štátov, ktoré tieto devízy majú.“¹⁹⁰

Po domluvě s Peterem Zaťkem obsadil Karvaš pozici předsedy nejvyššího úřadu pro zásobování. Prostřednictvím této funkce Imrich Karvaš pomáhal organizovat Slovenské

¹⁸⁹ Karvaš, I.: *Sjednocení výrobních podmínek v Zemích českých a na Slovensku*. Praha, Sbor pro výzkum Slovenska a podkarpatské Rusi, 1933, s. 117.

¹⁹⁰ Karvaš, I.: *Moje paměti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994, s. 87.

národní povstání,¹⁹¹ kterého se následně i aktivně účastnil. Problematiku nejvyššího úřadu pro zásobování a jeho účasti na SNP rozebírám v části diplomové práce věnované Peteru Zaťkovi.

Karvaš přímo zajišťoval prostředky pro financování SNP. Už od počátku ledna 1944 přesouval postupně prostředky Slovenské národní banky z Bratislavy do filiálek v Ružomberku a Bánské Bystrici. Při rozhovoru s Peterem Zaťkem v únoru 1944 už mohl Imrich Karvaš říci, „...že niečo vyše 100 mil mám uložené v banskobystrickej filiálke, v Bratislave máme len devízy na bežnú potrebu a zlato na priemyselné účely. Striebro a menšie množstvo zlata sa nachádza v kremnickej mincovne.“¹⁹²

Všechny materiální i finanční transfery zdrojů ze západního na střední Slovensko odůvodňoval Karvaš oficiálně obavou z amerických náletů na Německo a Rakousko a nebezpečí bombardování Bratislavy. Ke svým úspěchům dále napsal: „Ešte v zimných mesiacoch som dal premiestniť z Bratislavy platidlá v hodnote asi 4 miliardy korún do Žiliny, Ružomberka, Prešova a Banskej Bystrice...najväčšiu časť zásob som sústredil do filiálky v Banskej Bystrici...vyše 3 miliardy vo všetkých druhoch platidiel.“¹⁹³ Transakce byly ukončeny v druhé polovině března, povstalci tedy o finance nouzi neměli. K tomu napsal přední představitel britského exilu Ladislav Karel Feierabend: „Povstalci mají dostatek potravin i peněz, asi tři miliardy slovenských korun, kdežto Tisova vláda má jen šest set milionů“¹⁹⁴

Složitější než peněžní transfery, byly transfery materiální. Bylo nutno utvořit dostatečnou surovinovou a materiální základu pro povstání. Tímto úkolem se zabývali především Peter Zaťko se svým blízkým spolupracovníkem Jozefem Stanekem. Imrich Karvaš jim v těchto otázkách jen částečně pomáhal, například při přemísťování zásob benzínu (z důvodů bombardování bratislavské rafinérie Apollo). Více k tomuto tématu viz část diplomové práce věnovaná Peteru Zaťkovi.

Za účast na Slovenském národním povstání byl Imrich Karvaš zatčen gestapem a vyslýchán v různých koncentračních táborech v Říši. Imrich Karvaš byl gestapem obviněn ve třech bodech, z čehož dva přímo souvisely s jeho hospodářskou činností. Byl obviněn z příprav vojenského povstání proti německé říši, přípravy povstání a hmotného zajišťování partyzánů. Poté ze sabotování německého válečného hospodářství a nakonec i ze spolupráce s komunisty a organizování protiněmecké nálady.¹⁹⁵

¹⁹¹ Dál v textu používám někdy pro Slovenské národní povstání zkratku SNP.

¹⁹² Karvaš, I.: *Moje pamäti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994, s. 77.

¹⁹³ Karvaš, I.: *Moje pamäti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994, s. 77.

¹⁹⁴ Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III*. Brno, Atlantis, 1994, s. 180.

¹⁹⁵ Karvaš, I.: *Moje pamäti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994, s. 43.

Po půlročním věznění a mučení dostal Imrich Karvaš 23. února v Berlíně trest smrti za sabotáž zájmů německé branné moci, špionáž, organizaci Slovenského národního povstání a spolupráci s komunisty. To vše dle obžaloby i rozsudku přispělo k porážce Velkoněmecké říše ve válce. Po rozsudku byl Karvaš vězněn v několika koncentračních táborech, čekaje na rozkaz Hitlera či Himmlera k provedení rozsudku. Rozkaz však nebyl nikdy vydán, a tak se Karvaš po osvobození koncentračního tábora Američany dostal v srpnu 1945 zpět do Československa.

Peter Zaťko

Peter Zaťko byl prvním slovenským doktorem obchodních a ekonomických věd. Svůj titul získal na vysoké škole obchodní v Praze, kde získal mnohé známé z řad českých hospodářských a politických činitelů. Byl proto silným stoupencem Československa. V samostatném Slovenském štátě působil v ústředním sdružení slovenského průmyslu¹⁹⁶ a ve slovenském sněmu, odmítl pozici ministra hospodářství.

Zpočátku ve svém působení ve funkci předsedy ÚSSP musel Peter Zaťko řešit složitý vztah mezi Protektorátem Čechy a Morava a Slovenským štátem. Protektorát byl největším slovenským odbytištěm, a proto bylo pro Slovensko nezbytné po rozdělení Československa zřídit mezi Protektorátem a Slovenskem bezcolní zónu. Protože celkově více než 90% slovenského exportu směřovalo k bezprostředním slovenským sousedům, bylo nutné se všemi upravit obchodně politické vztahy. Pomocí aktivní obchodní politiky se Slovensku podařilo už v prvním roce existence nového státu podat exportovat zboží v celkové hodnotě 2 600 mil. Ks. Z toho bylo celých 55% vyvezeno do Protektorátu Čechy a Morava.¹⁹⁷

Po odchodu slovenské armády na frontu byl Zaťko jakožto předseda ÚSSP zodpovědný za její zásobování. Ze své pozice neustále ztěžoval armádním představitelům situaci a minimalizovat zásobování vojska na únosnou mez. Po zahájení války se Sovětským svazem poslalo Slovensko na frontu 50 000 mužů, o něž se měl Zaťko starat. Peter Zaťko na armádě vždy maximálně šetřil, nikdy neopomenul zdůraznit, že jeho prioritou je zásobování civilního obyvatelstva a ne vojska, které válčí pro Slovensko nedůležitou válku. Tímto svým chováním značně podvazoval bojeschopnost slovenského vojska na východní frontě.

¹⁹⁶ Dále pod zkratkou ÚSSP.

¹⁹⁷ Zaťko, P.: *Kus našej hospodárskej problematiky*. Bratislava, Ústredné sdružení slovenského priemyslu, 194, s. 18-19.

„Začátkom roku 1942, keď vyvolávalo napredovanie nemeckej armády v ZSSR aj na Slovensku u niektorých germanofilsky orientovaných predstaviteľov HSLŠ priam eufóriu, pousiloval sa prispieť k víťazstvu Tretej ríše aj predseda slovenskej vlády dr. Vojtěch Tuka. Z ničoho nič ponúkol Nemcom zvýšiť počet slovenských vojakov na východnom fronte na 150 000 mužov.“¹⁹⁸ Peter Zaťko se rozhodl snahu o ďalší slovenskou mobilizaci rozhodně zhatit. Oznámil premiérovi, že nebude armádě schopen dodat boty. Tuka následně pozval Zaťka na jednání s ním a ministerstvem národní obrany. Zaťko k tomu poznamenal: „Nasledovala ostrá debata, na konci ktorej ma Tuka vyzval, aby som sa pod tlakom zodpovednosti osvedčil, či požiadavku vojska nemožno splniť za nijakých okolností, pričom poznamenal, že mi vláda môže dať príkaz na jej splnenie. Vyhlásil som, že za splnenie nemôžem za nijakých okolností vziať zodpovednosť a keby sa vláda odhodlala k takémuto príkazu, musel by som jej dať svoju funkciu k dispozícii. Nato Tuka zástupcom MNO¹⁹⁹ oznámil, že vzhľadom na túto situáciu bude treba od mobilizácie upustiť, a tým sa porada skončila. Pri rozlúčke ma generál Pulanich označil za nepriateľa armády číslo 1.“²⁰⁰

MNO posléze snížilo svůj požadavek na 50 000 párů bot, ale na to Zaťko reagoval úplně stejně, jako na původní požadavek a armádě nic neuvolnil. Do krajnosti situaci dohnal v polovině roku 1942, kdy Alexandru Machovi nedal ani 1 000 párů bot pro nově zřizovaný elitní útvar Hlinkovy gardy. Ke kauze vojenských bot se ve svých vzpomínkách na přípravu Slovenského národního povstání vracel i Imrich Karvaš: „Keď som preberal úrad predsedu Najvyššieho úradu pre zásobovanie,²⁰¹ Dr. Ing. Peter Zaťko ma žiadal, aby som nedovolil siahnuť na rezervu vojenských bagančí (20 000 ks), ktoré vytvoril v Baťovanoch, resp. v Bošanoch. Túto rezervu označil ako potrebnú pre prvé dni oslobodenia. Bolo to roku 1942 a chápal som to ako jasný náznak. Išlo predsa o vojenské baganče.“²⁰²

S tím jak válka pokračovala tlačilo nacistické Německo Slovenský štát ke zřízení centrálního zásobovacího úřadu - NÚZ. Peter Zaťko po dohodě s Imrichem Karvašem umě zmanipulovali Gejzu Medrického, aby se papírově stal předsedou nového vojensky důležitého úřadu Imrich Karvaš. Prakticky stál v čele úřadu Jozef Stanek, pravá ruka Petera Zaťka z ÚSSP, člověk který Zaťkovi pomáhal v kauze bot pro armádu. K obsazení úřadu Jozefem Stanekem Zaťko napsal: „Dr. Jozefovi Stanekovi som nemusel zdôvodňovať, že aj vo funkcii ako vedúci priemyselnej sekcie NÚZu musí pokračovať v duchu politiky Ústredne pre

¹⁹⁸ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 100.

¹⁹⁹ Ministerstvo národní obrany. Pozn. autora.

²⁰⁰ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 100.

²⁰¹ O vzniku Nejvyššího úřadu pro zásobování píše v dalším odstavci.

²⁰² Karvaš, I.: *Moje pamäti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994, s. 76.

hospodárstvo surovinové a priemyselné, ale som mu pripomenul, aby sa nikomu, ani predsedovi NÚZu,²⁰³ nezmienil o železnej rezerve vojenských bagančí a že i naďalej ňou bude disponovať len v dohode so mnou. Vtedy som, pravdaže, ani len netušil, aký veľký význam bude mať čo nevidieť táto dohoda. ukázalo sa to až v.r. 1944.“²⁰⁴

Peter Zaťko v roce 1941 intervenoval ve prospěch slovenských Židů. Ze své pozice předsedy slovenské průmyslové komory zdůrazňoval negativní dopady odsunu Židů na hospodářství Slovenska a žádal, aby minimálně hospodářští odborníci v zemi zůstali. „Když potom začali Židov naozaj vyvážať, rozhodli sme sa s dr. Karvašom, že túto záležitosť predložíme na schôdzi Komitétu hospodárskych ministrov, pretože sme zistili, že tu asi niet inej pomoci. Nedali sa získať ani spoľahlivé správy o tom, na čí rozkaz a prečo sa to robí.“²⁰⁵ Kedyž však následně odnesli Karvaš, Medrický a Zaťko žádost o zastavení transportů z hospodářských důvodů Alexandru Machovi, ten ji smetl ze stolu: „Vraj za autonómie sme tvrdili, že verejný život je na Slovensku bez Čechov nemožný a hľa, Čechov nemáme- a ide to. Pôjde to aj bez Židov - i v hospodárstve.“²⁰⁶

Zaťko se však nevzdal a nadále pracoval na záchraně alespoň části slovenských Židů. Nakonec se mu podařilo zachránit před transportem mnohé hospodářsky nezbytné Židy,²⁰⁷ včetně všech židovských pracovníků ústředního sdružení slovenského průmyslu.²⁰⁸ Bohužel se výjimky začaly udělovat až v roce 1942, tedy poté, co nejpočetnější transporty už opustily Slovensko.

Velmi důležitou kapitolou činnosti Petera Zaťka byla příprava zázemí pro Slovenské národní povstání. Ve svých vzpomínkách se vrací k práci, kterou se svými spolupracovníky, především s Jozefem Stanekem při přípravě SNP. „Myslím, že len málo ľudí...si v dostatočnej miere uvedomuje, že nebolo samozrejmosťou, keď po celé trvanie Povstania, ba ani po jeho zatlačení do hôr sa nepociťovali väčšie nedostatky v zásobovaní obyvateľstva a povstaleckej armády. Či bolo samozrejmé, že obyvateľstvo v oblastiach ovládaných Slovenskou národnou radou malo po celé trvanie povstaleckých bojov normálne prídely potravín? Či bolo samozrejmosťou, že napríklad ostnatý drôt, ktorý vyrábala továreň na západnom Slovensku, bol v značnom množstve povstaleckej armáde k dispozícii? Či to bol výsledok zázraku, že na Horehroní resp. v Tisovci čakalo povstalcov asi 15 000 párov vojenských bagančí... že v Radvani boli zásoby pneumatík, že na Horehroní, na Orave a v Zemianskych Kostol'anoch

²⁰³ Tj. Imrichu Karvašovi. Pozn. autora.

²⁰⁴ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 106.

²⁰⁵ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 86.

²⁰⁶ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994, s. 87.

²⁰⁷ Do této kategorie Zaťko zařazoval všechny Židy, u kterých to jen bylo možné.

²⁰⁸ Dle Zaťka bylo v ÚSSP asi 10% zaměstnanců Židů. A téměř všichni byli na vedoucích postech.

boli pre potreby bojov o oslobodenie uskladnené značné zásoby pohonných hmôt atď.? Mohlo to byť samozrejším?“

Slovenským národním povstaním prakticky skončila činnosť Petera Zaťka v hospodárskej politike Slovenského štátu. Na konci roku 1944 bol za svoju účasť na SNP odsouzen k smrti. Peter Zaťko však pred potlačením Slovenského národného povstania odešiel, spolu s ďalšími čelnými predstaviteľmi povstania, do Sovietskeho svazu, takže trest smrti na ňom nemohol byť vykonaný. Na Slovensko sa vrátil až se sovietskymi vojskami. Pri svojom návratu na Slovensko už mal ale ztíženú pozíciu. Do zeme prichádzal ako nekomunista. K situácii pri oslobodzovaní východného Slovenska napísal Ladislav Feierabend: „Teror vládne na východnom Slovensku a Rusové všade rozpúšťajú národné výbory, ktoré nejsou komunistické, a nekomunistám nedovoľujú prístup do niektorých oblastí. Nepustili dr. Petera Zaťka z Podkarpatskej Rusi na Slovensko.“²⁰⁹

Peter Zaťko sa po celú dobu svojej aktívnej práce na ÚSSR snažil minimalizovať válečné ztráty Slovenska. Proti Slovenskému štátu vystupoval od počiatku jeho existencie, čo si stvrдил odmítnutím ministerského kresla. Spoločne s Imrichom Karvašem, Jozefom Stanekom a čiastočne i s Gejzou Medrickým sa snažili rozvíjať mierový priemyslový potenciál Slovenska, omezovali zbrojenie a zapojenie Slovenského štátu do vojny. Peter Zaťko s Imrichom Karvašem otvorene podporovali Slovenské národné povstanie a otvorený slovenský odpor proti nacizmu.

4.2 Čechoslováci mimo Slovenský štát

Situácia exilových predstaviteľov Československa bola ztížená tým, že často o situácii ve Slovenskom štáte nemali presné informácie. Komunisté sa ve svojich prácach často omezovali na nenávisťnú rétoriku voči nacistickému ľudáckemu režimu a na komunistickú propagandu. Exiloví predstavitelia Československa ve Spojenom kráľovstve naopak neustále teoretizovali o ideálnom budovcom štátnom usporiadaní a spousta času strávili spory medzi sebou, jako například pri sporu Edvarda Beneša a Štefana Osuského. Kdýž sa zabývali stávajúcou situáciou v Protektoráte Čechy a Morava a ve Slovenskom štáte, snažili sa, na rozdiel od komunistů, používať presné informácie, ktoré z okupovaných častí republiky mali.

²⁰⁹ Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III*. Brno, Atlantis, 1994, s. 198.

4.2.1 Exil v Sovětském svazu

Z československých představitelů exilu v Sovětském svazu jsem si pro svou práci vybral prvního československého komunistického prezidenta Klementa Gottwalda, ministra zemědělství Julia Ďuriše a premiéra Zdeňka Fibingera. K nim jsem přiřadil i pozdějšího prezidenta Gustáva Husáka, který sice nepůsobil (až do potlačení SNP) v exilu, ale svou práci je tematicky mnohem blíže sovětskému exilu, než představitelům Slovenského štátu.

Mezi slovenskými komunisty se po vzniku klerofašistického Slovenského štátu a napadení Sovětského svazu nacistickým Německem rozmohla myšlenka, že po konci války a rozhodném sovětském vítězství by bylo příhodné, kdyby se ze Slovenska stala nová sovětská republika. Čeští komunisté byli vždy pro obnovu Československa. Postupně se oba tyto proudy sjednotily a myšlenka Slovenska, jakožto sovětské republiky byla zavržena.

Dalším specifickým v pracích komunistických představitelů Československa bylo, že o Německu nepsali a nehovořili jako o nacistickém, ale jako o fašistickém. Toto chybné označení se u nás hojně používalo po celou dobu totalitní komunistické vlády. Motiv byl jasný: oddělit vše spojené s německým režimem od režimu sovětského. Nešlo tedy používat přídomek nacistické, neboť evokuje celý pravý název německého režimu, tj. národně socialistické Německo. Pro komunisty bylo nepřijatelné přiznat, že jejich úhlavní nepřítel byla socialistická země.

Julius Ďuriš

Julius Ďuriš byl slovenský komunistický politik, jeden z čelních komunistických exilových představitelů. Po válce se stal ministrem zemědělství ve Fibingerově vládě, následně i v Gottwaldově vládě. Zásadním způsobem se podílel na kolektivizaci zemědělství a na pozemkové reformě. Od roku 1953 byl po 10 let ministrem financí. Z komunistické strany byl vyloučen v roce 1970. Ve svých pracích ve čtyřicátých letech se jako aspirant na ministra zemědělství dotýkal především polnohospodářských otázek.

V roce 1945 počítal Julius Ďuriš stav zemědělské produkce. poměřoval přitom předválečný a současný (1945) stav zemědělské a živočišné produkce, z těchto čísel se dá lehce vyčíst, jak se za války zemědělství vyvíjelo. Ovcí na Slovensku bylo v roce 1945 280 tisíc, v roce 1938 414 tisíc. Koz bylo 83 tisíc, dříve 100 tisíc, koní bylo 140 tisíc, v roce 1938 258 tisíc, hovězího dobytka bylo 787 tisíc, dříve 1 038 tisíc a vepřového dobytka bylo 402 tisíc, dříve 890 tisíc. K tomu se předpokládal i velký úbytek drůbeže, pravděpodobně více než

50%.²¹⁰ Jak vidno, živočišná produkce na Slovensku za války značně upadla. Je zajímavé, že ačkoli i v českých zemích poklesla živočišná výroba, nebyl pokles ani zdaleka tak radikální jako na Slovensku, u některých zvířat stav za války dokonce rostl, např. u koz a ovcí.²¹¹ U těchto statistik je nutno vzít v potaz, že v roce 1945 ještě nemohly centrální úřady přesně stavy zvířat spočítat a bylo v zájmu zemědělců své majetky podhodnocovat.

Dále Julius Ďuriš pokračoval v hodnocení inflace zemědělské produkce za války. Především živočišná produkce velmi zdražila, některé druhy červeného masa až 10x, což samozřejmě souvisí s velkým poklesem stavu zvířat. Rostlinná produkce se zdražila nepoměrně méně u některých plodin o 200%, u jiných o 300%.

Mimo tyto výčty se Julius Ďuriš ve svých polnohospodářských přednáškách omezuje na zavržení minulého, dle něj hospodářsky neefektivního a nespravedlivého, režimu a na propagování myšlenek komunismu v hospodářství: vyvlastňování velkých vlastníků, především kolaborantů a aristokracie, mechanizaci, scelování pozemků aj. O minulém hospodářském systému prostě konstatuje: „Celé národy byly uměle a násilím udržovány na nízké úrovni zemědělské výroby. Kapitalističtí velkostatkáři se dělili s továrníky a s bankéři na tomto vykořisťování rolníků, jak o tom dodnes svědčí hospodářské a kulturní poměry na naší vesnici.“²¹²

Zdeněk Fierlinger

Zdeněk Fierlinger byl předsedou prvních dvou československých vlád. Byl sociálně demokratický politik, po únoru 1948 se zásadním způsobem podílel na zániku sociální demokracie a na jejím začlenění do komunistické strany. Za války byl blízkým spojencem Klementa Gottwalda, s nímž spoluvytvářel program moskevského exilu a následně i prvních československých vlád. Ve vrcholné politice jako komunistický funkcionář vydržel až do poloviny šedesátých let.²¹³

Ač byl Zdeněk Fierlinger sociální demokrat, už za války byla jeho rétorika velmi podobná rétorice komunistické, vlastně byla s komunistickou rétorikou úplně shodná. Vyznačovala se nepokrytým obdivem k Sovětskému svazu a všemu s ním spojenému. Na konci roku 1941 s jistotou hovořil o jasném vítězství Sovětského svazu. Na druhou stranu při

²¹⁰ Ďuriš, J.: *Přítomnost a budoucnost československého zemědělství*. Praha, Ministerstvo zemědělství, 1945, s. 15.

²¹¹ U ovcí o celých 520%.

²¹² Ďuriš, J.: *Hradecký program*. Praha, Ministerstvo zemědělství, 1947, s. 10-11.

²¹³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Fierlinger Čteno dne 15.6.2011.

všech příležitostech kritizoval Háčovský protektorát i Tisovskou republiku a projevoval celkovou nenávisť k Hitlerovskému Německu.

O exploataci československého zemědělství nacisty například napsal: „Sedláci Jugoslávie, Rumunska, Maďarska, Slovenska a zemí Českých jsou nuceni odvádět velkou část své úrody, aby žaludek krvavých fašistických psů byl naplněn, aby německé děti byly syty, zatím co české děti chřadnou podvýživou.“²¹⁴

Podobně píše Zdeněk Fibinger i o využívání českého a slovenského průmyslu: „Němečtí fašisté se vás bojí, vědí dobře, že na této černé mase otroků²¹⁵ spočívá síla jejich armády. Vědí dobře, že zakolísá-li průmyslová fronta, octne se i armáda v poli v strašném nebezpečí. Neváhejte déle, zasad'te poslední ránu německým fašistům, kteří krvácejí na bojištích pod mocnými údery Rudé armády a jejichž síly vůči hledě tají a mizí...Nejen činy jednotlivců, nýbrž též společný postup a akce kolektivní jsou nutné. Zahod'te nástroje, zničte stroje! Zastavte práci všemi prostředky a všemi způsoby.“²¹⁶

Klement Gottwald

Klement Gottwald byl vedoucím představitelem komunistického odboje Československa. po válce se stal druhým (po Zdeňku Fierlingerovi) předsedou československé vlády, zinscenoval únorový komunistický převrat v roce 1948 a poté byl až do své smrti prezidentem Československa. Klement Gottwald se ve svých projevech dotýkal především politických a ideologických podmínek existence Slovenského štátu a Protektorátu Čechy a Morava. Uvědomoval si hospodářský význam obou zemí pro vojenský potenciál nacistického Německa, jakožto úhlavního nepřitele komunismu a Sovětského svazu.

I proto Gottwald neustále vyzíval k domácímu odboji, k ozbrojenému odporu proti nacistické nadvládě. Takovýto odpor by měl docílit oslabení německého válečného hospodářství, ztížit Němcům zásobování a zásadním způsobem tak přispět k vojenskému úspěchu na východní frontě, i v celé světové válce. Gottwald si dobře uvědomoval, jaký hospodářský potenciál představovalo pro Hitlera Československo a vyzíval Čechy i Slováky k jeho sabotáži. Gottwald k tomu řekl: „Němci ztrácejí denně velké spousty válečného materiálu na frontách, zejména na frontě sovětsko-německé. Válečný průmysl v Německu

²¹⁴ Fierlinger, Z.: *Od Mnichova po Košice 1939-1945. Výbor z rozhlasových projevů Zdeňka Fierlingra velvyslance ČSR v SSSR*. Praha, Práce, 1946, s. 95.

²¹⁵ Tím jsou myšleni průmysloví dělníci z okupovaných a spojeneckých zemí. Pozn. autora.

²¹⁶ Fierlinger, Z.: *Od Mnichova po Košice 1939-1945. Výbor z rozhlasových projevů Zdeňka Fierlingra velvyslance ČSR v SSSR*. Praha, Práce, 1946, s. 114-115.

samém je brzděn silným bombardováním a nedostatkem vhodných pracovních sil. Problém stálé, plynulé náhrady ztraceného a opotřebovaného válečného materiálu je proto pro Německo stále ostřejší a Němci jsou stále více odkázáni na válečnou výrobu v okupovaných zemích.“²¹⁷

Gustáv Husák

Gustáv Husák by měl být správně zařazen do kapitoly 4.1 Reprezentanti Slovenského štátu, tematicky však lépe zapadá mezi komunistické představitele odboje. Husák sice za války žil ve Slovenském štátě, ale už od jeho vzniku byl činný v ilegálních komunistických odbojových organizacích a velmi aktivně se podílel na organizaci a průběhu Slovenského národního povstání.²¹⁸ Po potlačení povstání utekl na Ukrajinu a na Slovensko se vrátil společně se sovětskými vojsky a exilovou komunistickou reprezentací.

Gustáv Husák byl vždy předním kritikem Tisovského klerofašistického státu. Ve svých vzpomínkách napsal: „Tisovský režim ustlal slovenské buržoazii a maloměšťáctvu na měkkém a pěstoval tzv. ideologii tlustého střeva: buď rád, že se najíš líp než jiní a buď zticha. Jsme malí a nic nezmůžeme. Musíme se přikrčit. Těžko si lze představit odpornější režim, než byla tahle farářská republika.“²¹⁹ V Husákových slovech je patrná podjatost k režimu a ideologický odpor, ale pokud si odmyslíme expresivnost v Husákových slovech, můžeme mu dát za pravdu. Všichni demokratičtí představitelé Slovenského štátu se ve svých vzpomínkách na dobu Druhé světové války shodovali, že nový stát byl špatný, ale byl nejmenším zlem. Státu pomáhali, aby se měli alespoň trochu dobře, lépe než např. Češi v Protektorátu Čechy a Morava. Shodovali se, že Slovensko je slabé a pouze führer jej může ochránit před maďarizací. To tvrdili Karvaš, Medrický i Zaťko.

K tomu Husák dodává, že slovenský národ ani nearizoval,²²⁰ ani nezbohatl na válečné konjunktře,²²¹ a proto se posléze proti režimu vzbouřil. Jako jediný z komunistických představitelů byl v přímém styku se slovenským režimem, proto jsou jeho poznámky k němu trochu víc konkrétní, než tomu bylo u ostatních komunistů, kteří se často omezovali na ideologické a politicko-hospodářské fráze.

²¹⁷ Gottwald, K.: O některých otázkách našeho domácího odboje. In.: Gottwald, K.: *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946*. Praha, Svoboda, 1948, s. 210.

²¹⁸ Na spolupráci s Gustávem Husákem při organizaci Slovenského národního povstání často ve svých pracích vzpomínají Imrich Karvaš a Peter Zaťko.

²¹⁹ Husák, G.: *Povstání pracujícího lidu*. In.: Husák, G.: *K Slovenskému národnímu povstání*. Praha, Mladá fronta, 1974, s. 39.

²²⁰ Velké slovenské podniky. A pokud arizoval, tak o činnosti stejně nerozhodoval.

²²¹ S tím lze opět souhlasit.

Při četbě statí představitelů Československa žijících v sovětském exilu je, jak jsem již napsal výše, nutno vzít na vědomí, že o domácí situaci, obzvlášť po červnu 1941, neměli přesné informace. A to ani o situaci politické, natož o hospodářství. Jejich projevy tak většinou sestávají z politických proklamací o neomylnosti Sovětského svazu, rozhodné prohře nacistů, kolaboraci Háchy, Tisa a jejich vlád a návratu komunistické emigrace, která domácí československé poměry uvede do správných kolejí.

Komunističtí představitelé neustále zdůrazňovali nutnost zapojení Čechů a Slováků do boje proti nacistickému Německu, a to jak přímým ozbrojeným bojem s okupanty, tak i sabotáží nacistického hospodářského zázemí. Vždy poukazovali na nevělu armády Slovenského štátu bojovat na německé straně proti svým bratrům v Sovětském svazu a na fakt, že Slováci hromadně sbíhají k partyzánům a k Rudé armádě.

Posláním českého a slovenského národa v boji proti nacismu byla sabotážní a partyzánská činnost. Tím měli Češi a Slováci zásadním způsobem oslabit hospodářskou kondici nacistického Německa a napomout tak jeho vojenské porážce v Druhé světové válce.

4.2.2 Exilová vláda ve Spojeném království

Z představitelů britského exilu jsem si pro svou diplomovou práci vybral osobu prvorepublikového národohospodáře a ministra financí exilové vlády Ladislava Karla Feierabenda²²² a předsedu československé strany lidové, předsedu exilové vlády a následného náměstka premiéra Jana Šrámka.²²³

Podobně jako českoslovenští exiloví představitelé v Sovětském svazu, ani jeho reprezentanti ve Spojeném království neměli přesné informace o domácím dění. Jak již jsem předestřel výše, jejich práce často sestávala z teoretických koncepcí ideálního uspořádání Československa a vnitropolitických bojů uvnitř exilových organizací.

Britskému exilu však nemůžeme upřít nesporné zásluhy na poli diplomatickém, kdy navázal kontakty s většinou zemí světa, zásadně se podílel na vytvoření spojeneckých vazeb i na financování exilových organizací, včetně československého vojska v Sovětském svazu. Ohledně českého a slovenského hospodářství znali jen některá fakta, ty na rozdíl od sovětského exilu ideologicky nezkreslovali.

²²² Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky I.* Brno, Atlantis, 1994. Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky II.* Brno, Atlantis, 1994. Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III.* Brno, Atlantis, 1996.

²²³ Šrámek, J.: *Politické projevy v zahraničí.* Praha, Výkonný výbor československé strany lidové, 1946.

Ladislav Karel Feierabend

Ladislav Karel Feierabend byl prvorepublikový národohospodář, představitel agrární strany, předseda Československé obilní společnosti a velký zastánce družstevnictví. V exilové vládě ve Spojeném království zastával funkci ministra financí. Po skončení války vstoupil do národně socialistické strany. Po únoru 1948 emigroval do Anglie.

Po zahájení práce v exilové vládě řešil Ladislav Karel Feierabend, jaký bude po skončení války, jejíž vítězný konec pro Československo věřil, nový politicko-hospodářský systém země. Zda se bude kontinuálně pokračovat v politice První republiky, nebo se přistoupí k mírné socializaci a znárodnování velkých průmyslových závodů a zda se přistoupí k radikálnější pozemkové reformě. Feierabend byl stoupencem právě těchto kroků, tj. znárodnění strategických podniků a rovnějšímu přerozdělení zemědělských pozemků.

Na začátku ledna 1942 se Ladislav Feierabend stal ministrem financí exilové vlády. Z tohoto postu zajišťoval finance pro Československo, například i pro československou armádu v Sovětském svazu. V této armádě byli hojně zastoupeni zběhnutí slovenští vojáci. Peníze Československu půjčovalo především Spojené království, vzorem pro půjčky byly americké zákony o půjčce a pronájmu. Každý rok exilová vláda hospodařila s rozpočtem kolem 3 milionů liber.

Další z exilových činností Ladislava Feierabenda, jakožto ministra financí byla příprava měnové reformy po válce: „Jako ministr financí jsem hned myslil na měnovou reformu po návratu domů. Reforma předpokládala výměnu znehodnoceného oběživa.“²²⁴ A taky vytvoření jedné měny ze dvou. Zajímavostí je, že na nové měně, připravované v roce 1942, měly být pouze české a slovenské texty. Už v roce 1942 tak bylo jasně naznačeno, že Němci s Maďary budou odsunuti a Zakarpatská rus bude asi ztracena a Poláků taky ubude, takže není třeba na bankovky umísťovat texty v jazycích těchto menšin.

V roce 1944 byl Ladislav Feierabend včele československé delegace na měnové konferenci v Bretton-Woods, kde byly dohodnuty nejdůležitější principy fungování nového světového měnového systému. Společně s ním na jednání Československo zastupovali i Ervín Hexner a Antonín Basch.

K některým aspektům fungování hospodářství Slovenského štátu se Ladislav Karel Feierabend stavěl docela uznale, když například napsal: „Materiálně se Slováci zle neměli a země dělala dojem, že na válce vydělala.“²²⁵

²²⁴ Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky II.* Brno, Atlantis, 1994, s. 224.

²²⁵ Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III.* Brno, Atlantis, 1996, s. 185.

Jan Šrámek

Jan Šrámek byl předním Představitelem První československé republiky, předsedou Československé strany lidové a v letech 1940-1945 předsedou exilové vlády ve Spojeném království. Po roce 1945 byl náměstkem československých premiérů až do únorového převratu v roce 1948, kdy ačkoli se obával, krachu akce demokratických ministrů, podal jako jeden z nich demisi a ke komunistickému puči tak přímo přispěl. Po únorových událostech byl komunistickými představiteli až do své smrti internován v domácím vězení.²²⁶

K hospodářským dopadům Druhé světové války na hospodářství Československa napsal: „Jen jedno bych vám tu však chtěl připomnět: Po této válce budeme chudí, protože zchudlý bude celý svět. A i když se nám již nyní podařilo zajistit ze zahraničí alespoň nejnnutnější životní potřeby a suroviny pro první dny našeho obnoveného státu, budeme přesto všichni stát před nesmírně těžkými úkoly.“²²⁷

Podobně jako komunističtí představitelé československého exilu vyzíval obyvatelstvo Protektorátu Čechy a Morava i Slovenského štátu k rezistenci vůči nacistickému Německu a k sabotáži německého válečného průmyslu: „...nesmíme ještě složit ruce v klín...záleží na tom, jak se kdo o německou porážku zaslouží a jak ji urychlí. Němci se v poslední době snaží vybudovat z Československa svoji největší zbrojnici a Spojencům je toto jejich úsilí známo. Hrozí nám proto nebezpečí, že náš průmysl, jestliže se skutečně stane páteří německé válečné výroby, stihne strašlivý osud, kterým byl stížen průmysl německý a jeho střediska.“²²⁸ Toto Šrámkovo varování se následně i vyplnilo, nejen v českých zemích, kde byly bombardovány Praha, Brno či Plzeň, ale i na Slovensku například při bombardování rafinérií v Bratislavě.

Britský exil, podobně jako ten sovětský neměl o dění v okupovaných částech Československa přesné informace. Exiloví politici a ekonomové se snažili získat co nejvíce informací, přesto se jejich názory v otázkách národohospodářských dotýkají především budoucího uspořádání státu a jeho hospodářství. Představitelé britského exilu byli ve svých projevech a statích exaktnější a ideově méně zaujatí než komunisté. Snažili se především materiálně a věcně zajistit podmínky pro obnovení československého státu.

²²⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_%C5%A0r%C3%A1mek Čteno dne 15.6.2011.

²²⁷ Šrámek, J.: *Politické projevy v zahraničí*. Praha, Výkonný výbor československé strany lidové, 1946, s. 56.

²²⁸ Šrámek, J.: *Politické projevy v zahraničí*. Praha, Výkonný výbor československé strany lidové, 1946, s. 56.

4.2.3 Ostatní autority

Do podkapitoly ostatní autority jsem zařadil dvě skupiny. První jsou američtí Slováci, kteří představovali důležitou sociálně-politickou sílu působící při vzniku První československé republiky. K nim se často dovolával režim Slovenského štátu, když zdůvodňoval, že nový stát je pouze naplněním odvěkých přání národní politické a ekonomické samostatnosti všech Slováků, především těch žijících v Americe, jak to také formulovali v Pittsburghské deklaraci.

Druhou část této podkapitoly jsem věnoval Karlu Englišovi, nejvýznamnějšímu českému prvorepublikovému ekonomovi. Jak uvidíme níže v textu, Karel Engliš se konkrétní situaci ve Slovenském štátě a ani v Protektorátu Čechy a Morava nevěnoval, ale můžeme čerpat z jeho teoretických úvah na téma volné nebo řízené hospodářství.²²⁹

Američtí Slováci

Postoj amerických Slováků vůči existenci samostatného Slovenského štátu byl v březnu 1939 nejasný, především z toho důvodu, že v Americe chyběly kompletní informace o ději ve střední Evropě. Jakmile se situace okolo Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského štátu ustálily, zaujali američtí Slováci k novému Slovenskému štátu spíše kladný postoj. Většina Slováků v Americe měla informace o novém státu zprostředkovaně od oficiálních periodik Slovenského štátu a od jeho nejvyšších autorit, a tak brzy uvěřili v prospěšnost tohoto uskupení.

Především americkým Slovákům vadil fakt, že Československo nebylo navzdory Pittsburghské dohodě federalizováno. Slovenský stát pak pro ně představoval zemi Slováků, v níž se konečně naplnily slovenské aspirace samosprávy vlastních věcí, aspirace politické, ale i hospodářské.

Premiér Jozef Tiso přitom slovenským krajanům psal:

„Drahí bratia a sestry!

Radujte sa spolu s nami a majte v srdci potešenie, že práca vaša a naša nebola daromná, že obeť vaše i naše dosiahli požehnanie Božieho, lebo národ slovenský žije dnes slobodný vo svojom samostatnom Slovenskom štáte! Prvá slovenská štátnosť, predstavovaná

²²⁹ Engliš, K.: *Hospodářské soustavy*. Praha, Vyšehrad.

v histórii útvarom Veľkomoravským²³⁰ a zaniknutá v dávnovekosti, vzkriesená bola dňa 14. marca t.r. v podobe Slovenského štátu!

Znovuzrodený štát slovenský je teda stelesnením dejinnej túžby národa slovenského po slobode a samostatnosti.²³¹

„Časť Slovákov, se ale k nové zemi stavila negativně. Redaktor Slovenskej obrany napísal: „Strednú Európu zachvátila hrozná politická krútnava a tá pohltila i našu drahú Česko-Slovenskú republiku, ktorú sme my, americkí Slováci, vlastnou krvou a mozol'ňami stvorili...“ Wisconsinský Slovák napísal: „My veríme a žijeme v presvedčení, že slovenský národ jedine po boku národa českého môže slobodne žiť...“²³²

Oba tábory se ve svém pohledu na Slovenský štát spojily v roce 1941, po vstupe USA do Druhej svetovej vojny. Věrnost americké vlasti po vyhlášení vojny nacistickému Německu a faktickém vstupe do vojny se Slovenským štátem více nenechávala prostor pro širší sympatie s klerofašistickým režimem.

Karel Engliš

Karel Engliš byl nejvýznamnějším ekonomem První československé republiky byl ministrem financí několika prvorepublikových vlád a před Druhou světovou válkou působil jako guvernér národní banky československé. Za vojny se Karel Engliš stáhl z veřejného života, do uzavření českých vysokých škol působil jako profesor na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze.

Karel Engliš byl především ekonomický teoretik. O řízeném hospodářství, které bylo za vojny zaváděno téměř ve všech státech Evropy se ve svých publikacích vždy zmiňoval pouze v obecné formě, nepsal o konkrétních případech, jako bylo hospodářství Slovenského štátu, nebo hospodářství Protektorátu Čechy a Morava.

Řízené hospodářství,²³³ je systém, který stojí v opozici ke kapitalismu. Engliš jej nazývá solidarismem.²³⁴ Solidarismus je systém, kdy národ je předmětem péče státu směrem k ideálu života, zdraví a v neposlední řadě i kultury. To je samozřejmě ideální definice

²³⁰ Slováci se za vojny neustále dovolávali kontinuity Slovenska na Veľkomoravskou ríši. Jednalo se samozřejmě o demagogickou interpretaci dějin.

²³¹ Tiso, J.: *Posolstvo J. Tisu slovenským krajanom*. In.: *Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv. II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K, s. 140-141.

²³² Kirschbaum, J.: *Americkí Slováci a vznik prvej Slovenskej republiky*. In.: *Na cestě k štátnej samostatnosti. Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského*. Ed. Bobák Ján. Martin, Matica slovenská, 2002.

²³³ Engliš o válečném hospodářství nepíše, píše pouze o řízeném hospodářství. Válečné hospodářství je speciální případ řízeného hospodářství v době vojny.

²³⁴ Můžeme použít i pojem komunismus, komunismus v pravém slova smyslu.

solidarismu (komunismu), praxí se již Engliš nezabýval. Výroba se uskutečňuje ve státních závodech, kde se vyrábějí statky a tvoří důchody, stát jakožto hybatel hospodářství se snaží najít rovnováhu mezi výrobou a spotřebou.²³⁵

Ve své práci se Karel Engliš snaží hospodářské soustavy osvětlit maximálně možně bez hodnotících soudů. Popisuje nejrůznější vlivy působící na zaměstnance v rozdílných hospodářských soustavách. Vše však jen na teoretické úrovni.

Karel Engliš zásadně podcenil roli informací v ekonomice a z toho plynoucí alokace zdrojů. Protože v řízeném hospodářství stát řídí vše, včetně cen statků, jsou ceny uměle vytvořené. Ztrácí tak svou alokační funkci. Ve volném hospodářství mají ceny zásadní informační a alokační funkci, kterou plánované hospodářství není schopno, alespoň v jeho dosud známých formách, nijak nahradit. Z toho poté plyne nesoulad mezi výrobou a spotřebou, který bývá v delším časovém horizontu pro takováto hospodářství typický.

K řízenému hospodářství přistupoval Karel Engliš pouze teoreticky. Ke konkrétním příkladům z hospodářské praxe se za války, ani po ní nevyjadřoval.

²³⁵ Engliš, K.: *Hospodářské soustavy*. Praha, Vyšehrad, 1946, s. 66a-66b.

5 OD SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ PO KONEC VÁLKY

Slovenské národní povstání představuje historický předěl v dějinách Slovenského štátu. V roce 1944 už bylo jasné, že válka neskončí německým vítězstvím. Slovenský štát byl ve válce spojencem nacistického Německa, hrozilo mu tak, že po válce bude na straně poražených států. Za účelem rehabilitace Slovenska v Evropě a pomoci Rudé armádě v osvobození Slovenska od nacismu rozpoutaly reakční síly na konci srpna 1944 Slovenské národní povstání. „Nemali inú alternatívu. Situácia sa zhoršovala, posledné pozostatky slovenskej papierovej nezávislosti boli zmazané a Slovensko sa stávalo stále viac a viac obyčajnou nemeckou provinciou.“²³⁶

Slovenské národní povstání je zároveň, podobně jako samotná existence Slovenského štátu, velmi kontroverzní kapitolou slovenských dějin. Při hodnocení SNP vždy záleží na politickém smýšlení autora a na době a zemi, kde své hodnocení publikoval. Většina historiků a politologů se shoduje na tom, že Slovenský štát byl svým způsobem politickým projektem určitých zájmových a ideologických skupin obyvatelstva, a že většina slovenského národa s rozbitím Československa nesouhlasila a klerofašistický slovenský režim nepodporovala.

Slovenské národní povstání je jedněmi glorifikováno, jakožto vzepětí demokratických (dříve socialistických a komunistických) sil uvnitř slovenského národa, druhými haněno jako naprosto nepromyšlená akce, která vedla k utrpení a smrti desetitisíců nevinných lidí a jejíž pozitivní výsledky jsou rozporuplné.²³⁷ K důvodům vypuknutí povstání píše Josef Lettrich: „Nijaká tyrania, nijaké násilie nemôže natrvalo umlčať živé sily národa a udusiť jeho prirodzené túžby po slobode. Česi, Slováci a Podkarpatskí Rusíni dosiahli svoju národnú slobodu a štátnu nezávislosť v Československej republike...nikdy sa nezmierili s násilným stavom, vytvoreným mníchovskou dohodou...tým menej s nemeckou okupáciou Čiech a Moravy, s utvorením nemeckého Protektorátu Čechy a Morava a satelitného Slovenského štátu...“²³⁸

²³⁶ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 137.

²³⁷ Právě v těchto dvou naprosto kontrastních názorech je SNP velmi podobné českému atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha a sním spojené heydrichiádě.

²³⁸ Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 153.

5.1 Slovenské národní povstání

Slovenské národní povstání bylo vedeno slovenskými generály Jánem Goliánem²³⁹ a Rudolfem Viestem, kteří byli po skončení povstání popraveni v nacistickém koncentračním táboře. V čele povstání ale stáli vojáci z mnoha evropských zemí. Byli to jak výsadkáři a partyzáni ze Sovětského svazu, tak i vojáci západních mocností. Povstání mělo centrum na středním Slovensku v Bánské Bystrici, jeho politické vedení mělo dvě křídla: demokratické a socialistické (tj. sociální demokrati a komunisti). Obě tato politicky nesourodá křídla se spojila, stejně jako západní a sovětské výsadkáři, s vidinou společného cíle a utvořila revoluční vládu tzv. Slovenskou národní radu.²⁴⁰

Pozdější prezident Československa Gustáv Husák napsal k přípravám na SNP: „V přípravách na povstání a v jeho průběhu bylo dosaženo široké národní jednoty, politicky vyjádřené spolupráci všech demokratických a protifašistických složek.“²⁴¹ Na spolupráci Gustávem Husákem při přípravě Slovenského národního povstání vzpomíná ve své knize často Imrich Karvaš, což potvrzuje spolupráci různých ideologických frakcí slovenské politické scény.

Ze strany zásobování nemělo SNP vážnějších problémů. Jak již jsem napsal v kapitole věnované Imrichu Karvašovi a Peteru Zaťkovi, tito dva národohospodáři se svými spolupracovníky připravili pro SNP perfektně zázemí. Na povstaleckém území byl dostatek nezbytných vojenských materiálů i potravin, povstalci měli mnohem více finančních prostředků než centrální slovenská vláda. Zásobování bylo skvěle zajištěno.

Povstání vypuklo v druhé polovině srpna roku 1944. Po spojení jednotek partyzánů (posílených o zahraniční vojenskou pomoc) se slovenským vojskem začali povstalci rychle obsazovat středoslovenská města. Civilní obyvatelstvo se okamžitě přidalo na stranu povstalců, pomáhalo jim a samo se zapojilo i do ozbrojeného odporu proti nacismu. Ihned po propuknutí povstání požádala slovenská vláda o pomoc proti povstalcům nacistické Německo.²⁴² Němci, vědouce, že bez košické dráhy jsou jejich jednotky na Ukrajině ve velmi

²³⁹ Ján Golián byl původním velitelem partizánských povstaleckých sil. Po svém zatčení a mučení doznal mnohá fakta spojená se SNP, což mimo jiné velmi přitížilo Imrichu Karvaši. Golián na něj ukázal jako na spojence povstalců, který pro povstalce převedl pbrovské finanční prostředky do bánské Bystrice. Pro Imricha Karvaše bylo velmi nesnadné se z těchto podezření vymluvit.

²⁴⁰ Předsedy rady byli Vavro Šrobár a Karol Šmidke, členy předsednictva byl Gustáv Husák, ale i Jozef Lettrich, Ján Ursíny a Daniel Ertl.

²⁴¹ Husák, G.: *Po roce*. In.: Husák, G.: *K Slovenskému národnímu povstání*. Praha, Mladá fronta, 1974, s. 27.

²⁴² „...revolučné pomery prinútili Dr. Jozefa Tisa a slovenskú vládu urobiť osudné rozhodnutie. Minister národnej obrany gen. Ferdinand Čatloš oznámil 29. augusta 1944 večer v bratislavskom rozhlase slovenskej verejnosti, že jednotky nemeckej armády vstúpili na Slovensko, aby obnovili pokoj a poriadok.“ In.: Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993, s. 161.

složité zásobovací situaci, proti povstání ihned zasáhli. Na Slovensko poslali jednotky z Polska, Protektorátu Čechy a Morava a Rakouska, z Balkánu i z Ukrajiny. Zásah proti povstalcům byl rychlý a drtivý. Okupace Slovenska byla zahájena.

Při poradách o možnosti ozbrojeného odporu v roce 1942 upozorňoval Peter Zaťko generála Malára, že slovenská armáda nebude početnější než 100-120 tisíc mužů a nevydrží déle než 1,5-2 měsíce bojů. Hlavním problémem bylo zásobování těžkým vojenským materiálem od Spojenců. (Tedy materiálů, které si Slováci nemohli opatřit sami.) Zaťko si za potíže v zásobování vojenským materiálem později sám sypal popel na hlavu, když se vracel k roku 1943: „Nemci vtedy žiadali vybetónovanie plochy niektorých letísk. Nemal som možnosť s niekým sa poradiť, či zaujať stanovisko proti tejto požiadavke. Bolo treba konať rýchlo. Požiadavka sa dostala do úsporného a kontrolného výboru snemu, kde som k nej zaujal negatívne stanovisko, a tak rozpočtový výbor preliminované položky zamietol. K príslušným investíciám teda nedošlo. Nebolo to ľahké rozhodnutie, pretože som si uvedomoval, že takéto letiská budú potrebovať i spojenci a aj z hľadiska odboja by tu bol určitý záujem. U mňa však rozhodla skutočnosť, že keď to žiadajú Nemci, musia mať na tom osobitný záujem. V jeseni (1944) už cez Povstanie sme museli, bohužiaľ, konštatovať, že betónová plocha na letisku Tri duby by bola pre nás vhodná.“²⁴³

O problémech v zásobování vojska především těžkou vojenskou technikou píše i Ladislav Karel Feierabend, který konec Slovenského národního povstání shrnuje následovně: „Němci oznámili 4. listopadu, že Slovensko bylo vyčištěno od povstaleckých band, které ztratili 4 000 mrtvých,²⁴⁴ 15 000 zajatých, 104 tanky, 300 děl a dva obrněné vlaky, a že vůdci generálové Viest a Golian byli zajati. Němci prý taky osvobodili 20 000 německých příslušníků před komunistickými partyzány.“²⁴⁵

5.1.1 Hospodářské dopady povstání

Slovenským národním povstáním definitivně skončila léta slovenské hospodářské konjunktury a začala doba úplné okupace Slovenska, exploatace slovenského hospodářství a ničení slovenského bohatství. Peter Zaťko ze Slovenska utekl a ústřední sdružení slovenského průmyslu i národní úřad pro zásobování ovládly prorežimní síly. V ÚSSR byli hojně zatýkáni

²⁴³ Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomína*. Liptovský Mikuláš, Tranoscus, 1994, s. 129.

²⁴⁴ Toto číslo se dá označit za silně podhodnocené. Pozn. autora.

²⁴⁵ Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III*. Brno, Atlantis, 1996, s. 185.

židovští pracovníci a dodatečně posílání do koncentračních táborů. Nacisté tak brzy získali kontrolu nad veškerou průmyslovou produkcí a jejími zásobami na Slovensku.

Po zatčení a uvěznění Imricha Karvaše ovládli nacisté i slovenskou národní banku. Ihned zkonfiskovali zásoby zlata, stříbra a deviz, které zbyly v Kremnici a v Bánské Bytčici. (Převážná část těchto prostředků byla ze Slovenska letecky evakuována před potlačením povstání.) Zároveň začali tisknout velké množství peněz, které uváděli do oběhu a kupovali si tak slovenské zboží. Tím však rozpoutali vysokou inflaci a značně znehodnotili slovenskou korunu. Zároveň obrovsky rostlo zadlužení země. V druhé polovině roku 1944 a v první polovině roku 1945 zůstávali na nacistech nezávislí pouze zemědělci, kteří potají schovávali, utajovali a na černém trhu prodávali svou produkci.

I přímé válečné škody byly velké. Při nacistické protiofenzívně se německé jednotky chovali na slovenském území skutečně bestiálně.²⁴⁶ Velká povstalecká města byla bombardována a z velké části poničena. Stejně tak Němci zničili i řadu průmyslových podniků, poničili infrastrukturu a terorizovali civilní obyvatelstvo.²⁴⁷ Uvádí se, že za Slovenského národního povstání nacisti vypálili na 90 vesnic. Civilní oběti v rámci Slovenského národního povstání a následné partyzánské války se odhadují na 12 000 osob. Jedním z cílů Slovenského národního povstání původně bylo ušetření země válečných hrůz a ztrát při střetu německých a sovětských vojsk. Tento cíl vůbec nebyl naplněn.

Partyzáni při svém ústupu sami zničili některé zbrojařské zařízení, aby oslabili německou brannou moc. Tak byl zničen například závod v Dubnici nad Váhom a jiné zbrojovky v Pováží.

5.2 Konec Druhé světové války

„Vojna priniesla so sebou veľké utrpenie a veľké hmotné a ľudské škody. Na jej bojiskách, ale aj v tyle a v koncentračných táborov umrelo nesmierne veľa ľudí, boli zničené mestá a dediny, výrobné kapacity, mosty a tunely, bola paralyzovaná železničná doprava. Na celom Slovensku ostalo iba 22 pojazdných rušňov. Škody spôsobené bojmi boli vyčíslené minimálne na 63,5 miliardy korún.^{248,249}

²⁴⁶ Nacisti pro účel potlačení povstání povolali jednotky, které už s tímto měly zkušenosti z Polska, a které se podílely na zničení Varšavy.

²⁴⁷ Slovenský průmyslový potenciál nebyl pro nacisty tak důležitý, jako například průmysl protektorátní.. Nacisti nebrali valný zřetel na slovenské ztráty.

²⁴⁸ Některé zdroje uvádí škody až ve výši 114,5 miliardy korun. Pozn. autora.

Po Druhé světové válce bylo obnoveno Československo, jako společný stát Čechů a Slováků. Země byla oproti První československé republice ochuzena o Zakarpatskou Rus, kterou připojil Sovětský svaz k sovětské republice Ukrajina. Z obnoveného státu byly záhy deportovány 3 miliony německých obyvatel (taky část Maďarů, Poláků a Rusínů), čímž se stát národnostně homogenizoval. Češi už nepotřebovali koncept jednotného československého národa jakožto ochranu před územními nároky v pohraničí žijících Němců. Přesto nebyla zřízena autonomie Slovenska, ani nebyl stát federalizován. Veškerý odkaz Slovenského štátu byl komunisty zavržen jako nežádoucí pro novou lidově demokratickou republiku. Federalizace se Slováci dočkali až po invazi spojeneckých vojsk do Československa, to už však zdaleka není tématem této diplomové práce.

5.2.1 Východiska poválečné obnovy

Jak České země, tak i Slovensko byli po válce značně hospodářsky zdecimovaní. Spojenecké bombardování německého válečného průmyslu napáchalo v obou zemích značné materiální škody. Příčinou válečných ztrát i odsunem nežádoucího obyvatelstva země ztratily spoustu pracovní síly. A díky německé exploataci hospodářství ztratily bezplatně spoustu válečné produkce.

Nová levicově orientovaná vláda jako východiska poválečné obnovy viděla znárodňování velkých strategických průmyslových závodů, (z čehož jako první začalo znárodňování podniků domnělých i skutečných kolaborantů) provedení pozemkových reforem a celkové rovnější rozdělení majetku obyvatelstvu, které po válce stálo na novém startu.

V monetární politice obnoveného státu bylo nutné provést měnovou reformu. Někteří slovenští autoři nesouhlasí se způsobem sjednocení měn, kdy měla být slovenská měna více zvýhodněná oproti měně protektorátní. S tímto argumentem je možno souhlasit, Slováci snad byli o 10% svého kapitálu oproti Čechům touto reformou připraveni, ale těžko se lze ztotožnit s rétorikou např. Mariána Takáče, který za měnovou reformou hledá způsob cíleného vykořisťování slovenského obyvatelstva ze strany Čechů. I když nebyla malá měnová reforma provedena rovnocenně pro Čechy a Slováky, velká měnová reforma v roce 1953 zlikvidovala plošně úspory všech.

²⁴⁹ Tkáč, M.: *Slovenské hospodárstvo v rokoch 1939-1945*. In.: *Slovenská republika (1939-1945)*. Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000, s. 121.

6 ZÁVĚR

Slovenské hospodářství prošlo za existence Slovenského štátu velkými změnami a čelilo těžkým výzvám. Období existence slovenské republiky se dá z hlediska hospodářského rozdělit na dvě etapy. První etapu představuje období hospodářské konjunktury země v letech 1939-1943, druhé období v letech 1944-1945 je doba úpadku hospodářství a německé exploatace Slovenska.

Cílem slovenských národohospodářů bylo udržet slovenské hospodářství za války v maximální možné míře nezávislé na nacistickém Německu, podpořit intenzivní rozvoj polnohospodářství, mírového průmyslu a udržování zodpovědné monetární a fiskální politiky s vyrovnaným státním rozpočtem.

Čelní vládní představitelé Slovenského štátu, především Vojtěch Tuka a Alexandr Mach, byli odhodláni Slovensko pevně připoutat k Velkoněmecké říši a spolupracovat s nacistickým Německem respektive se mu podřídit ve všech politických a hospodářských otázkách. V Bratislavě byla spousta německých beráterů, říšských poradců, kteří prakticky ovládali hospodářský a politický život Slovenského štátu. Beráteři byli dosazeni i do čela nejdůležitějších slovenských průmyslových podniků. Centrální vláda s berátery spolupracoval, a například Vojtěch Tuka šel někdy i za nacisty požadované nároky, když chtěl na začátku roku 1942 značně posilovat slovenskou účast na sovětské frontě.

Proti těmto čelním politikům stanuli slovenští národohospodáři, kteří se snažili centrální vládě ztěžovat spolupráci s nacistickým Německem, především participaci na německých válečných konfliktech. Zároveň usilovali o samostatnou hospodářskou politiku. V čele těchto snah stáli především guvernér slovenské národní banky a předseda nejvyššího úřadu pro zásobování Imrich Karvaš a předseda ústředním sdružení slovenského průmyslu Peter Zaťko.

Ve své diplomové práci jsem v první polovině sumarizoval dosavadní poznatky o hospodářství slovenského štátu se zaměřením především na výše popsané otázky. Dvě zvláštní kapitoly byly věnovány židovské otázce a arizaci, kde jsem se snažil doložit jak zhoubný vliv na slovenské hospodářství měla právě židovská perzekuce spojená s nehospodárnou arizací židovského majetku.

Vliv nacistického Německa na hospodářství Slovenského štátu se neustále zvyšoval, ale zásluhou schopných slovenských národohospodářů a rezistence slovenského obyvatelstva se Třetí říši nikdy nepodařilo slovenské zemědělství a průmysl naplno ovládnout. Právě

rezistence velké části slovenského obyvatelstva nakonec vyústila v ozbrojené povstání proti kolaboračnímu režimu a nacistickému Německu, ve Slovenské národní povstání.

Ačkoli bylo povstání po hospodářské stránce precizně připraveno a zapojila se do něj velká část slovenského národa, bylo Němci potlačeno. Po potlačení SNP Němci na Slovensku nastolili vládu politického i hospodářského teroru. Za necelý rok se nacistům podařilo z velké míry zničit dosavadní práci slovenských národohospodářů. Obrovsky se zvýšila inflace, narostl státní dluh Slovenského štátu a nacisté v podstatě konfiskovali veškerou možnou slovenskou produkci. Období úpadku Slovenského štátu a exploatace jeho hospodářství nacistickým Německem skončilo osvobozením země a koncem Druhé světové války.

V druhé části diplomové práce jsem se detailněji zaměřil na hospodářské a politické představitele Slovenského štátu a československého exilu. Důkladněji jsem popsal názory jednotlivých autorit a jejich vztah k Slovenskému štátu. Z oficiálních představitelů Slovenského štátu jsem se zaměřil na prvního premiéra a prezidenta Jozefa Tisa, ministra hospodářství Gejzu Medrického a na protirežimní národohospodáře Imricha Karvaše a Petera Zaťka.

Exiloví představitelé Československa neměli o poměrech v Protektorátu Čechy a Morava a ve Slovenském štátě přesné informace. Jejich úvahy, statě a projevy týkající se hospodářství tak čerpali velmi málo ze skutečných reálií. Mnohem více se zaměřovali na problém budoucího uspořádání poměrů v osvobozeném státě. Exiloví představitelé chápali význam jak Českých zemí, tak i Slovenska (především v posledních válečných letech) pro nacistický válečný potenciál. Vyzývali obyvatelstvo v okupovaných zemích, aby sabotovali německý válečný průmysl a napomohli tak ke konečnému vítězství Spojenců v Druhé světové válce.

Diplomová práce přestírá obraz hospodářství a hospodářské politiky Slovenského štátu se zaměřením na období od března 1939 do října 1944. Speciální pozornost věnuji předním slovenským a českým národohospodářům a politikům uvnitř i vně Slovenského štátu a jejich názorům a pohledům na slovenské hospodářství. Záměrem mé práce nebylo hodnotit postoje jednotlivých hospodářsko-politických autorit, ale jejich názory popsat a porovnat s hospodářskými dějinami Slovenského štátu.

Seznam použitých zdrojů:

Prameny:

- Ďuriš, J.: *Hradecký program*. Praha, Ministerstvo zemědělství, 1947.
- Ďuriš, J.: *Přítomnost a budoucnost československého zemědělství*. Praha, Ministerstvo zemědělství, 1945.
- Engliš, K.: *Hospodářské soustavy*. Praha, Vyšehrad, 1946.
- Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky I*. Brno, Atlantis, 1994.
- Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky II*. Brno, Atlantis, 1994.
- Feierabend, K. L.: *Politické vzpomínky III*. Brno, Atlantis, 1996.
- Fierlinger, Z.: *Od Mnichova po Košice 1939-1945. Výbor z rozhlasových projevů Zdeňka Fierlingra velvyslance ČSR v SSSR*. Praha, Práce, 1946.
- Fierlinger, Z.: *Ve službách ČSR I. Paměti z druhého zahraničního odboje*. Praha, Svoboda, 1951.
- Fierlinger, Z.: *Zač bojuje slovenský lid*. Moskva, Vydavatelství cizojazyčné literatury, 1944.
- Gottwald, K.: *Deset let. Sborník statí a projevů 1936-1946*. Praha, Svoboda, 1948.
- Husák, G.: *K Slovenskému národnímu povstání*. Praha, Mladá fronta, 1974.
- Karvaš, I.: *Moje paměti. V pazúroch Gestapa*. Bratislava, NVK International - Múzeum SNP, 1994.
- Karvaš, I.: *Sjednocení výrobních podmínek v Zemích českých a na Slovensku*. Praha, Sbor pro výzkum Slovenska a podkarpatské Rusi, 1933.
- Medrický, G.: *Minister pomíná*. Bratislava, Litera, 1993.
- Osuský, Š.: *Řízená demokracie při práci*. Londýn, Pravda, 1942.
- Sidor, K.: *Takto vznikol Slovenský štát*. Bratislava, Odkaz a Ozvena, 1991.
- Šrámek, J.: *Politické projevy v zahraničí*. Praha, Výkonný výbor československé strany lidové, 1946.
- Zaťko, P.: *Národohospodár Peter Zaťko spomíná*. Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 1994.
- Zaťko, P.: *Kus našej hospodárskej problematiky*. Bratislava, Ústredné sdruženie slovenského priemyslu, 1940.
- Zákon 299/1940 Sl.z. zo dňa 19.novembra 1940 o podpore výstavby priemyslu.

Literatura - monografie:

- Čech, Z.: *Drsný střed Evropy. potlučený lev aneb Od monarchie k republice*. Řitka, Daranus, 2006.
- Faltus, J., Průcha, V.: *Hospodářské dějiny*. Praha, Vysoká škola ekonomická, 1995.
- Holman, R. a kol.: *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C. H. Beck, 2005.
- Holman, R. a kol.: *Ekonomie*. Praha, C. H. Beck, 2005.
- Holman, R. a kol.: *Makroekonomie středně pokročilý kurz*. Praha, C. H. Beck, 2010.
- Kamenec, I.: *Po stopách tragédie*. Bratislava, Archa, 1991.
- Kulík, J., Gebhart, J.: *Velké dějiny zemí Koruny české XV.a*. Litomyšl, Paseka, 2007.
- Kulík, J., Gebhart, J.: *Velké dějiny zemí Koruny české XV.b*. Litomyšl, Paseka, 2007.
- Lettrich, J.: *Dějiny novodobého Slovenska*. Bratislava, Archa, 1993.
- Mičko, P.: *Hospodářská politika Slovenského štátu. Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938-1945*. Krakov, Spolok Slovákov v Poľsku, 2010.
- Průcha, V. a kolektiv: *Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. storočí*. Bratislava, Pravda, 1974.
- Průcha, V. a kolektiv: *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu*. Praha, Svoboda, 1987.
- Trubačák, J.: *Velká hospodářská krize pohledem soudobých českých ekonomů*. Brno, Masarykova univerzita, 2009.
- Vencovský, F.: *Vzestupy a propady československé koruny*. Praha, Oeconomica, 2003.
- Židek, L.: *Dějiny světového hospodářství*. Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007.

Sborníky:

- Dějiny Slovenska V. 1918-1945*. Ed. Cambel Samuel. Bratislava, Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1985.
- Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.I. (1913-1938)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2002. Ed.: Fabricius, M., Suško, L.
- Jozef Tiso. Prejavy a články. Zv.II. (1938-1944)*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2007. Ed.: Fabricius, M., Hradská, K.
- Na cestě k štátní samostatnosti. Na pamiatku 140. výročia Memoranda národa slovenského*. Ed. Bobák Ján. Martin, Matica slovenská, 2002.

Slovenská republika (1939-1945). Ed. Bobák, Ján. Martin, Matica slovenská, 2000.

Internetové zdroje:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Fierlinger Čteno dne 15.6.2011.

<http://www.mvcr.cz/mvcren/docDetail.aspx?docid=21281151&doctype=ART> (Ministerstvo vnitra České republiky) Čteno dne 8.5.2011.

http://sk.wikipedia.org/wiki/Imrich_Karva%C5%A1 Čteno dne 20.5.2011.

http://sk.wikipedia.org/wiki/Peter_Za%C5%A5ko Čteno dne 10.6.2011.

<http://www.druhasvetova.sk/view.php?cislocianku=2007080001> Čteno dne 10.6.2011.

http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_%C5%A0r%C3%A1mek Čteno dne 15.6.2011.